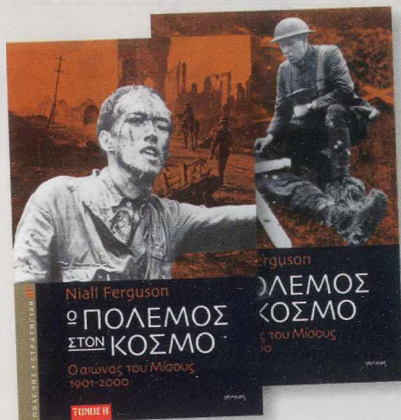

Ο ΠΟΛΙΤΗΣ

Niall Ferguson
Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ

Ο αιώνας του Μίσους - 1901-2000

Από τα γκουλάγκ της σιβηρικής στέπας στα ναζιστικά στρατόπεδα εξόντωσης των πεδιάδων της Πολωνίας, από τους δρόμους του Σεράγεβου στις αμμουδιές της ιαπωνικής Οκινάουα, από τις αποβάθρες της φλεγόμενης Σμύρνης στα πεδία θανάτου των Ερυθρών Χμερ της Καμπότζης. Όλες οι τραγικές στιγμές του 20^{ου} αιώνα.

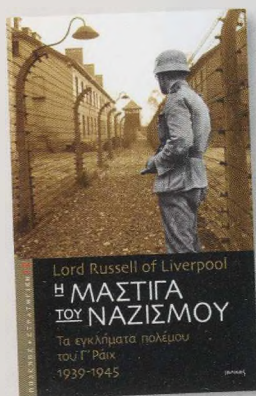
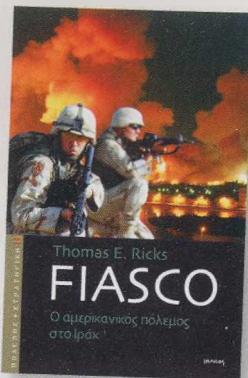
Σελίδες 1216 (2 τόμοι) / Τιμή 49,50 € / ISBN 978-960-426-473-5

Thomas E. Ricks
FIASCO

Ο αμερικανικός πόλεμος στο Ιράκ

Εξαιρετικά πλούσιο σε στοιχεία, πληροφορίες και γεγονότα, το βιβλίο του βραβευμένου T. Ricks, μας βοηθά καίρια να κατανοήσουμε τα εγκληματικά λάθη και τις παραλείψεις της αμερικανικής πολιτικής και στρατιωτικής ηγεσίας, σε ανώτατο επίπεδο. *Best-seller*.

Σελίδες 848 / Τιμή 30,00 € / ISBN 978-960-426-456-8

Lord Russell of Liverpool
Η ΜΑΣΤΙΓΑ ΤΟΥ ΝΑΖΙΣΜΟΥ

Τα εγκλήματα πολέμου του Γ' Ράιχ - 1939-1945

Κλασικό έργο που αποτελεί το πιο σφοδρό «κατηγορώ» ενάντια στο ιδεολόγημα του Ναζισμού και τις εγκληματικές πράξεις των οπαδών του. Με βιβλιογραφικό επίμετρο για τα ναζιστικά εγκλήματα στην Ελλάδα.

Σελίδες 352 / Τιμή 20,00 € / ISBN 978-960-426-455-1

Norman Davies

Η ΕΥΡΩΠΗ ΣΕ ΠΟΛΕΜΟ

Η έναρξη, οι συγκρούσεις, οι ηγέτες και το τέλος του Φασισμού - 1939-1945

Μια πρωτοποριακή ιστορική έρευνα του πολύνεκρου Β' Παγκόσμιου Πολέμου, με κύριο πλαίσιο και φόντο τον αγώνα μεταξύ των δύο περισσότερο ολοκληρωτικών καθεστώτων του 20^{ου} αιώνα: Του Ναζισμού και του Σταλινισμού.

Σελίδες 816 / Τιμή 28,00 € / ISBN 978-960-426-464-3

Wolf T. Zoepf
WAFFEN SS ΚΑΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ «NORDWIND»

Μνήμες από τη γερμανική αντεπίθεση στο Δυτικό Μέτωπο - 1945

Ένας εξαιρετικά σκληροτράχηλος μαχητής αξιωματικός των Waffen SS, γράφει ένα χρονικό του πολέμου όπως τον βίωσε ο ίδιος και η επίλεκτη μονάδα του, της 6ης Ορεινής Μεραρχίας SS «Nord».

Σελίδες 512 / Τιμή 23,00 € / ISBN 978-960-426-480-3

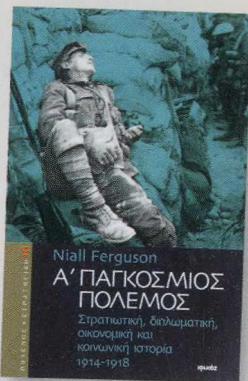
Niall Ferguson

Α' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Στρατιωτική, διπλωματική, οικονομική και κοινωνική ιστορία - 1914-1918

Ένα σαγηνευτικό κείμενο που με μεγάλη ευρηματικότητα και παρατηρητικότητα εξετάζει όλες τις στρατιωτικές, διπλωματικές, κοινωνικές και οικονομικές συνέπειες του Α' Παγκόσμιου Πολέμου.

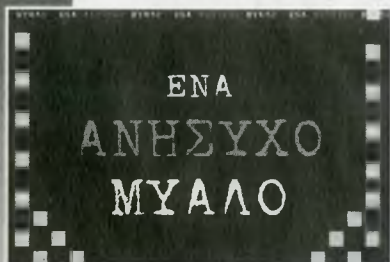
Σελίδες 880 / Τιμή 32,00 € / ISBN 978-960-426-458-2

UNIVERSITY STUDIO PRESS

Εκδόσεις Επιστημονικών Βιβλίων & Περιοδικών

Kay Redfield Jamison

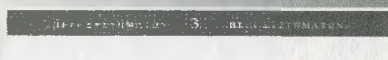

Εκδόσεις: Γρηγορίου Ασιπροεντιάδης | Μεταφράσεις: Υβόννη Αλιγιάννη

UNIVERSITY STUDIO PRESS

σχ. 14×21, σελ. 246, Τιμή: € 14,00

Αυτοβιογραφικό κείμενο όπου η συγγραφέας —καθηγήτρια Ψυχιατρικής— αποτυπώνει με ειλικρίνεια, ζωντάνια και σοφία το θέμα της μανιοκατάθλιψης από τη σκοπιά και του θεραπευτή και του θεραπευόμενου.

Arist von Schlippe
Jochen Schweitzer

ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟ ΤΗΣ ΣΥΣΤΗΜΙΚΗΣ ΘΕΡΑΠΕΙΑΣ ΚΑΙ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ

Μεταφράσεις: Τριαντα Μολλάρι
Επιμέλεια: Βασιλική Κουρτίλη

UNIVERSITY STUDIO PRESS

σχ. 17×24, σελ. 380, Τιμή: € 28,00

Το βιβλίο αυτό εξοικειώνει τον αναγνώστη με τη συστημική προσέγγιση τόσο σε θεωρητικό όσο και σε πρακτικό επίπεδο. Παρουσιάζονται με ολοκληρωμένο τρόπο τα θεωρητικά μοντέλα, η μεθοδολογία και τα πεδία εφαρμογής της συστημικής θεραπείας.

ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΚΑΙ ΚΟΜΒΟΙ ΕΜΠΟΡΙΟΥ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ

Ελένη Γ. Γαβρά

Βουκουρέστι
Βρατία
Γαλάτσι
Κιστινιέτσα
Μπρασόβ
Σιμπιου
Τουλιτσέα
Τιφλίδα
Τουρνου Σεβελίν

Εμπορικοί Σταθμοί των Ελλήνων στη Ρουμανία

Ανάδειξη και προβολή του πολιτισμικού μνημειακού αποθεματός του Μείζονος Ελληνισμού

σχ. 21×29, σελ. 764, Τιμή: € 95,00

Η έκδοση παρουσιάζει 189 κτίρια και αρχιτεκτονικά συγκροτήματα, τα οποία σχετίζονται με την οικονομική και κοινωνική δραστηριότητα των Ελλήνων σε οκτώ αντιπροσωπευτικές πόλεις της Ρουμανίας.

Γιάννης Τσολλάκης

Οθωμανικά διοικητήρια στον ελλαδικό χώρο

1850 - 1912

σχ. 21×29, σελ. 206, Τιμή: € 33,00

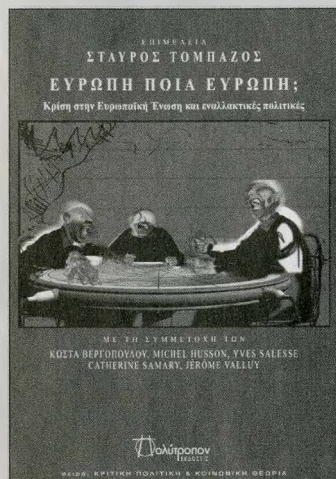
Στην παρούσα μελέτη καταγράφονται 35 οθωμανικά διοικητήρια, που χτίστηκαν από το 1850 έως το 1912, σε πόλεις που τότε ήταν διοικητικές έδρες των τουρκοκρατούμενων ακόμη περιοχών του ελλαδικού χώρου.

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: Αρμενοπούλου 32, 546 35 • Τηλ. 2310 208731, 209837 • Fax 2310 216647 • E-mail: info@universitystudiopress.gr
ΑΘΗΝΑ: ΣΤΟΑ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ - Πεσμαζόγλου 5, 105 64 • Τηλ. & Fax 210 3211097

Ηλεκτρονικό βιβλιοπωλείο: www.universitystudiopress.gr

Σταύρος Τομπάζος
ΕΥΡΩΠΗ ΠΟΙΑ ΕΥΡΩΠΗ;

Κρίση στην Ευρωπαϊκή Ένωση και εναλλακτικές πολιτικές

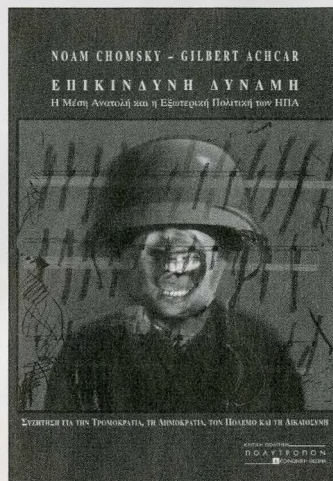

Το έργο αποτελεί μια διεπιστημονική, κριτική ανάλυση της πολιτικής και ηθικής κρίσης που συγκλονίζει σήμερα την Ε.Ε. και διερευνά τους όρους υπέρβασής της. Ασκει κριτική στις οικονομικές πολιτικές της Ε.Ε. που, αντί να περιορίζουν τις κοινωνικές ανισότητες στο εσωτερικό των κρατών-μελών και να ευνοούν την πραγματική σύγκλισή τους, θέτουν

σε ανταγωνισμό τα συστήματα κοινωνικής προστασίας με αποτέλεσμα να παρατηρείται όξυνση και διαιώνιση της επισφάλειας, της ανεργίας και της φτώχειας και απόκλιση των βιοτικών επιπέδων των λαών της Ευρώπης.

Noam Chomsky – Gilbert Achcar
ΕΠΙΚΙΝΔΥΝΗ ΔΥΝΑΜΗ

Η Μέση Ανατολή και η Εξωτερική Πολιτική των ΗΠΑ

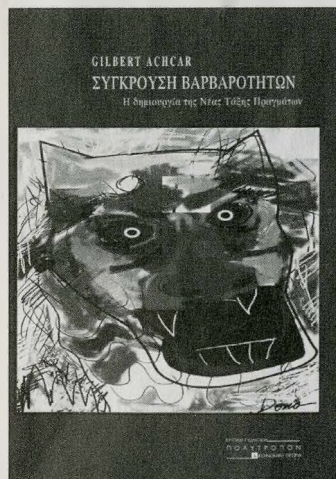
Συζήτηση για την τρομοκρατία, τη δημοκρατία, τον πόλεμο και τη δικαιοσύνη.

Ο περιώνυμος επικριτής της εξωτερικής πολιτικής των ΗΠΑ και ένας από τους πλέον αναγνωρισμένους εμπειρογνώμονες για την Μέση Ανατολή συναντώνται στο πρώτο κοινό τους βιβλίο, σε μία επίκαιρη και οξυδερκή ανάλυση της εσωτερικής

δυναμικής της περιοχής και του ρόλου των ΗΠΑ. Μια εξαιρετική πραγματεία στα σύνθετα ζητήματα που σχετίζονται με τη Μέση Ανατολή, υπό το πρίσμα της ειρήνης και της δικαιοσύνης.

Gilbert Achcar
ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ ΒΑΡΒΑΡΟΤΗΤΩΝ

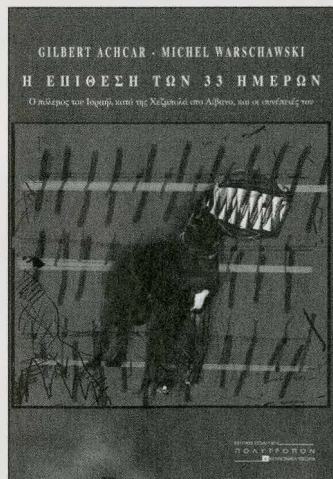
Η Δημιουργία της Νέας Πράξης Πραγμάτων

Λονδίνο: 7η Ιουλίου 2005
Νέα Υόρκη:
11η Σεπτεμβρίου 2001.
Οι συγκρούσεις των οποίων είμαστε μάρτυρες δεν αντιπαραθέτουν πολιτισμούς, αλλά τις σκοτεινές πλευρές τους. Πρόκειται για συγκρούσεις "Βαρβαροτήτων" και όχι "Πολιτισμών", όπου ο κύριος ένοχος παραμένει ο ισχυρότερος.

Gilbert Achcar - Michel Warschawski
Η ΕΠΙΘΕΣΗ ΤΩΝ 33 ΗΜΕΡΩΝ

Ο πόλεμος του Ισραήλ κατά της Χεζμπολά στο Λίβανο, και οι συνέπειές του

Το βιβλίο ανατέμνει το πολιτικό υπόβαθρο πίσω από τις πρόσφατες ενέργειες του Ισραήλ, την επίδραση των επιδρομών του Ισραήλ στο Λίβανο και τις επιπτώσεις στο λιβανικό πληθυσμό, καθώς και τις συνέπειες του πολέμου στην πολιτεία και την κοινωνία του Ισραήλ.

Ο ΠΟΛΙΤΗΣ
Μηνιαία Έπιθεώρηση
Φεβρουάριος 2008
τεύχος 163 • 5 €

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ

Ελλάδα

Ετήσια (12 τεύχη): 40 €

Εξαμηνιαία (6 τεύχη): 20 €

Φοιτητική (12 τεύχη): 30 €

Όργανισμοί, τράπεζες κλπ.: 60 €

Ευρώπη, Κύπρος

Ετήσια (12 τεύχη): 60 €

Άλλες χώρες

Ετήσια (12 τεύχη): 70 €

Τραπεζικός Λογαριασμός:

Άγγελος Ήλεφάντης

Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος

ύποκ. 132 αριθ. λογαριασμού

401740-48 (παρακαλούμε να

αναγράφεται το όνομα του

καταθέτη)

ή

μέ ταχυδρομική έπιταγή

στη διεύθυνση του περιοδικού

Γιά τους συνδρομητές

του έξωτερικού:

IBAN: GR06 0110 1320 0000 1324

0174 048

SWIFT CODE (BIC): ETHNGRAA

ΕΚΔΟΤΗΣ - ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ

Άγγελος Ήλεφάντης

Ζωναρά 10, Αθήνα 11472

τηλ. 210-6470079 &

fax: 210-6470696

e-mail: poliths@otenet.gr

Κωδικός: 1572

Έκτύπωση: Δεκάλογος Ε.Π.Ε.

Άγαθίου 3,

Αθήνα

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Γιώργος Σταθάκης, Η πολιτική οικονομία των άμνοερισφίων	7
Γιάννης Παπαθεοδώρου, Φράουλες και αίμα	9

Άντώνης Μανιτάκης. «Βραβείο Έξαιρετης Πανεπιστημιακής Διδασκαλίας»

Άντώνης Μανιτάκης, Τί τό κύριον της πολιτείας εστιν	11
Γρηγόρης Σηφάκης, Άντώνης Μανιτάκης: Συνοπτική παρουσίαση	18

Γιάννης Σκαλιδάκης, Η Αθήνα ενάντια στην ύπαιθρο. Η έκστρατεία των Ταγμάτων Άσφαλείας από την Αθήνα στην Εύβοια	23
---	----

Τάσος Σακελλαρόπουλος, «Οί Λησταί στα πρόθυρα των Αθηνών». Διάλογος μεταξύ 1870 και 1952: παραδοσιακές άξιες, πολιτικές συγκρούσεις και δημόσιο κύρος	29
--	----

Μαζιάο Έτεμαντί, Άπολογία στους φανατικούς; Στοχασμοί για τό ζήτημα των σκίτσων του Μωάμεθ	35
--	----

Μίλτος Καρκαζής, Ο Σολωμός για την έθνική γλώσσα	43
---	----

Άπό τίς τελευταίες έκδόσεις	48
-----------------------------------	----

Έξώφυλλο: Καζμίρο Μάλεϊνιτς. Ένας Έγγλέζος στην Μόσχα,
1914.

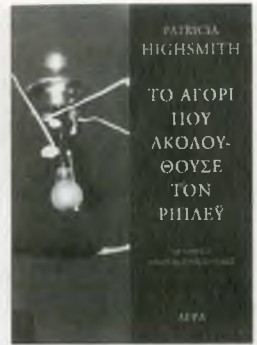

ANGELA Y. DAVIS
ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΧΩΡΙΣ ΔΕΣΜΑ
 ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗ ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΑ, ΘΥΓΑΛΕΣ
 ΚΑΙ Η ΑΝΕΚΠΑΡΤΗ ΕΒΑΥΡΥΣΗ ΤΗΣ ΔΟΥΛΕΙΑΣ
 ΣΥΝΗΧΗΣΕ ΜΕ ΤΟΝ EDUARDO MENDOZA

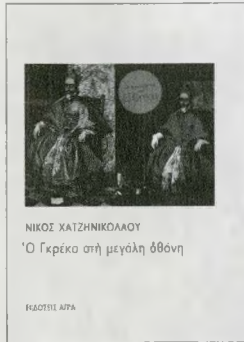

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΓΡΑ

<http://www.agra.gr>

PATRICIA
 HIGHSMITH
 ΤΟ ΑΓΟΡΙ
 ΠΟΥ
 ΑΚΟΛΟΥ-
 ΘΟΥΣΕ
 ΤΟΝ
 ΡΙΧΑΡΔ

ΝΙΚΟΣ ΧΑΤΖΗΝΙΚΟΛΑΟΥ
 'Ο Γκρέκο στη μεγάλη άδωνη

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΓΡΑ

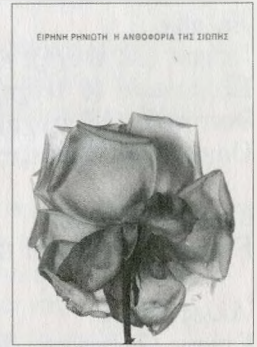

ΕΛΣΗ ΠΑΠΠΑ
 ΑΡΧΑΙΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ
 ΣΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΟΥ ΜΑΡΞ

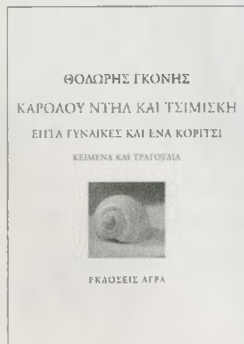

HENRI MICHAUX
 Όνειροπολύντας με άφορη
 αίνιγματικές ζωγραφίες

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ-ΕΠΙΜΕΤΡΟ: ΝΤΑΛ ΒΕΝΙ
 ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΓΡΑ

ΕΙΡΗΝΗ ΠΡΩΤΗ Η ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΤΗΣ ΣΙΠΛΗΣ

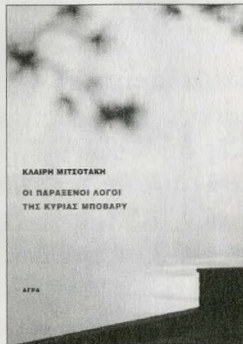

ΘΩΔΩΡΗΣ ΓΚΟΝΝΗΣ
 ΚΑΡΟΛΟΥ ΝΤΡΕ ΚΑΙ ΤΣΙΜΙΣΚΗ
 ΕΠΙΣΤΡΟΦΕΣ ΚΑΙ ΕΝΑ ΚΟΡΙΤΣΙ

ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

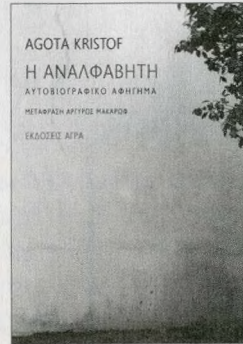

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΓΡΑ

ΚΑΛΗ ΜΙΣΟΤΑΚΗ
 ΟΙ ΠΑΡΑΣΕΝΟΙ ΛΟΓΟΙ
 ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΣ ΜΠΟΥΒΑΡ

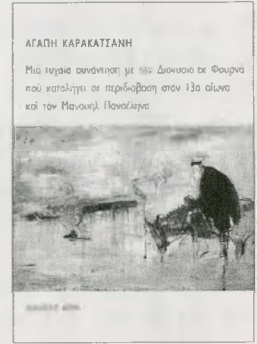
ΑΓΡΑ

ΑΓΟΤΑ ΚΡΙΣΤΟΦ
 Η ΑΝΑΛΦΑΒΗΤΗ
 ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΑΦΗΓΗΜΑ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ-ΕΠΙΜΕΤΡΟ: ΜΑΚΑΡΟΣ

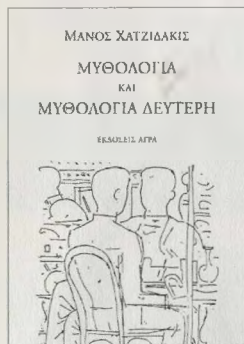
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΓΡΑ

ΑΓΑΠΗ ΚΑΡΑΚΑΤΙΑΝΗ

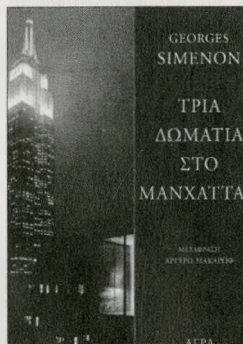
Μια τυχαία συνάντηση με την Διονυσία εκ Φουρτς που καταλήγει σε περιπέτεια στον 13ο αιώνα και τον Μανουήλ Παννάλια

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΓΡΑ

ΜΑΝΟΣ ΧΑΤΖΙΔΑΚΗΣ
 ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ
 ΚΑΙ
 ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ ΔΕΥΤΕΡΗ

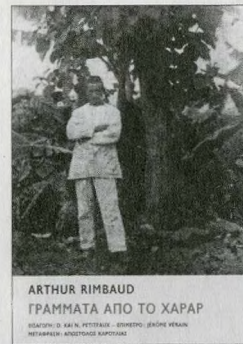
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΓΡΑ

GEORGES
 SIMENON
 ΤΡΙΑ
 ΔΟΜΑΤΙΑ
 ΣΤΟ
 ΜΑΝΧΑΤΤΑ

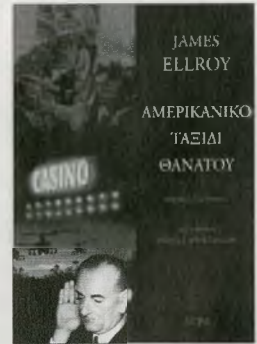
ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ-
 ΕΠΙΜΕΤΡΟ: ΜΑΚΑΡΟΣ

ΑΓΡΑ

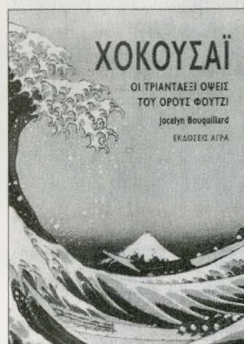

ARTHUR RIMBAUD
 ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΟ ΧΑΡΑΡ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: Δ. ΚΑΙ Ν. ΡΕΤΣΙΛΗΣ - ΕΠΙΜΕΤΡΟ: ΔΕΣΦΩΝ ΝΕΚΑΝ
 ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ- ΕΠΙΜΕΤΡΟ: ΚΑΡΩΤΑΚΗΣ

JAMES
 ELLROY
 ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΟ
 ΤΑΞΙΔΙ
 ΘΑΝΑΤΟΥ

ΧΟΚΟΥΣΑΪ
 ΟΙ ΤΡΙΑΝΤΑΞΙ ΩΡΕΣ
 ΤΟΥ ΟΡΟΥΣ ΦΟΥΤΖΙ
 Joseph Bouquillard

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΓΡΑ

Η ΦΩΤΟΓΡΑΦΟΣ
 ΒΟΥΛΑ ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ-ΕΠΙΜΕΤΡΟ: ΚΑΡΩΤΑΚΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΓΡΑ

ΒΑΡΙΣ ΒΕΤΡΙΑΝΗ ΤΑ ΡΟΜΑΝΙΑ ΕΣΘΛΑΣ ΤΗΣ ΣΙΠΛΗΣ

ΓΙΑΝΝΗΣ ΑΔΑΜΑΚΟΣ

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ 1977-2007

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΓΡΑ

Ἡ πολιτική οἰκονομία τῶν ἀμνοεριφίων

Κάθε Πάσχα ἐπαναλαμβάνεται ἓνα ἰδιότυπο τηλεοπτικό δράμα γύρω ἀπό τήν τιμή τῶν ἀρνιῶν καί τῶν κατσικιῶν. Ἀπό τή μιά πλευρά εἶναι οἱ παραγωγοί κτηνοτρόφοι, πού δικαιολογημένα διεκδικοῦν μιά «δίκαιη τιμή» (6,5 μέ 7 εὐρώ ἔναντι τῶν 5 μέ 5,5 πού λαμβάνουν). Ἀπό τήν ἄλλη εἶναι οἱ καταναλωτές, πού ἐνδιαφέρονται γιά μιά «λογική» τιμή. Φέτος, ἡ τιμή θά εἶναι λίγο μεγαλύτερη ἀπό πέρυσι (γύρω στά 10 μέ 12 εὐρώ). Στή μέση εἶναι οἱ μεσαζόντες: χονδρέμποροι, σφαγεῖα, τοπικοί ἔμποροι καί κρεοπῶλες. Οἱ κτηνοτρόφοι ἐκτιμοῦν ὅτι τό ἐμπόριο κερδίζει πολλά μέ τόν διπλασιασμό τῆς τιμῆς. Τέλος ἡ κυβέρνησις ἐπιτηρεῖ τήν ὁμαλή ἀπορρόφηση τῆς ἀκριβότερης ἐγχώριας παραγωγῆς καί τήν ὁμαλή ροή τῶν φτηνότερων εἰσαγωγῶν.

Τό ἐπιχείρημα περί μεσαζόντων εἶναι σωστό, ἀλλά λίγο προβληματικό. Ἡ ὑποκατάσταση τῶν μεσαζόντων, θεωρητικά καί πρακτικά, γίνεται μέ δύο τρόπους: μέσω τῶν συνεταιρισμῶν καί μέσω τῶν σουπερμάρκετ. Καί οἱ δύο τρόποι εἶναι δόκιμοι καί ἔχουν λειτουργήσει πρακτικά ἐπί δεκαετίες. Στήν μεταπολεμική Ἑλλάδα, παλαιότερα δόκιμη ἦταν ἡ λύσις τῶν συνεταιρισμῶν· μετά, δυστυχῶς, εἶναι μόνο τῶν σουπερμάρκετ. Τόσο πρῖν, ὅσο καί μετά, τό παραδοσιακό ἐμπορικό δίκτυο εἶναι πιό δαπανηρό. Τό κρέας στόν κρεοπῶλη τῆς γειτονιάς εἶναι ἀκριβότερο ἀπό ὅ,τι στό σουπερμάρκετ. Οἱ πιό πολλοί «ἐμπιστευόμεστε» τόν κρεοπῶλη, γνωρίζοντας ὅτι εἶναι πιό ἀκριβός.

Ὅπως εἶναι γνωστό, ἡ ἐγχώρια παραγωγή φθάνει μόλις στό 25% τῆς κατανάλωσης καί εἶναι ἐπιδοτούμενη ἀπό τήν Ε.Ε., συχνά μέ πλασματικό τρόπο. Τό 75% εἶναι εἰσαγόμενα. Ἡ κατανάλωση φυσικά δέν γίνεται πλέον τό Πάσχα. Ἡ μέση κατανάλωση κρέατος ἀνά νοικοκυριό προσεγγίζει τίς 200 μέρες τόν χρόνο, καί ἀπό αὐτές περίπου οἱ 50 ἀφοροῦν τή συμπαθῆ τάξη τῶν ἀμνοεριφίων. Σήμερα ἡ ὑπερκατανάλωση κρέατος εἶναι τέτοια, πού σύσσωμη ἡ ἰατρική κοινότητα ζητᾷ τήν περικοπή του. Συνεπῶς ὁ συμβολισμός τοῦ Πάσχα ἔχει ἀπό καιρό ξεπεραστεῖ. Γιατί λοιπόν ἀσχολιόμαστε τό Πάσχα μέ αὐτό;

Πρῶτον, εἶναι ἡ πιό κατάλληλη περίοδος γιά τήν ἀπορρόφηση τῆς ἐγχώριας παραγωγῆς. Ἡ περιοδικότητα τοῦ συγκεκριμένου κλάδου θέλει τήν ἀνοίξις νά κορυφώνεται ἡ παραγωγή καί τήν ἴδια περίοδο κορυφώνεται καί ἡ ζήτησις, κάτι πού ἐδράζεται στά προαστικά ἀγροτικά ἤθη καί ἔθιμα.

Δεύτερον, τά τηλεοπτικά ΜΜΕ τό βρίσκουν ὡς προσφιλέθες θέμα μιά καί ἡ ταύτιση τοῦ Πάσχα μέ τά ἀμνοεριφία ὑποκινεῖ τό παραδοσιακό ἐθιμικό τῶν Ἑλλήνων. Ταυτόχρονα, ἐνδείκνυται γιά τήν ἐξαπόλυση ἑνός ἀπό τά συνήθη

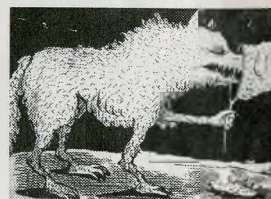

φοβικά μπαράζ πού χαρακτηρίζουν τόν τηλεοπτικό λόγο. Ἡ διαφορά στήν τιμή κατά 1 ἢ 2 εὐρώ συγκροτεῖ ἕνα προνομιακό πεδίο ἐνασχόλησης στίς πρωινές «λαϊκές» ἐμπομπές καί στά βραδινά δελτία εἰδήσεων. Πρόκειται γιά τήν ἄρθρωση ἑνός πολιτικοῦ λόγου πού περιλαμβάνει καταγγελίες γιά τίς ἀμέλειες τῆς κυβέρνησης καί γιά τή διπλή ζημιά σέ παραγωγούς καί καταναλωτές, χάριν τῶν συμφερόντων τῶν κρυμμένων καί ἀπρόσωπων τάξεων τῶν μεσαζόμενων. Ἡ ἀόρατη αὐτή τάξη εἶναι εὐκολο νά κατηγορηθεῖ καί ταυτόχρονα ἀνασύρει πολλαπλές ἱστορικές μνήμες ὡς τό ἀπόλυτο σύμβολο τοῦ «κακοῦ».

Τό κρέας στήν σύγχρονη κατανάλωση εἶναι τόσο στρατηγικῆς σημασίας πού τά κεντρικά δελτία εἰδήσεων ἔχουν μετατρέψει τόν πρόεδρο τῶν κρεοπωλῶν τῆς δημοτικῆς ἀγορᾶς σέ εἰδήμονα οἰκονομολόγο. Αὐξάνει ὁ ὑπουργός Οἰκονομίας κατά μία μονάδα τόν ΦΠΑ καί, ἀντί νά ἐμφανιστεῖ κάποιος εἰδικός οἰκονομολόγος, ἐμφανίζεται ὁ πρόεδρος πού μέ περισσή σοφία λέει ὅτι ἡ αὐξηση τοῦ ΦΠΑ κατά μία μονάδα σημαίνει (μετράει τούς μεσάζοντες καί προσθέτει) αὐξηση κατά 10% (ὑπενθυμίζω ὅτι πρόκειται γιά κυλιόμενο καί ὄχι προστιθέμενο φόρο). Μπορεῖ νά αὐτοκτονοῦν μαζικά οἱ οἰκονομολόγοι, ἀλλά ἡ «εἰδηση» βγαίνει.

Αὐτοῦ τοῦ τύπου οἱ διακανονισμοί ἀποδίδουν πρωταρχική σημασία στήν εἰκονική ἀναπαράσταση τῆς οἰκονομίας, στή δημιουργία ἑνός αὐτόνομου πεδίου λόγου, πού ἀποτρέπει κάθε οὐσιαστική συζήτηση κάποιου προβλήματος ἢ ἀκόμα περισσότερο τήν ἐπίλυση του. Οἱ παραγωγοί, ἀποδυναμωμένοι στή διαπραγματευτική διαδικασία, γνωρίζουν ὅτι τηλεοπτικά μποροῦν νά ἐγείρουν τίς ἐνστάσεις τους μόνο στή συγκριμένη περίοδο. Οἱ χονδρέμποροι περιμένουν νά περάσει ἡ μπόρα καί ἐμπλέκονται σέ καθυσηχαστικές συζητήσεις μέ τόν ἀρμόδιο ὑφυπουργό. Οἱ καταναλωτές διατηροῦν τίς παραδοσιακές καταναλωτικές τους συνήθειες. Ταυτόχρονα παρακολουθοῦν μία ἀκόμα «εἰκονική» συζήτηση πού γνωρίζουν ὅτι δέν ἔχει πραγματικό διακύβευμα. "Ὅσοι θέλουν νά κλέψουν τό σύστημα, «ἐλληνοποιοῦν» τίς εἰσαγωγές καί κερδίζουν κάτι παραπάνω.

Τά ἀρνάκια καί τά κατσίκια τά ἀγνοοῦν ὅλα αὐτά. Ἐξάλλου, ὅπως ἔχει ἐπισημάνει ὁ Μάρξ κατά τήν ἀνάλυση τοῦ ἐμπορεύματος, τό γεγονός ὅτι εἶναι θρώσιμα ἀπό τόν ἄνθρωπο δέν ἀποτελεῖ ἀντικειμενική ιδιότητα τῶν ἐρηφίων, ἀλλά ἐπίκτητη ιδιότητα, καί ἔτσι μετατρέπονται σέ ἐμπορεύματα μέ τιμή. Σήμερα, ἕνα πῖο περίπλοκο σύστημα ἀφορᾶ στή διαχείριση τῆς συμβολικῆς κατανάλωσης καί τίς πολιτικές ἀναπαραστάσεις. Τά ἀμνοερίφια εἶναι ἀδύνατο φυσικά νά τά ἀντιληφθοῦν ὅλα αὐτά, ἂν καί σέ αὐτή τήν περίπτωση μᾶλλον θά ἀποροῦσαν μέ τόν τρόπο πού οἱ «λογικοί» ἄνθρωποι διαχειρίζονται τίς πολλαπλές «κατασκευασμένες» ιδιότητές τους.

Γιῶργος Σταθάκης

Φράουλες καί αἷμα

Ἡ μέρα τοῦ Σαββάτου (19.4.2008) στή Νέα Μανωλάδα Ἡλείας δέν ἦταν μιά συνηθισμένη μέρα. Ἀλλοδαποί ἐργάτες, πού δουλεύουν μαῦρα μεροκάματα στά χωράφια μέ τίς φράουλες ἀπέκλεισαν τόν κεντρικό δρόμο τοῦ χωριοῦ. Τήν Κυριακή δέν πῆγαν στή δουλειά, διεκδικώντας μιά στοιχειώδη αὔξηση. Ἀποτέλεσμα: τέσσερα μέλη τοῦ ΠΑΜΕ, καθώς και δημοσιογράφοι ἀπό τά ΜΜΕ πού κάλυπταν τό γεγονός, τραυματίστηκαν, ἐκβιάστηκαν καί προπηλακίστηκαν, ἀπό ἀγανακτισμένους φραουλοπαραγωγούς, πού τούς θεώρησαν ὑπεύθυνους γιά τήν ἀπεργία τῶν μεταναστῶν, καθώς και γιά τό σπάσιμο τῆς σιωπῆς· μιᾶς σιωπῆς πού ἤξερε νά κρύβει καλά τήν ἀθλιότητα τῆς ἐκμετάλλευσης 2.500 δουλοπαροίκων. Τό ρεπορτάζ δύο μεγάλων καί διαμετρικά ἀντίθετων ἰδεολογικά ἐφημερίδων (Ἐλεύθερος Τύπος, Ἐλευθεροτυπία) κάνει λόγο γιά «τσιφλικάδες σωματέμπορους, καί μαφιόζους» πού δροῦν στήν περιοχή. Μάθαμε ἐπίσης γιά μπλόκα τῶν παραγωγῶν σέ δημόσιους ἐπαρχιακούς δρόμους, γιά μαῦρα (ἀγροτικά) ἀμάξια πολυτελείας πού περιπολοῦν ὅλη μέρα, γιά ἀπειλητικά τηλεφωνήματα, γιά συμβόλαια θανάτου μέ δύο χιλιάδες εὐρώ, γιά «προστασίες» πού φτάνουν περίπου στά μισά τοῦ καθημερινοῦ μεροκάματου.

Γιά «θερμοκήπιο σκλάβων» ἔκανε λόγο, μετά τούς καθυστερημένους ἐλέγχους, ἡ κυβέρνηση παραπέμποντας τό θέμα στήν Ἐπιθεώρηση Ἐργασίας καί στή Διεύθυνση Ὑγείας. Ἀπ' ὅ,τι φαίνεται μᾶλλον θά ἐπέμβει καί ὁ εἰσαγγελέας. Ὅλα δείχνουν πώς δέν θά ἀσκηθοῦν διώξεις ἀπέναντι στούς φρουτοπαραγωγούς ἀλλά τό θέμα θά λυθεῖ μέ μιά καινούργια ἐπιχείρηση «σκούπα» γιά νά καθαρίσει, ἐπιτέλους, ἡ περιοχή ἀπό τούς ἐνοχλητικούς μετανάστες. Ὅσοι κατάλαβαν τί τούς περιμένει ἔχουν ἤδη ἀρχίσει νά τά «γυρνᾶνε». Λένε πώς δέν ὑπάρχει καί μεγάλο πρόβλημα μέ τά ἀφεντικά καί πώς οἱ συνθήκες ζωῆς εἶναι ἀνεκτές. Αὐτοί πού εἶναι πιό καλά δασκαλεμένοι τά βάζουν καί μέ τούς ἀπεργούς. Ἀλίμονο! Ἡ Fruit Logistica πού ἔβαλε τή Μανωλάδα στό χάρτη τῆς μεγαλύτερης ἔκθεσης φρούτων καί λαχανικῶν δέν μπορεῖ νά ἐξαρτᾶται ἀπό μερικούς «ἀόρατους» μελαμψούς ἐργάτες.

Τό γεγονός θά μπορούσε νά εἶχε τή μικρή «τοπική» του σημασία καί ἰδιαιτερότητα, ἂν δέν μᾶς θύμιζε ξανά, μέ τόν πλέον ἐπώδυνο τρόπο, πώς ὁ νέος νόμος γιά τή μετανάστευση πού πέρασε ἡ κυβέρνηση τῆς ΝΔ, στήν πραγματικότητα ὀξύνει τά κατασταλτικά μέτρα τῆς ἀντιμεταναστευτικῆς πολιτι-

κῆς καί ἀνοίγει τήν ὄρεξη στούς σύγχρονους δουλεμπόρους. Τό παράδειγμα τῆς Μανωλάδας εἶναι ἐνδεικτικό γιά τό πῶς διαπλέκονται ὁ ρατσισμός μέ τόν καπιταλισμό. Τό μεροκάματο εἶναι 23 εὐρώ τή μέρα. Οἱ περισσότεροι παραγωγοί δουλεύουν μέ «κλειστές» ὁμάδες ἐργατῶν (Βούλγαρων, Ρουμάνων, Ρομά, καί μεταναστῶν ἀπό τό Μπαγκλαντές) πού ἐργάζονται ἀποκλειστικά καί μόνο γιά λογαριασμό τους. Σέ ὅλο τό δίκτυο τῶν 25 καταυλισμῶν πού ἀπλώνεται ἀπό τή Μανωλάδα ὡς τό Λάππα, ἡ ἐσωτερική ἐπικοινωνία τῶν μεταναστῶν εἶναι ἐλεγχόμενη καί ἐπιτηρούμενη. Τό «ἐποχιακό» προσωπικό ξεκινᾷ νά δουλεύει τόν Ἀπρίλιο καί, ὅταν τελειώσει ἡ σοδειά, κατηφορίζει γιά τή σοδειά τῆς ντομάτας στή Λακωνία. Ἡ κινητικότητα αὐτή εἶναι τό πιό καλό ἄλλοθι γιά τίς συνθήκες ἐγκατάστασης: πρόχειρες σκηνές, παράγκες καί βρώμικοι καταυλισμοί. Σέ πολλούς, σέ ὅσους τουλάχιστον ἔχουν «χαρτιά», παρακρατεῖται ἀκόμη καί ἡ «ἄδεια παραμονῆς», ἐνῶ δέν ἔχουν λείψει καί οἱ ὠμές πράξεις ἐγκληματικῆς βίας (κάψιμο τῶν καταυλισμῶν). Τελικά εἶναι δύσκολο νά εἶσαι μετανάστης, μήνα Ἀπρίλιο, στή Νέα Μανωλάδα: οἱ φράουλες καί τό αἷμα μοιάζουν ἐπικίνδυνα στό χρῶμα.

Γιάννης Παπαθεοδώρου

Ο Αντώνης Μανιτάκης δέν χρειάζεται βέβαια συστάσεις γιά τούς άναγνώστες τοῦ *Πολίτη*. Ἐτοι περιορίζομαστε μόνον νά ποῦμε ὅτι ἡ βράβειός του μέ τό «Βραβεῖο Ἐξαιρετῆς Πανεπιστημιακῆς Διδασκαλίας στή μνήμη Β. Ξανθόπουλου καί Στ. Πνευματικοῦ» ἦταν μιά ιδιαίτερη χαρά καί γι' ὄλους ἐμᾶς στόν *Πολίτη*.

Δημοσιεύουμε σήμερα τίς ὁμιλίες τοῦ Γρηγόρη Σηφάκη καί τοῦ ἴδιου τοῦ Ἀντώνη Μανιτάκη κατά τήν τελετή τῆς βράβευσης. Ἡ τελετή πραγματοποιήθηκε στίς 17 Δεκεμβρίου 2007 στήν Παλαιά Βουλή, ἐνώπιον τοῦ Προέδρου τῆς Ἑλληνικῆς Δημοκρατίας Κάρουλου Παπούλια, πού ἐπέδωσε τό Βραβεῖο, τοῦ πρώην Προέδρου Κωστή Στεφανόπουλου, τοῦ ἐκπροσώπου τοῦ Πρωθυπουργοῦ καί Ὑπουργοῦ Ἐσωτερικῶν Προκόπη Παυλόπουλου, τοῦ Προέδρου τῆς Βουλῆς Δημήτρη Σιούφα καί τοῦ Ὑφυπουργοῦ Παιδείας Σπύρου Ταλιαδούρου.

ΤΙ ΤΟ ΚΥΡΙΟΝ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ ΕΣΤΙΝ

τοῦ Ἀντώνη Μανιτάκη

Ἐξοχώτατε Κύριε Πρόεδρε τῆς Ἑλληνικῆς Δημοκρατίας

Ι. Ἡ ἀγάπη τῶν μαθητῶν μου καί ἡ γενναιοδωρη κρίση τῆς Ἐπιτροπῆς μοῦ χάρισαν ὅ,τι καλύτερο καί ὅ,τι ὠραιότερο μποροῦσα νά περιμένω στήν ἀκαδημαϊκή μου σταδιοδρομία: τό Βραβεῖο Ἐξαιρετῆς Πανεπιστημιακῆς Διδασκαλίας στή μνήμη τοῦ Βασίλη Ξανθόπουλου καί τοῦ Στέφανου Πνευματικοῦ, καί μαζί μέ αὐτό τή δημόσια ἐπιδοκιμασία τῆς κρυφῆς χαρᾶς πού πάντα ἐνοιωθα, καί νοιώθω, ὅταν διδάσκω. Πρός τήν Ἐπιτροπή γιά τήν εὐμενῆ της κρίση ἐκφράζω τίς βαθύτατες εὐχαριστίες μου. Στούς μαθητές μου, πού εἶχαν τήν καλοσύνη νά ἐξυμνήσουν τά διδακτικά μου προτερήματα καί νά ἀποσιωπήσουν τά ἐλαττώματά μου, ἐκφράζω τήν εὐγνωμοσύνη μου. Ἐχω τήν τύχη νά διδάσκω, ἐπί τριάντα συναπτά ἔτη, στή Νομική Σχολή τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, τό μάθημα τοῦ Συνταγματικοῦ Δικαίου, πού λάτρεψα ἀπό φοιτητῆς ἀκούγοντας νά τό διδάσκει στήν ἴδια Σχολή, ἀπό τό ἴδιο βῆμα, μέ πίστη καί ὑποδειγματική ἀφοσίωση ὁ δάσκαλός μου Ἀριστόβουλος Μάνεσης. Ἐμπνεύστηκα ἀπό τή διδασκαλία του καί ἐνστερνίστηκα τίς ιδέες του γιά τήν ἀξία τῆς δημοκρατίας, τήν προσήλωσή του στό λειτούργημα τοῦ δασκάλου καί τήν ἀφοσίωσή του στήν ἐπιστήμη καί τήν ἔρευνα.

Τύχη ἀγαθή, σαράντα χρόνια μετά, ἀξιῶμαι τῆς ἀνεπανάληπτης τιμῆς νά συμπυκνώσω σέ λίγες λέξεις, ἐνώπιον τοῦ Προέδρου τῆς Ἑλληνικῆς Δημοκρατίας τήν πεμπτοσύνη τῆς διδασκαλίας μου. Κύριε

Πρόεδρε, σᾶς εὐχαριστῶ πού δεχθήκατε τήν πρόσκληση καί θελήσατε νά μοῦ ἐγχειρίσετε προσωπικά τό βραβεῖο. Συναισθάνομαι τήν τιμή πού γίνεται στό πρόσωπό μου καί πού ἀντανακλά καί στό Νομικό Τμήμα, πού εἶχα καί ἔχω τό προνόμιο νά εἶμαι γέννημα-θρέμμα καί νά τό ἐκπροσωπῶ σήμερα.

Δίδαξα καί διδάσκω μέ πάθος συνταγματικό πολίτευμα καί συνταγματική δημοκρατία, διότι βίωσα στά φοιτητικά μου χρόνια, στή δεκαετία τοῦ '60, τούς ἀγῶνες γιά τήν υπεράσπιση τῆς δημοκρατικῆς νομιμότητας μέ τό σύνθημα «1-1-4», τήν ἀριθμητική, ρυθμική ἐπίκληση τοῦ ἀκροτελεύτιου ἀρθροῦ τοῦ Συντάγματος, πού ἀφιέρωνε, ὅπως ἔκαναν ὅλα τά ἑλληνικά συντάγματα, ἤδη ἀπό τήν ἐθνική Ἐπανάσταση, τήν τήρησή του στόν πατριωτισμό τῶν Ἑλλήνων. Ἄρχισα τήν πανεπιστημιακή μου σταδιοδρομία τό 1975, τή χρονιά πού τέθηκε σέ ἰσχύ τό νέο Σύνταγμα καί ἔζησα καί ἐγώ, μαζί μέ ὀλόκληρο τόν ἑλληνικό λαό, τίς δημοκρατικές κατακτήσεις ἀλλά καί τίς μεγάλες προσδοκίες, πού δημιούργησε ἡ μεταπολίτευση. Σήμερα, τριάντα δύο χρόνια μετά, ἐνῶ προσεγγίζω αἰσίως τό τέρας τῆς πανεπιστημιακῆς μου σταδιοδρομίας, ζῶ μαζί μέ πάρα πολλούς, μεγάλους καί ἰδίως τούς νεώτερους, μιά δημοκρατική ἀπογοήτευση. Αἰσθάνομαι γύρω μου μιά διάχυτη δημοκρατική μελαγχολία γιά ὅσα δέν ἔγιναν, ἀλλά κυρίως γιά πολλά ἀπό ὅσα ἔγιναν καί γίνονται. Πίσω ἀπό τά τυποποιημένα συνθήματα τῶν φοιτητικῶν παρατάξεων, διακρίνω στά γεμάτα, κατά τά ἄλλα, ἀπό φοιτητές ἀμφιθέατρα, φυσιογνωμίες πού ἐκπέμπουν πολιτική ἀπάθεια καί ἀδιαφορία.

Ἡ ἑλληνική πολιτική κοινωνία διῶνει, τίς τρεῖς

τελευταῖες δεκαετίες, μιά παράδοξη, ἂν καί εὐεξήγητη, ἀντίφαση: γιά πρώτη φορά στή συνταγματική μας ἱστορία ἔχουμε μιά τόσο παρατεταμένη πολιτική καί κυβερνητική σταθερότητα, μιά τόσο ὀμαλή λειτουργία τῶν κοινοβουλευτικῶν καί τῶν συνταγματικῶν μας θεσμῶν. Καί ὅμως ποτέ ἄλλοτε τό ἀντιπροσωπευτικό σύστημα διακυβέρνησης δέν ἦταν στήν οὐσία του, στίς συνειδήσεις τῶν Ἑλλήνων πολιτῶν, τόσο ἠθικά καί πολιτικά ἀπαξιωμένο. Ποτέ ἄλλοτε καί γιά τόσο μακρὸ διάστημα δέν ἦταν τό πολιτικό κλίμα τόσο νοσηρό, ἀλλά καί τόσο ὀρφανό ἀπὸ πολιτική ἐλπίδα, ἀπὸ τὴν πίστη ὅτι κάτι μπορεῖ καί πρέπει νά ἀλλάξει.

Ἡ κρίση τῆς ἀντιπροσωπευτικῆς δημοκρατίας, γιά τὴν ὁποία ὅλοι μιλοῦν, μοιάζει περισσότερο μὲ κρίση ἀξιών ἢ κρίση ἀξιοπιστίας παρά κρίση θεσμῶν. Μάταια προσπαθοῦν, πιστεύω, οἱ ἀλλεπάλληλες συνταγματικές ἀναθεωρήσεις νά ἀντιμετωπίσουν τὴν κατάσταση μὲ θεσμικές ἀλλαγές. Δημιουργοῦν ἀπλῶς ψευδαἰσθήση ἀλλαγῆς. Ἐξάλλου, ἐπειδὴ, εἶναι λεπτομερειακές, φλύαρες ἢ συγκυριακές, τό μόνο πού καταφέρνουν εἶναι νά ὑποβιάζουν τό Σύνταγμα στήν κατηγορία τοῦ κοινῶν νόμου, καί ἐνῶ ἐπιδιώκουν νά καταστήσουν πάγια καί συνταγματικῆς περιωπῆς μιά νομοθετικὴ ρύθμιση καταλήγουν στήν ἐκνόμευση τοῦ Συντάγματος, στήν ἀντιμετώπισή του ὡς νόμου. Τί φταίει ἄραγε; Μήπως ὁ τρόπος πού φανταζόμαστε, πού κρίνουμε καί ἐπικρίνουμε τὸν τρόπο διακυβέρνησης; Μήπως χρειάζεται νά ἀλλάξουμε τίς ἀντιλήψεις μας γιά τὴ Δημοκρατία, πρὶν ἐπιχειρήσουμε νά ἀναθεωρήσουμε τοὺς θεσμούς της;

Πιστεύω πὺς χρειάζεται τό τελευταῖο. Χρειάζεται, κατὰ τὴ γνώμη μου, νά ξανασκεφτοῦμε τὴν ἔννοια καί τὸν ὀρισμὸ τῆς Δημοκρατίας, νά ἀναστοχαστοῦμε τὴν ἴδια, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὰ θεμελιώδη, ἀπὸ τὰ κλασικά γιά νά ἐντοπίσουμε πληρέστερα τίς μεταμορφώσεις της καί γιά νά ἀναρωτηθοῦμε, ὅσο γίνεται πρὸς βάσιμα, γιά τίς ἀντοχές καί τίς προοπτικές της. Διότι, δέν μποροῦμε, ὡς γνωστόν, νά προγνώσουμε τό μέλλον οὔτε νά κατανοήσουμε τό παρόν, ὅταν ἀγνοοῦμε τό παρελθόν καί κυρίως, τό δικό μας.

II. Προτείνω νά ξεκινήσουμε ἀπὸ τὸν Ἀριστοτέλη, παρακινούμενος ὄχι ἀπὸ αἰσθήματα ἀρχαιολατρίας ἢ ἑλληνολατρίας, ἀλλά γιατί στή σκέψη του ἀνακάλυψε τὴν κλασικὴ ἀπορία, πού βρίσκεται κατὰ τὴν γνώμη μου στὸ ἐπίκεντρο τῆς σημερινῆς κρίσης ἀλλὰ καί τῶν σύγχρονων μεταμορφώσεων τῆς Δημοκρατίας. Ἡ ἀπορία πού βασάνιζε καί βασανίζει πολιτικούς φιλόσοφους καί συνταγματολόγους, εἶναι: «τί τό κύριον τῆς πολιτείας ἐστίν», διότι «...ἀνάγκη δ' εἶναι κύριον ἢ ἓνα ἢ ὀλίγους ἢ τοὺς πολλούς...», (Ἀριστοτέλης, *Πολιτικά*, 1279a 28), ἢ —ἢ ἴδια ἀπορία μὲ κανονιστικὴ διατύπωση— «ὅτι

δεῖ τό κύριον εἶναι τῆς πόλεως· ἢ γάρ τοι τό πλῆθος, ἢ τοὺς πλουσίους ἢ τοὺς ἐπιεικείς, ἢ τὸν βέλτιστον ἓνα πάντων, ἢ τύραννον ἀλλὰ πάντα ταῦτα ἔχουν φαίνεται δυσκολίαν» (Ἀριστοτέλης, *Πολιτικά*, 1281a 10-14).

Μέ νόημα καί ὄρους σύγχρονους τό ἐρώτημα μπορεῖ νά ἀποδοθεῖ ὡς ἐξῆς: σέ ποιόν ἀνήκει ἡ κυριαρχία ἢ τί πρέπει νά κυριαρχεῖ σέ μιά Πολιτεία: οἱ ὀλίγοι, οἱ ἄριστοι, τό πλῆθος, ὁ Δῆμος ἢ μήπως, τελικά, οἱ Νόμοι καί τό Σύνταγμα;

Ἄν θεωρήσουμε ἀκλόνητο τὸν ὀρισμὸ, ὅτι «δημοκρατία δ' ἐστίν ὅταν ἡ κύριον τό πλῆθος» (*Πολιτικά*, 1279b 23), τό ὁποῖο ἄρχει διὰ τοῦ Δήμου, καί τὸν ἐφαρμόσουμε στή σύγχρονη δημοκρατία, ἀντικαθιστώντας τὸν ὄρο Δῆμο ἀπὸ τὸν Λαό, τότε ὡς δημοκρατία θά πρέπει νά θεωρήσουμε τό *πολίτευμα τῆς κυριαρχίας τοῦ λαοῦ*.

III. Σέ ὅτι ἀφορᾷ, εἰδικά, τὴ δική μας Πολιτεία, τὰ Συντάγματα τῆς Ἐπαναστατικῆς περιόδου ἀκολοθώντας στὸ σημεῖο αὐτὸ πιστὰ τίς διακηρύξεις τῆς Γαλλικῆς καί Ἀμερικανικῆς Ἐπανάστασης καί ἐνσωματώνοντας μὲ τρόπο, ἐν μέρει πρωτοποριακό, τὰ δόγματα τοῦ εὐρωπαϊκοῦ καί ἑλληνικοῦ διαφωτισμοῦ, ἐναπόθεσαν καί αὐτὰ τὴν κυριαρχία στὸν λαό, γι' αὐτὸ καί θεμελίωσαν τό πολίτευμά μας, στήν ἐθνικὴ-λαϊκὴ κυριαρχία. Τό Σύνταγμα τοῦ 1827, στὸ ἄρθρο 5 ὄριξε: «Ἡ Κυριαρχία ἐνυπάρχει εἰς τό ἔθνος· πᾶσα ἐξουσία πηγάζει ἐξ αὐτοῦ καί ὑπάρχει ὑπὲρ αὐτοῦ». Τό ἔθνος ἀναγνωρίστηκε, ἐπομένως, ἀπὸ τὸ Σύνταγμα ὡς «κυριαρχο», σέ αὐτὸ ἀνῆκε ἡ κυριαρχία. Μετὰ τὴν ἱστορικὴ μετάβαση ὡστόσο ἀπὸ τὴν ἐθνικὴ στή λαϊκὴ κυριαρχία, ὡς κύριον τῆς Πολιτείας θεωρεῖται καί ἀναγνωρίζεται πλέον ὁ λαός: «ὅλες οἱ ἐξουσίες πηγάζουν ἀπὸ τὸν Λαό, ὑπάρχουν ὑπὲρ αὐτοῦ καί τοῦ ἔθνους καί ἀσκοῦνται ὅπως ὀρίζει τό Σύνταγμα» (ἄρθρο 1 παρ. 3Σ).

Δέν χωρεῖ ἀμφιβολία, ἐπομένως, ὅτι τό πολίτευμά μας εἶναι, μὲ βάση τό τυπικὸ κριτήριον τῆς θεμελιώσεώς του στή λαϊκὴ κυριαρχία, δημοκρατικό. Ὁ τυπικός ὅμως αὐτός ὀρισμὸς τῆς δημοκρατίας, πού ἀρκεῖται στήν πανηγυρικὴ ἀναγνώριση τοῦ λαοῦ ὡς πηγῆ καί φορέα τῆς κυριαρχίας, βρῖσκεται ἀντιμέτωπος μὲ δύο ἀμείλικτα, πρακτικὰ, ἐρωτήματα: α) πόσο «κύριος» τῆς κυριαρχίας του εἶναι ὁ κυρίαρχος λαός καί πόσο «κύριος» τῆς πολιτείας εἶναι, πράγματι, ὁ ἴδιος, τὴν ἐποχὴ ἰδίως τῆς παγκοσμιοποιημένης οἰκονομίας τῆς ἀγορᾶς καί τῆς τεχνολογικῆς ἐπανάστασης στήν πληροφορικὴ καί στίς ἐπικοινωνίες; Τί ἀπομένει, ἀλήθεια, ἀπὸ τὴν λαϊκὴ καί κρατικὴ κυριαρχία; β) Πῶς ἀντιλαμβανόμαστε τὴν κυριαρχία τοῦ λαοῦ; ὡς μιά ἐξουσία ἀπόλυτη, ἀδέσμευτη καί ἀπεριόριστη χωρὶς θεσμικὲς διαμεσολαβήσεις καί ἀντισταθμίσεις; Οἱ ἐξουσίες πού πηγάζουν ἀπὸ αὐτὴν καί οἱ ἐκάστοτε κοινοβουλευτικὲς πλειοψηφίες, πού νομιμοποιοῦν τίς ἀποφάσεις τους

μέ την επίκλησή της, δέν πρέπει νά υπόκεινται οι ίδιες, ως πρὸς τήν έκταση καί ένταση τῆς δύνاميς τους, σέ περιορισμούς ἢ μετριασμούς, σέ ἐπιμερισμούς καί ἐξισορροπήσεις;

IV. Ὡς πρὸς τό πρῶτο ἐρώτημα, τήν ἀπαρχή τῆς ἀπάντησης τήν ἀνευρίσκουμε στίς ἰδρυτικέσ πράξεισ τῆς πολιτικῆς μας ὑπαρξῆς, καί συγκεκριμένα στό «Πολιτικό Σύνταγμα τῆς Τροικζῆνος» τοῦ 1827, μέ τό ὁποῖο διακηρύχθηκε, πανηγυρικά, ἐνώπιον Θεοῦ καί ἀνθρώπων ἡ «Πολιτική ὑπαρξις καί Ἀνεξαρτησία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους» καθὼς καί οι «Θεμελιώδεισ ἀρχαί τοῦ Πολιτεύματόσ του». Τό φανταστικό, ὅσο καί πραγματικό, Ὑποκείμενο πού συνέστησε τό κράτος καί τό πολίτευμα καί «κήρυξε διά τῶν νομίμων Πληρεξουσιῶν του» τήν ἐθνική ἀνεξαρτησία καί τήν πολιτική του ταυτότητα καί αὐτονομία ὑπῆρξε τό Ἑλληνικό Ἔθνος «συναγμένον εἰς Ἐθνικήν Συνέλευσιν». Ὁ ἐπαναστατημένος λαός συγκροτήθηκε μέσω τῆς Ἐθνικῆς Συνέλευσης σέ αὐτόνομο πολιτικό ὑποκείμενο καί αὐτοαναγορευτήκε σέ φορέα ἐσωτερικῆς καί ἐξωτερικῆς κυριαρχίας. Εἶναι σαφέσ ὅτι ἡ δύναμη πάνω στήν ὁποία συγκροτήθηκε ἐκ τοῦ μηδενόσ ἡ «πολιτική κοινωνία» μας καί χάριν τῆς ὁποίας ἀπέκτησε ἡ ἴδια κρατική μορφή καί ὑπόσταση εἶναι ἡ «ἐθνική κυριαρχία».

Δέν εἶναι τό ἐθνικό κράτος πού προηγήθηκε ἱστορικά καί γέννησε ἀργότερα τό πολίτευμα τῆς δημοκρατίας, ὅπως συνέβη π.χ. στή Γαλλία ἢ στά ἄλλα κράτη πού γνώρισαν τή συνταγματική δημοκρατία μετά ἀπό ρήξη μέ τό ἀπολυταρχικό κράτος. Εἶναι ἡ ἐθνική ἐπανάσταση πού δημιούργησε στό ὄνομα τοῦ Ἔθνους τό ἐθνικό κράτος μέ σκοπό νά στεγάσει τήν ἐθνική καί λαϊκή κυριαρχία. *Ἡ δημοκρατία γέννησε στήν Ἑλλάδα τό κράτος καί ὄχι τό κράτος τῆ δημοκρατία.* Γιά τόν ἐλληνικό συνταγματισμό, ἐπομένως, «κρατική κυριαρχία» καί «λαϊκή κυριαρχία» δέν συμπλῖπτουν. «Δημοκρατικό πολίτευμα» καί «κράτος», εἶναι δύο ἔννοιεσ διακριτέσ καί αὐτοτελεῖσ. Ἡ δημοκρατία ἔχει, μάλιστα, ἐναντι τοῦ κράτους λογική καί ἀξιολογική προτεραιότητα.

Πιστεύω γιά τόν λόγο αὐτό ὅτι ἔφτασε ἡ ὥρα νά ἀρχίσουμε νά στοχαζόμαστε τό ἕνα ξεχωριστά ἀπό τό ἄλλο. Εἶναι καιρόσ ἡ ἐλληνική πολιτική καί συνταγματική σκέψη νά ἀρχίσει νά σκέφτεται τή λογική καί ἱστορική διαδικασία τῆς σταδιακῆς ἀπαγκίστρωσης τῆς δημοκρατίας ἀπό τό κράτος καί νά στοχάζεται τήν πρώτη αὐτόνομα, ὡς αὐταξία, μέ μοναδική ἀναφορά τόν ἑαυτό της. Ἡ ἀπαγκίστρωση εἶναι πλέον ἀναγκαία καί ἐπιβεβλημένη μετά τῆ θανατηφόρα πλήγματα πού δέχεται ἡ κρατική κυριαρχία ἀπό τίς ἀναπότρεπτεσ διαδικασίεσ τῆς πολιτικῆς ἐνοποίησησ τῆς Εὐρώπης καί τῆς παγκοσμιοποίησησ. Διαφορετικά, ὑπάρχει ὁ κίνδυνος, ἡ μοιραία ἐκπτώση τοῦ κράτους νά συμπαρασύρει καί τήν πτώση τῆς δημοκρατίας καί μαζί μέ τήν

κρατική μας ὑπόσταση νά δοῦμε νά χάνεται, χωρίσ νά τό καταλάβουμε, καί ἡ πολιτική καί δημοκρατική μας ταυτότητα, δηλαδή τό συλλογικό καί αὐτόνομο «Ἐμεῖσ». Γι' αὐτό καί προέχει σήμερα, κατὰ τή γνώμη μου, ἡ διαφύλαξη τῆς λαϊκῆς κυριαρχίας ἐναντι τῆς κρατικῆς, ἀφοῦ ἡ τελευταία ἔχει νόημα καί ἀξία κυρίως ὡσ τόπος καί ἐπικράτεια τῆς δημοκρατίας καί τῆς πολιτικῆς καί ὄχι ἀπλῶσ ὡσ μονομερῆς καί ἀκαταγώνιστη ἐξουσία καταναγκασμοῦ καί ἐπιβολῆς.

Ἐπομένως ὡσ «κύριον» τῆς Πολιτείας θά πρέπει, κατ' ἀρχήν, νά ἐννοήσουμε τίς πρωταρχικέσ διαστάσεισ τῆς πολιτικῆς μας κυριαρχίας: πρῶτον, τήν ἐθνική ἀνεξαρτησία καί αὐτονομία τοῦ λαοῦ, πού ἔχει ὁργανωθεῖ σέ κράτος: δεύτερον, τήν ἐξουσία συλλογικοῦ αὐτοπροσδιορισμοῦ ἢ αὐτοδιάθεσῆσ του καί αὐτό-ἀναγόρευσῆσ του σέ αὐτόνομη πολιτική ὄντοτητα, καί τρίτον, τήν ἐξουσία αὐτοκυβέρνησης τοῦ ἴδιου ὡσ Δήμου. Τήν ἐξουσία του νά αὐτοπροσδιορίζεται τήν ἀντλεῖ ὁ λαός ἀπό τόν ἑαυτό του, «κάπάντων γάρ αὐτόσ αὐτόν πεποιήκεν ὁ δῆμος κύριον» (*Ἀθηναίων Πολιτεία*, XLI), καί ὄχι ἀπό κάποια θεία δύναμη, ἀπό τόν θεό, οὔτε ἀπό κάποια ἐξωτερική ἐξουσία. Στήν ἀρχή τῆς ἐθνικῆς-λαϊκῆς κυριαρχίας ἐμπερικλείεται ἄρα τόσο ἡ κοσμικότητα ὅσο καί ἡ ἐσωτερική καί ἐξωτερική κυριαρχία τοῦ κράτους, πού δημιούργησε ὁ ἐπαναστατημένος λαός.

Τίς θεμελιώδεισ αὐτέσ ἀρχέσ καί ἀξίεσ τῆς πολιτικῆς καί πολιτειακῆς μας ὑπόστασης θέλησε ὁ «κυρίαρχοσ» νά τίς κρατήσει ἀλώθητεσ ἀπό πρόσκαιρεσ καί ἐφήμερεσ προσβολέσ, νά τίς προφυλάξει ἀπό τή φθορά τοῦ χρόνου καί νά τίς διαιωνίσει. Γι' αὐτό καί φρόντισε νά τίς τοποθετήσει ψηλά, πολύ ψηλά, γιά νά μήν μπορεῖ νά τίς φθάνει καμία συντεταγμένη ἐξουσία καί κυρίως ἡ πολιτική, γιά νά μήν μποροῦν μέ συνταγματική ἀναθεώρηση νά τίς ἀγγίξουν οι συγκυριακέσ βουλήσεισ τῶν κυβερνητικῶν πλειοψηφιῶν. Ἐνα ἀπό τῆ βασικά χαρακτηριστικά γνωρίσματα τοῦ ἐλληνικοῦ συνταγματισμοῦ εἶναι ὁ αὐστηρόσ χαρακτήρασ ὅλων τῶν Ἑλληνικῶν Συνταγμάτων: δέν ὑπόκειται σέ ἀναθεώρηση, δέν θίγεται μέ συνταγματική ἀναθεώρηση ὅ,τι θεωρεῖται θεμελιώδεσ καί συστατικό τῆς πολιτικῆς μας ὑπόστασης καί ταυτότητα, ὅπως ἡ βάση καί ἡ μορφή τοῦ πολιτεύματος ὡσ κοινοβουλευτικῆς δημοκρατίας, ἡ διάκριση τῶν ἐξουσιῶν, ἡ συνταγματική προστασία τῶν ἀτομικῶν καί κοινωνικῶν δικαιωμάτων καί κάθε θεμελιώδης συνταγματική ἀρχή, πού συνδέεται μέ τήν ταυτότητα καί ἐνότητα τῆς Πολιτείας (ἀρθρο 110 παρ. 1Σ).

V. Τό «κύριον» τῆς Πολιτείας δέν χρειάζεται ὅμως νά προστατευτεῖ μόνον ἀπό τῆ «μέσα» ἀλλά καί πρὸς τῆ «ἔξω». Δέν εἶναι μόνον ἡ ἐσωτερική κυριαρχία ἀλλά καί ἡ ἐξωτερική πού τό συνιστᾶ. Τῆ

διάσταση αυτή έκαναν έπίκαιρη και σημαντική τά σχέδια της πολιτικής ένοποίησης της Εύρώπης. Η Εύρωπαϊκή Ένωση αναζητά άπεγνωσμένα μορφές ένοποίησης πρωτότυπες και ιστορικά άδοκίμαστες, χωρίς να έχει ξεκαθαριστεί ώστόσο, αν αυτό που επιδιώκεται, ως πολιτική ένοποίηση, θά είναι ένα είδος όμοσπονδιακού κράτους, μιά ένωση κρατών, λαών ή απλώς πολιτών. Χωρίς δικό της λαό, χωρίς συγκροτημένο ή, έστω, υπό διαμόρφωση Δήμο εύρωπαϊκό, χωρίς δική της κυριαρχία, χωρίς δική της δημοκρατική νομιμοποίηση, μέ μοναδική νομιμοποιητική αναφορά στά κράτη και στήν άχανή, άνεργάτιστη και άτομοποιημένη «κοινωνία τών εύρωπαϊών πολιτών», ή Εύρωπαϊκή Ένωση θέλει να μετασηματιστεί σέ κράτος και σέ δημοκρατία άκολουθώντας τό ιστορικό προηγούμενο του έθνικου κράτους. Και έχει για τόν λόγο αυτό τήν άπαιτήση (!), άλλοτε μέσα από τήν ιδέα του Εύρωπαϊκού Συντάγματος και άλλοτε μέσα από τό δόγμα της άπόλυτης ύπεροχής του κοινοτικού δικαίου έναντι τών έθνικών συνταγμάτων, να άπαρηθούν οι λαοί της Εύρώπης τόν έαυτο τους, τή συντακτική έξουσία τους να αυτο-προσδιορίζονται έσαεί ως λαοί ένωμένοι και συντεταγμένοι. Νά όρίζουν, δηλαδή, αυτόνομα, οι ίδιοι τούς όρους της πολιτικής τους συμβίωσης και έπιβίωσης.

Η πολιτική Εύρώπη δέν κτίζεται ώστόσο καταργώντας ή άγνοώντας τή *συνταγματική άυτονομία και τήν πολιτειακή και πολιτική ταυτότητα τών λαών της Εύρώπης*. Διότι, μεταξύ τών άλλων, μέσω της συνταγματικής άυτονομίας τών κρατών, διαφυλάσσεται, ως κόρη όφθαλμού, ή έθνική και πολιτισμική ιστορία τών λαών τους, οι διαφορετικές και μοναδικές πολιτισμικές τους ταυτότητες, που δέν ίσοπεδώνονται ούτε έξομοιώνονται. Νά έπικοινωνούν χρειάζεται μόνον μεταξύ τους και να συνυπάρχουν ειρηνικά και δημιουργικά.

Στήν πολιτική ένοποίηση της Εύρώπης συμμετέχουμε και τήν επιδιώκουμε, ως οργανωμένος λαός και συγκροτημένη Πολιτεία και όχι ως κατακερματισμένη και έγυπαθής κοινωνία πολιτών. Τή θέση της συμμετοχής μας στήν εύρωπαϊκή ολοκλήρωση τή διατρένωσε ρητά και ό συντακτικός νομοθέτης του 1975, ό όποιος στό άρθρο 28 άνοιξε διάπλατα τίσ πύλες του Συντάγματος και της κρατικής κυριαρχίας στή διαδικασία της εύρωπαϊκής ολοκλήρωσης επιτρέποντας, χωρίς αναθεώρηση του Συντάγματος, τήν «έκχώρηση» συνταγματικών άρμοδιοτήτων σέ διεθνείς οργανισμούς καθώς και περιορισμούς στή άσκηση της «έθνικής κυριαρχίας», όταν έξυληρετείται σπουδαίο έθνικό συμφέρον και προάγεται ή διεθνής συνεργασία. Ώστόσο ή άνοιχτόκαρδη αυτή συνταγματική άδεια συμμετοχής της χώρας μας στή διαδικασία της εύρωπαϊκής ένοποίησης τελεί υπό έναν άπαράβατο συνταγματικό όρο, έμπεριέχει *μία ρητή και άπερίφραστη συντα-*

ματική έπιφύλαξη κυριαρχίας, τήν όποία συχνά ύποτιμούμε ή άγνοούμε: ή εκχώρηση κυριαρχικών συνταγματικών άρμοδιοτήτων δέν μπορεί να φθάνει ούτε να είναι τέτοιας μορφής ώστε να «*θίγονται οι βάσεις του δημοκρατικού πολιτεύματος και τά δικαιώματα του ανθρώπου*» (άρθρο 28 παρ. 3Σ). Στή διαδικασία της εύρωπαϊκής πολιτικής ένοποίησης συμμετέχουμε άρα μέ τίσ πολιτικές και συνταγματικές δομές και τίσ δημοκρατικές άξίες που μάς κληροδότησε ό εύρωπαϊκός και έθνικός μας δημοκρατικός συνταγματισμός.

Επομένως, τό Σύνταγμά μας έπιτρέπει να συμμετέχουμε στήν Εύρωπαϊκή Ένωση ως δημοκρατική Πολιτεία, για να κτίσουμε μαζί μέ τούς άλλους λαούς της Εύρώπης, άσκώντας από κοινού τίσ έθνικές κυριαρχίες μας, μιά πολιτική Εύρώπη δημοκρατικά οργανωμένη. Και ή δημοκρατική Εύρώπη, που ύπονοεί και άπαιτεί τό Σύνταγμά μας, νομιμοποιείται να φέρει άκέραιο τόν τίτλο της Δημοκρατίας, όταν, όχι μόνον σέβεται και δέν θίγει τίσ έθνικές δημοκρατίες τών κρατών, αλλά και όταν κτίζεται μέ υλικά τίσ ίδιες. Όταν οικοδομείται, δηλαδή, έγκαθιστώντας ως «κύριους» και της δικής της πολιτικής ύπόστασης τούς έθνικούς Δήμους, οι όποιοι συναπαρτίζουν, όλοι μαζί, μιά *πρωτότυπη Ένωση πολλαπλών Δήμων*. Οι έθνικοί Δήμοι συναρθρώνονται σέ μιά *Συμπολιτεία* –κατά τήν έπιτυχή έκφραση του καθηγητή Τσάτσου– λαών, οργανωμένων σέ άυτοτελείς και αυτόνομες *Δημοκρατίες*.

VI. Ώς πρός τό δεύτερο ερώτημα, ή ιστορία και ή μελέτη τόσο του εύρωπαϊκού όσο και του έλληνικού συνταγματισμού μάς δείχνει, ακόμη, ότι ή «κυριαρχία» του λαού στή σύγχρονη –άλλά και του πλήθους ή του Δήμου στή αρχαία Δημοκρατία– ούδέποτε διακηρύχθηκε άπόλυτη ούτε άδέσμευτη ούτε άνεξέλεγκτη. Αντίθετα, νοήθηκε, πάντα, ύποταγμένη στόν Λόγο και στό Δίκαιο σέ συνάρτηση μέ τή δημιουργία ή τή λειτουργία μιάς Πολιτείας και ποτέ άνεξάρτητα από αυτήν.

Άλλωστε και ό Αριστοτέλης αναλύοντας τήν αρχαία δημοκρατία στήν *Άθηναίων Πολιτεία* καθώς και τά διάφορα πολιτεύματα στά *Πολιτικά* του και αναζητώντας τά πλεονεκτήματα και τά μειονεκτήματά τους και αξιολογώντας τά διάφορα είδη δημοκρατίας, έκρινε ως ιδανικό, «όρθό», δημοκρατικό πολίτευμα, τήν «Πολιτεία», έπειδή σέ αυτήν «τό πλήθος πρός τό κοινόν πολιτεύεται συμφέρον...». «Όλα τά είδη πάντως της Δημοκρατίας έχουν κοινόν γνώρισμά τους τήν κυριαρχία του πλήθους ή του Δήμου: «Λέγω δ' οίον έν μέν ταίς δημοκρατίαις κύριος ό Δήμος» (*Πολιτικά*, 1278b 11) και λίγο πιο κάτω: «δημοκρατία δ' έστίν όταν ή κύριον τό πλήθος» (*Πολιτικά*, 1279b 22). Σπεύδει όμως ό ίδιος φιλόσοφος να συζητήσει διεξοδικά τήν άλήθεια αυτού του όρισμού και να τόν άμφισοδητήσει

στή συνέχεια, υπογραμμίζοντας ὅτι «Οὐ δεῖ δέ τιθεῖναι δημοκρατίαν, καθάπερ εἰώθασί τινες νῦν, ἀπλῶς οὕτως, ὅπου κύριον τὸ πλῆθος» (Πολιτικά, 1290a 30). Ἔτσι, δέν μπορεί νά χαρακτηριστεῖ δημοκρατία, διότι δέν εἶναι κἄν πολίτευμα, ἢ πολιτική κατάσταση στήν ὁποία «κύριον δ' εἶναι τὸ πλῆθος καί μή τόν νόμον» (1292a 5), δεδομένου ὅτι «ὅπου δ' οἱ νόμοι μή εἰσὶ κύριοι, ἐνταῦθα γίνονται δημοαγωγοί» (1292a 10). Ἐπομένως, «ὅπου γάρ μή νόμοι ἄρχουσιν, οὐκ ἔστι πολιτεία, δεῖ γάρ τόν μέν νόμον ἄρχειν πάντων, τῶν δέ καθ' ἕκαστα τὰς ἀρχάς, καί ταύτην πολιτείαν κρίνειν, ὥστε εἴπερ ἔστί δημοκρατία μία τῶν πολιτειῶν, φανερόν ὡς ἢ τοιαύτην κατάστασις, ἐν ἣ ψηφίσμασι πάντα διοικεῖται, οὐδέ δημοκρατία κυρίως» (1292a 32-37).

Δημοκρατία ἔχουμε ἄρα ὅταν τὸ πλῆθος ἀναγνωρίζεται μέν κύριον τῆς πόλεως, ἀλλά κυθερονά διά τοῦ Δήμου στήν Ἀγορά τοῦ Δήμου καί στήν Ἐκκλησία μαζί καί μέ τίς ἄλλες Ἀρχές, μέ καθολικούς νόμους καί ὄχι μέ συγκυριακά ψηφίσματα, στήν υἱοθέτηση τῶν ὁποίων παρασύρεται συχνά τὸ πλῆθος ἀπό τοὺς δημοαγωγούς. *Ἡ ἰδανική δημοκρατία εἶναι ἢ «κατά νόμον δημοκρατούμενη πολιτεία».* Οἱ νόμοι, ἐπειδή ἔχουν καθολική ἰσχύ, βρίσκονται ἀξιολογικά πιό πάνω ἀπό τὰ ψηφίσματα. Πάνω ἀπό τοὺς κοινούς νόμους βρίσκονται, ὡστόσο, οἱ θεμελιώδεις ἀρχές τοῦ πολιτεύματος, οἱ καταστατικοί νόμοι (τὸ Σύνταγμα) τῆς πολιτείας, πρὸς τοὺς ὁποίους πρέπει οἱ κοινοὶ νόμοι νά ἐναρμονίζονται καί ὄχι τὸ ἀντίθετο: «πρὸς γάρ τὰς πολιτείας τοὺς νόμους δεῖ τίθεσθαι καί τίθενται πάντες, ἀλλά οὐ τὰς πολιτείας πρὸς τοὺς νόμους» (Πολιτικά, 1289a 13-15).

Τίς θεμελιώδεις αὐτές ἀξίες τῆς ἀρχαίας δημοκρατίας, ἢ σύγχρονη ὄχι μόνον δέν ἀγνοεῖ ἀλλά τίς ἔχει πλήρως ἐνστερνιστεῖ.

VII. Στή λεπτή ἰσορροπία κυριαρχίας καί δικαίου, κυρίαρχου λαοῦ καί συντάγματος στηρίζεται καί ἢ σύγχρονη, ἢ ἀντιπροσωπευτική Δημοκρατία. Ἡ τελευταία ὀρίζεται συνοπτικά, ὅπως σημειώσαμε, ὡς τὸ πολίτευμα τῆς κυριαρχίας ἢ ἐξουσίας τοῦ λαοῦ. Πρόκειται γιά ἕνα πολίτευμα τὸ ὁποῖο, μεταμορφώνοντας μέσα ἀπὸ τὴν ἀντιπροσώπευση καί τὴν ἐκλογή ἀντιπροσώπων τὸ ἄμορφο καί ἀνοργάνωτο «πλῆθος» σέ λαό, δηλαδή σέ μορφοποιημένο πολιτικό Ὑποκείμενο, τὸ ἐντάσσει ὡς αὐτόνομη, πολιτική ὄντοτητα στὸ κράτος καί τὸ ὑποτάσσει στὸ Δίκαιο.

Ἡ πανηγυρική ὁμως ἀνακήρυξη τοῦ λαοῦ σέ κυρίαρχο γίνεται ρητὰ ἀπὸ τὸ Σύνταγμα. Τὸ Σύνταγμα ἐγκαθιστᾷ τόν λαό κυρίαρχο καί διά τοῦ Συντάγματος ὁ λαός ἀποκτᾷ συνείδηση τῆς κυριαρχίας του. Τὰ ἑλληνικά Σύνταγματα τῆ μαγική αὐτῆ μεταλλαγῆ τῆς κυριαρχίας ἢ τοῦ κυρίαρχου λαοῦ ἀπὸ δύναμη ἀδέσμευτη καί ἀνυπότακτη σέ δύναμη δεσμευμένη καί ὑποταγμένη στὸν Λόγο καί στὸ Δί-

καιο τὴν ἀποτύπωσαν ἀπὸ τὸ 1864 σέ μία φράση, πού ὁμοιά τῆς βρίσκουμε στὸ Σύνταγμα τοῦ Βελγίου τοῦ 1830 καί σέ ἐκεῖνο τῆς Ἰταλίας τοῦ 1946 ἕναν αἰῶνα μετά: «ἅπανσαι αἱ ἐξουσίαι πηγάζουσι ἐκ τοῦ ἔθνους, ἐνεργοῦνται δέ καθ' ὄν τρόπον ὀρίζει τὸ Σύνταγμα». Ἡ ὑπαγωγή τῆς κυριαρχίας τοῦ λαοῦ καί τῆς ἄσκησης ὅλων τῶν ἐξουσιῶν στοὺς ὀρισμούς τοῦ Συντάγματος «ἀσκούνται ὅπως ὀρίζει τὸ Σύνταγμα» (ἄρθρο 1 παρ. 3 ἰσχύοντος Συντάγματος) δείχνει ὅτι στήν Ἑλλάδα ἢ Δημοκρατία συνυπάρχει, ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 19ου αἰῶνα, μέ τὸ Κράτος δικαίου καί ὅτι ἢ Ἑλληνική Πολιτεία μπορεί, ἀπὸ τότε, νά χαρακτηριστεῖ συνταγματικό κράτος, μέ τὴν ἐννοία πού τὸ ἐννοοῦν σήμερα στήν Ἰταλία καί στή Γερμανία γιά τὴν περίοδο πού ἀρχίζει στίς χώρες αὐτές μετά τόν δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο.

Ἡ συνταγματική μεταμόρφωση τῆς κυριαρχίας ἀπὸ ἀδέσμευτη καί ἀπεριορίστη ἐξουσία σέ συντεταγμένη συντελέστηκε μέ μία πράξη, ὑπο αὐτο: τὴν ἴδια στιγμή πού ὁ ἐπαναστατημένος λαός ἀσκώντας συντακτική ἐξουσία ἐγκαθιστᾷ τόν ἑαυτοῦ του «κυρίαρχο» καί συστήνει ἀνεξάρτητο κράτος καί κατασκευάζει τὴν ἐστία του, γιά νά προστατευτεῖ, τὴν ἴδια στιγμή μέ τὴν ἴδια πράξη δέχεται πανηγυρικά καί γονατιστός τὸ στέμμα τῆς ἐγκόσμιας βασιλείας του, δηλαδή τῆς ἀνακηρυχῆς του σέ «κύριον» τῆς Πολιτείας, ἀπὸ κάποια ἀπρόσωπη καί ἀδιόρατη δύναμη, ἀπὸ κάποιο ἐγκόσμιο θεό, πού ἀποκαλεῖται «Σύνταγμα». Συμβαίνει ἔτσι τὸ ἐξῆς παράδοξο: ὁ κυρίαρχος λαός, ἀνακηρύσσεται, ὀνομάζεται, πανηγυρικά, κύριος τῆς Πολιτείας ἀπὸ ἕνα κείμενο πού ὁ ἴδιος θέσπισε. Ὁ κυρίαρχος λαός ἀναγορεύει σέ κύριο τοῦ ἑαυτοῦ του τὸ δημιούργημά του, τὸ Σύνταγμα, καί δέχεται νά ἀσκεῖ στὸ ἐξῆς τὴν κυριαρχία του σύμφωνα μέ τοὺς κανόνες πού αὐτὸ ὀρίζει. Εἶναι κυρίαρχος δυνάμει τοῦ Συντάγματος καί μόνον ἐφ' ὅσον ἐνεργεῖ ἐντὸς τῶν ὀρίων τοῦ Συντάγματος καί τῶν πλαισίων τοῦ πολιτεύματος. Ἡ κυριαρχία δέν νοεῖται πλέον χωρὶς τὸ Σύνταγμα, τὸ ὁποῖο δέν πειθαρχεῖ ἀπλῶς τὴν ἄσκησή της, συνιστᾷ καί ὄρο τῆς ὑπαρξῆς της.

Ἡ δημοκρατία μας εἶναι ἀπὸ τὴ γένεσή της συνταγματική καί ἄρα περιορισμένη. Ἄς ἀκούσουμε γιά λίγο τόν Σαρίπολο, τόν πατέρα τῶν Ἑλλήνων συνταγματολόγων: «καθ' ἡμᾶς τὴν κυριαρχία τοῦ ἔθνους, καλῶς ἐννοουμένη, δέν σημαίνει ὅτι τὸ ἔθνος εἶναι κύριον νά πράττει ἐναντίον τοῦ ὀρθοῦ λόγου καί τοῦ δικαίου, τὸναντίον μάλιστα δηλοῖ... ὅτι ἢ μεγίστη αὐτῆ τῆς κοινωνίας ἐξουσία, εἶναι ὑπόχρεος... νά βαδίζει πάντοτε τὸ μέν ὀρθόν λόγον ἔχουσα ὀδηγόν, βάσιν δέ τὸ δίκαιον... Τὸ δίκαιον λοιπὸν εἶναι κυρίως τὸ κυριαρχοῦν ἐν τῇ κοινωνία...» (Ν. Ι. Σαρίπολου, *Πραγματεία τοῦ Συνταγματικοῦ Δικαίου*, Ἀθήνησι, 1851, σ. 40). Καί ὁ Ἄλ. Σβῶλος (*Πολιτική ἐξουσία καί κυριαρχία*, ἀνατύπωση ἐκ τοῦ «Νέου Αἰῶνος», 1917, *Νομικὰ Μελέται*, τόμος

πρώτος, σ. 274), συμπληρώνει: «ή πολιτική εξουσία ως εξουσία νομική, εξουσία Δικαίου, εύρισκε την δικαιολογίαν της υποστάσεώς της και τό προνόμιον της επιβολής της εν τῷ Δικαίῳ, ἐν τῷ θεμελιώδη τουτέστιν νόμῳ τῆς Πολιτείας, ὑφ' οὗ παρήχθη καί ἐξ οὗ ἀπορρέει, ὑπάρχει ἄρα καί ἐπιβάλλεται οὐχί διότι διαθέτει ὑλικά μέσα δυνάμει, ἀλλά διότι τό Δίκαιον τήν ἐπιβάλλει».

VIII. Ἡ ἀναγνώριση τῆς ἀνωτερότητας καί τυπικῆς ὑπεροχῆς τοῦ Συντάγματος ἐναντι ὄλων τῶν πράξεων τῆς Πολιτείας καί ἡ ὑπαγωγή ὄλων τῶν ἐξουσιῶν, μηδέ τῆς νομοθετικῆς ἐξαιρουμένης, στούς ὅρισμούς του ἀποτελέσει μία ἀπό τίς σταθερές τοῦ ἑλληνικοῦ συνταγματισμοῦ καί ἕνα πάγιο γνώρισμα τῆς συνταγματικῆς μας δημοκρατίας. Ὑπῆρξε ἀποτέλεσμα τῆς ἀντίληψης ὅτι τό Σύνταγμα εἶναι προϊόν τῆς λαϊκῆς κυριαρχίας στήν πρωταρχική ἐκδήλωσή της ὡς συντακτικῆς ἐξουσίας.

Ὁ δικαστικός ἔλεγχος τῶν ἀποφάσεων τοῦ νομοθέτη ἦλθε, ἀμέσως μετά, ἀπό τά τέλη τοῦ 19ου αἰῶνα ὡς ἀπόρροια τῆς πρόσληψης τοῦ Συντάγματος ὡς Θεμελιώδους Νόμου ἀλλά καί ὡς λογική συνέπεια τῆς ριζωμένης ἀντίληψης ὅτι «ἐπ' οὐδεμία προφάσει καί περιστάσει δύναται ἡ Βουλὴ ἢ ἡ Κυβέρνησις νά νομοθετήσῃ, ἢ νά ἐνεργήσῃ τι ἐναντίον εἰς τό πολιτικόν Σύνταγμα» (Ψήφισμα τῆς Τρίτης Ἑθνικῆς Συνέλευσης τῶν Ἑλλήνων). Ἡ νομολογική καθιέρωσή του ἐπιβεβαίωσε, ἐμπρακτα, ἀπό τότε, τόν δικαιοκρατικό χαρακτήρα τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματός μας καί ἔδειξε ὅτι ἡ βούληση τοῦ «κυρίαρχου», ὅποιος καί ἂν ἐξουσιοδοτεῖται κάθε φορά νά τήν ἐκφράζει (οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ ἔθνους, ἢ πλειοψηφία τους, τό κυβερνῶν κόμμα), ὀφείλει νά ἐναρμονίζεται πρός τίς ἐπιταγές τοῦ συντακτικοῦ νομοθέτη. Ἡ πρωτοποριακή γιά τήν ἐποχὴ τῆς πρακτικῆς τοῦ δικαστικοῦ ἐλέγχου τῆς συνταγματικότητας τῶν νόμων ριζώθηκε στίς συνειδήσεις τῶν πολιτῶν καί τῶν δικαστῶν καί ἐφαρμόζεται, ἔκτοτε, ἀδιαλείπτως περισσότερο ἀπό ἕναν αἰῶνα, ἐπειδή θεωρεῖται μοναδική ἐγγύηση προστασίας τῶν συνταγματικῶν δικαιωμάτων καί τῆς νομιμότητας ἀπό τίς καταχρήσεις τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας. Παρουσιάζει, βέβαια, τά τελευταία χρόνια σοβαρές ἀνεπάρκειες καί ἀτέλειες. Ἀντί ὅμως νά κοιτάξουμε νά ἀντιμετωπίσουμε καί νά διορθώσουμε τίς ἀδυναμίες τοῦ θεσμοῦ, καμαρώνοντας, παράλληλα, γιά τό κόσμημα αὐτό τοῦ ἑλληνικοῦ νομικοῦ πολιτισμοῦ, πού ὅμοιό του συναντᾶμε μόνο στίς Η.Π.Α., ἐπιδιώκουμε στό ὄνομα ἑνός ἐπιφανειακοῦ ἐκσυγχρονισμοῦ καί ἑνός συγκεχυμένου ἐξορθολογισμοῦ νά τόν ἀπαξιώσουμε μεταφτυτώντας, ἀλυσιτελῶς, ἀπό τήν Ἑσπερία τόν θεσμό τοῦ συνταγματικοῦ δικαστηρίου, περιφρονώντας ἢ ἀγνοώντας τή συνταγματικὴ μας παράδοση καί ἱστορία.

Ἀλλά ὁ «κυρίαρχος» δέν συναντᾶ μόνον ἐξωτε-

ρικά, δικαιοκρατικά ὄρια στήν πολιτικὴ παντοδυναμία του. Ἡ ἄσκηση τῆς κυριαρχίας του εἶναι ἀπό τήν ἀρχὴ ἀποδυναμωμένη μέ τήν διάσπασή της στά τρία, μέ τόν τριπλό διαχωρισμό της: «Ἡ κυριαρχία τοῦ ἔθνους διαφεύκει εἰς τρεῖς ἐξουσίας: Νομοθετικὴν, Νομοτελεστικὴν καί Δικαστικὴν» (ἄρθρο 36 τοῦ Πολιτικοῦ Συντάγματος τῆς Τροικῆς). Μέ τήν διάκριση τῶν ἐξουσιῶν ἢ ἄσκηση τῆς κρατικῆς ἐξουσίας ἐπιμερίζεται σέ τρεῖς διακεκριμένες ἐξουσίες μέ αὐστηρῶς προδιαγεγραμμένες καί ὀριοθετημένες ἢ κάθε μία ἀρμοδιότητες καί μέ καθορισμένες ἀποστολές. Ἡ κάθε μία ἐξουσία εἶναι ἀνεξάρτητη ἀπό τήν ἄλλη καί δέν δικαιούται νά ἀναμειγνύεται στά ἔργα τῆς ἄλλης ἢ νά ἀκυρώνει τίς πράξεις της. Ἡ κάθε ἐξουσία σέβεται τήν ἄλλη καί φροντίζει νά συνεργάζεται μαζί της. Μέ τόν τρόπο αὐτό δέν ἐπιτυγχάνεται μόνον ὁ ἐξορθολογισμός τῆς κρατικῆς ἐξουσίας, ἐπέρχεται ταυτόχρονα καί ὁ μετριασμός καί ἡ ἐξισορρόπηση τῶν ἐξουσιῶν, κυρίως ἀπέναντι στήν πολιτικὴ ἐξουσία μέσω τῆς δημιουργίας μηχανισμῶν ἀνάσχεσης καί ἀντιστάθμισης. Ἡ λαϊκὴ κυριαρχία διηθίζεται μέσα ἀπό τόν μηχανισμό τῆς διάκρισης τῶν ἐξουσιῶν καί καταφέρνει νά ἀποσυνδεθεῖ ἐν μέρει ἀπό τό Ὑποκείμενο (τόν λαό, τό ἔθνος ἢ τήν κοινοβουλευτικὴ καί κομματικὴ πλειοψηφία) πού θέλει νά τήν ἐκφράζει κατ' ἀποκλειστικότητα, καί διαχέεται στή συνέχεια σέ ἕνα σύστημα ἐξουσιῶν, πού κρατιέται σέ ἰσορροπία ἀπό τό ἴδιο τό Σύνταγμα.

Τὴν μετριαστικὴ καί ἀντισταθμιστικὴ λειτουργία τῆς διάκρισης τῶν ἐξουσιῶν ἐπιτελεῖ στήν ἐποχὴ μας καί ὁ θεσμός τῶν Ἀνεξάρτητων Διοικητικῶν Ἀρχῶν. Μέσα σέ αὐτό τό θεσμικὸ περίγραμμα θά πρέπει νά ἐνταχθοῦν καί οἱ ἀρμοδιότητές τους καί μέσα ἀπό τό ἴδιο πρίσμα νά ἀξιολογηθεῖ καί κριθεῖ ἢ ἀποστολὴ τους. Οἱ Ἀνεξάρτητες Ἀρχές ἔχουν ἐξοπλιστεῖ μέ ἀρμοδιότητες συνταγματικά ἀναγνωρισμένες, εἴτε γιά τήν καλύτερη καί ἀποτελεσματικότερη προστασία ὀρισμένων νέων δικαιωμάτων, πού ἀπειλοῦνται ἀπό τήν χρήση τῶν νέων τεχνολογιῶν, εἴτε γιά τήν ὀρθολογικότερη ρύθμιση τῆς ἄσκησης ἐλευθεριῶν, πού συνδέονται μέ τήν οικονομία τῆς ἀγορᾶς, ἢ ὅποια ἀπειλεῖ, ἂν μείνει ἀνεξέλεγκτη, ἀτομικά δικαιώματα καί συλλογικά ἀγαθὰ μεγάλης σημασίας. Αὐτό πού δέν μπορεῖ νά κάνει ἢ δικαστικὴ ἐξουσία, δηλαδή νά προλάβει, νά προνοήσει, νά πειθαναγκάσει, νά ἐξαναγκάσει ἢ νά ρυθμίσει, καί αὐτό πού θά μπορούσε νά κάνει μιά διοίκηση εὐέλκτικη, ἀποτελεσματικὴ, ἀμερόληπτη καί πραγματικὰ ἀνεξάρτητη, τόσο ἀπό τήν πολιτικὴ ἐξουσία ὅσο καί ἀπό ἰσχυρὰ οικονομικά συμφέροντα, ἀλλά δέν τό κάνει, ἔχουν ἀνάλαβει νά ἐπιτελέσουν καί ἐπιτελοῦν μέ ἐπιτυχία σέ ὅλες τίς εὐρωπαϊκῆς χώρες οἱ Ἀνεξάρτητες Διοικητικὲς Ἀρχές. Τοῦς ἔχει ἀνατεθεῖ, ἔργο ἐγγυητικό, ἐγγύησης

νέων δικαιωμάτων καὶ ἐλευθεριῶν καθὼς καὶ ἐγγύησης μιᾶς ὀρθολογικῆς καὶ ἀμερόληπτης διοικητικῆς ρύθμισης καὶ ἐποπτείας.

Θὰ πρέπει νὰ καταλάβουμε ὅτι τὸ βαθύτερο νόημα πού ἐκπέμπει ἡ ἀρχὴ τῆς διάκρισης τῶν ἐξουσιῶν, εἶναι ἡ θεσμικὴ ἰσορροπία μεταξὺ τῶν ἐξουσιῶν, ἡ σταθμισμένη σχέση τους καὶ ἡ ἀρμονικὴ συνεργασία τους καὶ ὄχι ἡ ἀντιπαλότητα ἢ ἡ ἀνταγωνιστικότητά τους. Δικαστικὴ ἐξουσία καὶ ἀνεξάρτητες ἀρχές ἀναλαμβάνουν καὶ ἐπιτελοῦν βασικὰ λειτουργίες ἐγγύησης συνταγματικῶν δικαιωμάτων καὶ ἐλευθεριῶν σέ ἀντιδιαστολή, καὶ ἐνίοτε σέ ἀντιπαράθεση, μέ τίς ἐξουσίες ἀσκησης κυβερνητικῆς πολιτικῆς. Οἱ δύο διακριτές μορφές ἐξουσίας, τῆς πολιτικῆς διακυβέρνησης ἀπὸ τὴν μία καὶ τῆς ἐγγύησης δικαιωμάτων ἀπὸ τὴν ἄλλη, θὰ πρέπει νὰ συνυπάρχουν, ἀρμονικά, σέ ἓνα ἰσορροπημένο συνταγματικὸ πολίτευμα. Τὸ τελευταῖο θὰ πρέπει νὰ ἔχει τὴν ικανότητα νὰ ἀντιτάσσει ἀπέναντι στὴν πολιτικὴ κυριαρχία τῆς πλειοψηφίας ἓνα σύστημα ὁρίων καὶ δικαιοκρατικῶν ἐγγυήσεων καὶ νὰ προσφέρει, παράλληλα, στὴ σφαῖρα τῆς πολιτικῆς ἓναν ἄνετο χῶρο ἐκφρασης καὶ διαμόρφωσης κυβερνητικῶν πολιτικῶν στό ὄνομα τῆς δημοκρατικῆς ἀρχῆς.

ΙΧ. Ἄν μοῦ ζητούσατε νὰ ἀπαντήσω, ἀνακεφαλαιώνοντας, στό ἐρώτημα πού ἔθεσα στὴν ἀρχή: «τί τὸ κύριον τῆς Πολιτείας ἐστίν, τὸ πλῆθος, ὁ λαός, ὁ Δῆμος ἢ τὸ Σύνταγμα»; ἡ ἀπάντησή μου θὰ ἦταν: κύριον εἶναι καὶ παραμένει σέ ὅλες τίς μορφές τῆς δημοκρατίας, ἀρχαίας ἢ σύγχρονης, ἀλλὰ καὶ μιᾶς μελλοντικῆς, τὸ πλῆθος, διότι σέ αὐτὸ ἀνήκει, ὀντολογικά, ἡ κυριαρχία. Τὸ πλῆθος ὅμως δέν μπορεῖ, ἐπειδὴ εἶναι ἀμορφο, πολλαπλὸ καὶ διαφοροποιημένο, νὰ ἀσκήσει, ἔτσι ὅπως εἶναι διασπασμένο, ἄμεσα, τὴν κυριαρχία του. Τὴν ἀσκεῖ, ἀναγκαστικά, μέσα ἀπὸ θεσμικὲς καὶ διαδικαστικὲς διαμεσολαβήσεις. Γι' αὐτὸ ἄλλοτε μεταμορφώνεται σέ Δῆμο μέσω τῆς Ἀγορᾶς τοῦ Δήμου, ἄλλοτε προσωποποιεῖται ἀπὸ τὸν Λαὸ μέσω τῆς ἐκλογῆς ἀντιπροσώπων στό Κοινοβούλιο καὶ ἄλλοτε ἐξανεμίζεται ἢ ἀλλοτριώνεται στὴ δημόσια σφαῖρα, ὡς «κοινό». Χωρὶς Ἀγορὰ δέν ὑπάρχει Δῆμος καὶ χωρὶς τὴ διαδικασία τῆς ἀντιπροσώπησης δέν ὑπάρχει λαός. Χωρὶς ὀργανωμένες δημόσιες πολιτικὲς σφαῖρες τὸ πλῆθος εἶναι πολιτικὰ ἀνύπαρκτο.

Ἡ Ἀγορὰ τοῦ Δήμου ἢ ἡ δημόσια πολιτικὴ σφαῖρα συγκροτοῦν τὴ συμβολικὴ ἔδρα, τὸν τόπο τῆς κυριαρχίας. Σέ μιὰ σύγχρονη πλουραλιστικὴ καὶ ἀνταγωνιστικὴ κοινωνία, στὴν ὁποία πολλαπλά συμφέροντα καὶ δυνάμεις μάχονται μεταξὺ τους γιὰ τὴν ἐξουσία καὶ τὸν ἐπηρεασμὸ τῶν ἀποφάσεων τῆς, τὸ κρῖνος ἐρώτημα δέν εἶναι, πλέον, ποῖός εἶναι ὁ κυρίαρχος ἀλλὰ ποῖός κατέχει τὴν ἔδρα τῆς κυριαρχίας, ποῖός ἐξουσιάζει τὴν Ἀγορὰ τοῦ Δήμου ἢ τὴ

Δημόσια πολιτικὴ σφαῖρα. Γιὰ νὰ μποροῦν ὅλοι οἱ μνηστῆρες τῆς ἐξουσίας νὰ διεκδικοῦν ἀενάως καὶ ἰσότημα τὴν κατοχὴ τῆς, θὰ πρέπει ἡ ἔδρα τῆς νὰ παραμένει χωρὶς κυρίαρχο, νὰ μένει διαρκῶς ἢ ἴδια κενή, ἄδεια. Κανείς δέν δικαιούται νὰ γίνεи «κύριος» τῆς ἴδιας τῆς κυριαρχίας ἢ τοῦ Συντάγματος. Μόνον μέ τὴν ἐγγύηση πάγιων καὶ ἀπρόσωπων συνταγματικῶν διαδικασιῶν, πού ἐγγυῶνται τὸ «οὐδεὶς ἀρχει οὐδενός», θὰ μποροῦν στὴν ἀγορὰ τοῦ Δήμου ὅλα τὰ μέλη του, ὅλοι οἱ δημότες χωρὶς διάκριση ἀσκώντας τὸ δικαίωμα τῆς ἰσηγορίας νὰ διαλέγονται, νὰ ἀντιπαράθηνται, νὰ ὀργανώνονται καὶ νὰ ἀποφασίζουν ἀπὸ κοινῶν, ἰσότημα καὶ ἐλευθερία, σέ ἓναν κοινὸ τόπο γιὰ τὰ κοινὰ.

Ἡ λαϊκὴ κυριαρχία ἐπάγει πλέον, καὶ γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ, νὰ ἀναπαριστᾶνται ὡς κατηγόρημα κάποιου Ὑποκειμένου, τοῦ λαοῦ ἢ τοῦ ἔθνους. Μπορεῖ νὰ παρασταθεῖ μόνον ὡς μιὰ διαδικασία ἀντιπροσώπησης, ἐπικοινωνίας, μεσολάβησης, σύνθεσης ἢ συμβιβασμοῦ μεταξὺ πολλαπλῶν υποκειμένων (κοινωνικῶν ομάδων καὶ πολιτικῶν δυνάμεων), καθὼς καὶ ὡς διαδικασία εἰρηνικῆς καὶ ἔλλογης ἐπίλυσης τῶν διαφορῶν καὶ συγκρούσεων πού σπαράσσουν καθημερινὰ τὸ πλῆθος. Κάτω ἀπὸ τὴ στέγη καὶ μέ τὴν ἐγγύηση ἐνός τέτοιου δημοκρατικοῦ συντάγματος μποροῦν νὰ συνυπάρχουν εἰρηνικά καὶ ἐλεύθερα ἀνταγωνιστικὲς δυνάμεις καὶ ιδέες, καθὼς καὶ ἀντιμαχόμενα συμφέροντα χωρὶς κανένα ἀπὸ αὐτὰ νὰ μπορεῖ νὰ γίνεи ὀριστικὰ κύριο τοῦ ἄλλου καὶ χωρὶς κανένα νὰ μπορεῖ νὰ διαταράξει τὴν ἐνότητα καὶ τὴ σταθερότητα τῆς Πολιτείας. Μόνον πού ἡ ἐνότητα αὐτὴ τὴ φορὰ δέν εἶναι δεδομένη, δέν ἐπιβάλλεται ἀπὸ τὰ πάνω, κατασκευάζεται διαρκῶς, προκύπτει μέσα ἀπὸ τὸν διάλογο καὶ τὴ συναίνεση.

Αὐτὴ τὴν ἰδανικὴ Πολιτεία καὶ αὐτὸ τὸ δημοκρατικὸ πολίτευμα καλοῦμαστε νὰ ὑπερασπιστοῦμε μέ λογισμό καὶ γνώση ἀπέναντι στὴν λαίλαπα τῆς ἀνεξέλεγκτης καὶ ἰσοπεδωτικῆς νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης, ἂν θέλουμε νὰ διαφυλάξουμε τὴν (τίς) πολιτισμικὴ(κές) μᾶς ταυτότητα(τες), ἀλλὰ καὶ τὴν ἀτομικὴ μας ἐπιβίωση, διότι χωρὶς Πολιτεία δέν ὑπάρχει πολίτης, χωρὶς τὸν πολίτη δέν μπορεῖ νὰ ἐπιβιώσει ὁ ἰδιώτης καὶ ἔξω ἀπὸ τὴν Πόλη караδοκοῦν τὰ ἄγρια θηρία.

Ἡ ὑπεράσπιση τοῦ δημοκρατικοῦ καὶ συνταγματικοῦ πατριωτισμοῦ, ἔχει ἐπομένως γιὰ μένα τὴν ἐννοια τῆς ὑπεράσπισης τῆς ἐνότητας καὶ τῆς ἰδιαιτερότητας τῆς πολιτικῆς μας κοινωνίας, ὄχι γιὰ νὰ κλειστοῦμε ἀπὸ τὸν κόσμο ἀλλὰ γιὰ νὰ ἀνοιχτοῦμε ἄφοβα σέ αὐτόν, γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσουμε τὴν παγκοσμιοποίηση μέ πολιτικὴ αὐτοπεποίθηση, μέ αἰσιοδοξία καὶ ἐλπίδα, ἀρκεῖ νὰ ἀποκτήσουμε συνείδηση τῆς ἱστορικότητάς μας καὶ ἄρα καὶ τῶν ὀρίων μας, μέ λίγο περισσότερη, βέβαια, συνταγματικὴ καὶ δημοκρατικὴ αὐτογνωσία.

ΑΝΤΩΝΗΣ ΜΑΝΙΤΑΚΗΣ: ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

τοῦ Γ. Μ. Σηφάκη

Ἐσοχώτατε Κύριε Πρόεδρε τῆς Ἑλληνικῆς Δημοκρατίας

Μιά αἰφνίδια ἔλλειψη νομικοῦ ἐπιστήμονα μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Βραβείου Ξανθόπουλου -Πνευματικοῦ ὁδήγησε τὸν παρόντα ὁμιλητή σας -ἕναν φιλόλογο- σέ τοῦτο τό βῆμα, προκειμένου νά σᾶς παρουσιάσει, ὅπωςδήποτε μέ κάθε δυνατή συντομία, τό ἔργο τοῦ κ. Ἀντώνη Μανιτάκη.

Ὡστόσο, ἡ ἀναγκαστική αὐτή «ἐκτροπή» ἀπό τά καθιερωμένα ἔχει μιά δικαιολογία: Τό ἔργο τοῦ τιμωμένου μας δέν εἶναι τόσο μυστηριώδες γιά τοὺς ἀμύητους ὅσο τό ἔργο ἑνός θεωρητικοῦ φυσικοῦ ἢ μοριακοῦ βιολόγου, ἀλλά ἐπικεντρώνεται σέ ζητήματα πού ἐνδιαφέρουν καί ἀφοροῦν ὅλους μας. Καί τοῦτο γιατί, κατά τό μεγαλύτερο μέρος του, τό ἔργο τοῦ Μανιτάκη εἶναι διδακτικό ὄχι μόνο γιά τοὺς φοιτητές του, ἀλλά καί γιά μᾶς τοὺς ὑπόλοιπους, καθὼς τό εὖρος του ἐκτείνεται ἀπό τὴν πολιτική φιλοσοφία (μέ τὴν ἐννοια τοῦ Ἀριστοτέλη), τὴν ἔρευνα καί στοχασμό πάνω στό ἑλληνικό καί τό εὐρωπαϊκό συνταγματικό δίκαιο, ὡς τὴ συγγραφή μεγάλων συγκεντρωτικῶν ἔργων ἀναφορᾶς -ὅπως εἶναι, π.χ., τό *Ἑλληνικό Συνταγματικό Δίκαιο*, τ. 1, (Σάκκουλας, Θεσσαλονίκη, 2004), ἕνα ἔργο 525 σελίδων- ἀλλά καί πολλῶν νομικῶν γνωμοδοτήσεων γιά προβλήματα πού ἀπασχολοῦν τὴν κοινωνία ἢ συγκεκριμένες ὁμάδες συνανθρώπων μας.

Πρὶν ἀναφερθῶ σέ ὀρισμένα ἔργα τοῦ Μανιτάκη -κυρίως σ' ἐκεῖνα πού εἶναι λιγότερο τεχνικά καί πιό προσαιτά σ' ἕναν μὴ νομικό- θέλω νά πῶ δυό λόγια γιά τὸν ἄνθρωπο πού συγκεντρωθήκαμε γιά νά τιμήσουμε ἀπόψε. Ὁ Ἀντώνης Μανιτάκης εἶναι γέννημα θρέμμα τῆς Θεσσαλονίκης. Γεννήθηκε καί μεγάλωσε στή Θεσσαλονίκη, ὅπου καί σπούδασε νομικά στὴν ἴδια σχολή στὴν ὁποία τώρα ὑπηρετεῖ ὡς καθηγητής, κοντά σέ μερικούς λαμπροὺς δασκάλους, ἀπό τοὺς ὁποίους θά ἀρκεστῶ νά μνημονεύσω μόνο τὸν ἀείμνηστο Ἀριστόβουλο Μάνεση, πού ὁ Μανιτάκης ἐμελλε νά διαδεχθῆ ἀργότερα. Ὁ ἴδιος, ἐξἄλλου, θαυμάζει καί, νομίζω, λογαριάζει γιά

δασκάλους του τοὺς παλαιότερους συνταγματολόγους, Νικόλαο Ι. Σαρίπολο καί Ἀλέξανδρο Σῶλο.

Μεταπτυχιακές σπουδές ἔκαμε στὶς Βρυξέλλες, ὅπου συνέγραψε τὴ διδακτορική του διατριβή μέ τὸν τίτλο «*La liberté du commerce et de l'industrie en droit belge et en droit français*» (τὸν ὁποῖο ὁ ἴδιος μεταφράζει: «Οἰκονομική ἐλευθερία καί κρατικός παρεμβατισμός στό γαλλικό καί βελγικό δίκαιο»). Ἡ πρώτη του αὐτή μείζων ἐπιστημονική μονογραφία δημοσιεύθηκε στὶς Βρυξέλλες ἀπὸ τὸν ἔγκριτο ἐκδότη νομικῶν ἔργων, Bruylant, τό 1979.

Τό 1981 ἀνακηρύχθηκε ὑφηγητής τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης μέ τὴ δεύτερη μεγάλη πραγματεία του, «Τό Ὑποκείμενο τῶν συνταγματικῶν δικαιωμάτων: μιά συμβολή στὴ θεωρία διάσπασης τοῦ ἀνθρώπου σέ ἄτομο καί μέλος τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου». Ἡ ἐργασία του αὐτή ἦταν ἐνδεικτικὴ τῆς ἀγάπης του γιά τὴ γενική θεωρία τοῦ δικαίου καί τοῦ κράτους, καθὼς καί τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου, γιά ζητήματα, δηλαδή, πού δέν ἔπαυαν νά τὸν ἀπασχολοῦν ἐκτοτε ὡς δάσκαλο τοῦ συνταγματικοῦ δικαίου. Ἐνα χρόνο ἀργότερα, τό 1982, ἐκλέχθηκε ἔκτακτος καθηγητής τοῦ Συνταγματικοῦ Δικαίου στὴν ἔδρα πού ὡς τότε κατεῖχε ὁ ἀγαπημένος του δάσκαλος, Ἀριστόβουλος Μάνεσης, σέ ἡλικία τριάντα ὀκτώ ἐτῶν. Ἐκτοτε, ἐπὶ ἕνα τέταρτο τοῦ αἰῶνα, ἔχει παίξει κεντρικὸ ρόλο στὴν ἀναμόρφωση τῶν μεταπτυχιακῶν σπουδῶν στὸν Τομέα Δημοσίου Δικαίου (ὅπου ἔχει καθιερωθῆ ἕνας αὐτοπὸς τρίτος κύκλος σπουδῶν, πού ἀφορᾶ κυρίως στοὺς υποψήφιους διδάκτορες), ἐνῶ καταβάλλει διαρκεῖς προσπάθειες νά φέρει σέ ἐπαφὴ τὴν ἑλληνική συνταγματικὴ σκέψη μέ τὴ γαλλική καί τὴν ἰταλική -εἶναι συχνότατες οἱ προσκλήσεις στὴ Θεσσαλονικὴ Γάλλων καί Ἰταλῶν συνταγματολόγων καί πολιτικῶν ἐπιστημόνων-, ἀλλά τά τελεταῖα χρόνια καί τὴν ἀμερικανική.

Οἱ ἐπιστημονικὲς του δραστηριότητες εἶναι πολυσχιδεῖς: εἶναι διευθυντής δυό ἐπιστημονικῶν σειρῶν στὶς ἐκδόσεις Σάκκουλα, τοῦ γνωστοῦ οἴκου νομικῶν ἐκδόσεων στὴ χώρα μας, ἐπιμελητής πολλῶν συλλογικῶν ἐκδόσεων, πρόεδρος καί συνιδρυτής τοῦ Ὁμίλου Συνταγματολόγων «Ἀριστόβουλος Μάνε-

σης», μέλος τῆς συντακτικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ περιοδικοῦ τό «Σύνταγμα», νομικός τῆς πράξης, μέ πλῆθος δημοσιευμένες καί ἀδημοσίευτες γνωμοδοτήσεις καί παραστάσεις στό Συμβούλιο τῆς Ἐπικρατείας. Τό πλούσιο καί ἀδιάκοπο συγγραφικό του ἔργο, πού συμπεριλαμβάνει 11 μονογραφίες καί 110 μελέτες, γραμμένες στό ἑλληνικά καί στό γαλλικά, δομεῖται γύρω ἀπό τρεῖς βασικούς ἄξονες: κράτος δικαίου καί δικαιώματα, δημοκρατία, καί γενική θεωρία καί ἐρμηνεία τοῦ συντάγματος.

Ἄλλά, ὅπως εἶναι δύσκολο νά ξεχωρίσει κανεῖς τίς αὐστηρότερα ἐπισημονικές ἐργασίες τοῦ Μανιτάκη ἀπό τίς πιό διδακτικές, ὅπως ὑπαινίχθηκα νωρίτερα, ἄλλο τόσο εἶναι δύσκολο νά ξεχωρίσει τόν διανοούμενο συγγραφέα καί δάσκαλο ἀπό τόν ἐνεργό πολίτη –ἀλλά ὄχι πολιτικό μέ τήν τυπική σημασία τῆς λέξης– πού ὅμως διατυπώνει πολιτικό λόγο καί ἔχει συμμετοχή σέ κινήσεις πολιτῶν πού ὑψώνουν δημόσια φωνή διαμαρτυρίας ἀντιδρώντας σέ κακῶς κείμενα, ἢ κακῶς ἐπιχειρούμενα, στή δημόσια ζωή τῆς χώρας, μέ τά ὅποια βρισκόμαστε ἀντιμέτωποι σχεδόν καθημερινά τώρα πιά, συχνά μέ τήν ἀνοχή, ἂν ὄχι μέ τή συνενοχή, τοῦ κράτους ἢ δημοσίων ἀρχῶν.

Ἀναφέρομαι, λόγου χάριν, στό γεγονός ὅτι διατελεῖ ἐπί δύο σχεδόν δεκαετίες πρόεδρος τῆς Ἐνωσης Πολιτῶν Θεσσαλονίκης γιά τό Περιβάλλον καί τόν Πολιτισμό, μιᾶς ὀργάνωσης, πού παρεμβαίνει ὡς ὁμάδα πίεσης σέ ζητήματα πού ἀφοροῦν τήν πόλη τῆς Θεσσαλονίκης. Ἡ πιό σημαντική παρέμβαση τῆς Ἐνωσης ἦταν ἡ μαζική κινητοποίηση τῶν πολιτῶν γιά τήν ἀποτροπή τοῦ μετασχηματισμοῦ τῆς Ροτόντας, ἐνός ἀπό τά πιό σημαντικά ρωμαϊκά μνημεῖα τῆς Θεσσαλονίκης, σέ λατρευτικό χώρο καί σέ προσκυνηματικό ναό, ὅπως ἤθελε ἡ Μητρόπολη Θεσσαλονίκης μέ τό ἐπιχείρημα ὅτι τό ἐν λόγω μνημεῖο εἶχε λειτουργήσει ὡς χριστιανικός ναός κατά τή βυζαντινή περίοδο – ἀλλά εἶχε λειτουργήσει καί ὡς τζαμί μετά τήν κατάκτηση τῆς Θεσσαλονίκης ἀπό τοὺς Τούρκους τό 1590 (φυσικά τά ἴδια ἀληθεύουν καί γιά τόν Παρθενῶνα στήν Ἀθήνα καί γιά τήν Ἁγία Σοφία στήν Πόλη). Ἡ μετατροπή ἀποφεύχθηκε, τελικά, χάρις σέ σχετική ἀπόφαση τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας, ὕστερα ἀπό προσφυγή τῆς Ἐνωσης Πολιτῶν.

Στό πλαίσιο ἀνάλογων παρεμβάσεων του στή δημόσια σφαῖρα, ὁ Μανιτάκης ὑψωσε τή φωνή του κατά τοῦ ἐθνικισμοῦ καί τοῦ λαϊκισμοῦ, μέ ἀφορμή τά συλλαλητήρια στή Θεσσαλονίκη καί τίς ἐθνικιστικές κινητοποιήσεις γιά τό ὄνομα τῆς Πρώην Γιουγκοσλαβικῆς Δημοκρατίας τῆς Μακεδονίας στίς ἀρχές τῆς δεκαετίας τοῦ '90. Τά συλλαλητήρια ἐκεῖνα, ὅπως θυμόμαστε, συνετέλεσαν στήν ἀπόρριψη τῆς σύνθετης ὀνομασίας γιά τή γειτονική χώρα, τήν ὅποια ἐπιδιώκει σήμερα, σχεδόν μιά εἰκοσαετία

ἀργότερα, ἡ ἑλληνική κυβέρνηση καί σχεδόν ὁμόφωνα ἡ Βουλή τῶν Ἑλλήνων.

Ἄλλο παράδειγμα πολιτικῆς παρέμβασης στά τέλη τῆς δεκαετίας τοῦ '90 ἦταν στή διαμάχη Ἐκκλησίας καί Κράτους σχετικά μέ τό συνταγματικό χωρισμό τους, καθῶς καί στό «ζήτημα τῶν ταυτοτήτων», μέ ἄρθρα σέ νομικά περιοδικά καί τόν ἡμερήσιο καί περιοδικό τύπο, πού συνοψίσθηκαν σέ βιβλίο μέ τόν τίτλο: *Οἱ σχέσεις τῆς Ἐκκλησίας μέ τό Κράτος-Ἔθνος στή σιὰ τῶν ταυτοτήτων* (Ἀθήνα: Νεφέλη, 2000). Στό βιβλίο αὐτό ὑποστηρίζεται, μεταξύ ἄλλων, ἡ γενετική σχέση τοῦ ἑλληνορθόδοξου ἐκκλησιαστικοῦ λόγου μέ τόν ἐθνικιστικό, ἢ ὅποια ὀφείλεται ἐν πολλοῖς στήν ἰδρυση τῆς αὐτοκέφαλης ὀρθόδοξης ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀπό τό ἴδιο τό ἐθνικό κράτος, ὡς στηρίγματος καί ἐξαρτήματός του. Πιστεύει, ὡστόσο, ὁ συγγραφέας μας ὅτι ἡ ἀνακήρυξη τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος σέ αὐτοκέφαλη ἦταν ἀναγκαῖα, καί διερευνᾷ σέ βάθος τίς νομικές πτυχές καί συνέπειες τοῦ ἀλληλένδετου τῆς ἐκκλησιαστικῆς μέ τήν πολιτική ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους.

Στήν κατηγορία τῶν πολιτικῶν παρεμβάσεων ἀνήκει καί ἡ ἀραιή, ἀλλά στοχευμένη καί εὐθύβολη, ἀρθρογραφία του στόν ἡμερήσιο τύπο. Δέν πρόκειται γιά ἐπιφυλλίδες ὅπως ἐκεῖνες πού δημοσιεύονται στίς ἐφημερίδες κάθε ἐβδομάδα ἢ κάθε μήνα, οἱ ὅποιες ἐνίοτε μπορεῖ νά ἐμφανίζουν σημάδια κόπωσης ἢ ἀμηχανίας, ἀλλά γιά μικρά, πυκνά δοκίμια, πού συνήθως ἀφορμῶνται ἀπό τήν πολιτική ἐπικαιρότητα καί ἀναλύουν μέ λογική καί νομική ἀκρίβεια νοσηρά κοινωνικά φαινόμενα, πολιτικές ἐπιλογές, ἢ γεγονότα πού ἀπασχολοῦν ὄλους μας. Ἀναφέρω γιά παράδειγμα τήν «κατάθεση ψυχῆς» γιά τήν πυρκαγιά στό Πήλιο –πού δέν ἦταν καί ἀπό τίς μεγαλύτερες τοῦ περασμένου καλοκαιριοῦ– στήν *Κυριακάτικη Ἐλευθεροτυπία* τῆς 15ης Ἰουλίου 2007, μέ τόν τίτλο «Κι ὅμως καί τό Πήλιο ἔχει ψυχή», στήν ὅποια διαπιστώνει «πόσο ἀφελῆς καί ἀνεδαφική εἶναι ἡ ἐξάρτηση τῆς προστασίας τοῦ περιβάλλοντος ἀπό τό Σύνταγμα καί τό ταλαίπωρο ἄρθρο 24. Ἡ συνταγματική προστασία τοῦ περιβάλλοντος», ὅπως λέει, «μεταθέτει τήν εὐθύνη στό ἀπρόσωπο καί ἀνεύθυνο κράτος καί στό δικαστήριο, καί ἐνεργεῖ καθησυχαστικά» γιά τοὺς πολίτες. Στή συνέχεια περιγράφει τοὺς παραδοσιακοὺς τρόπους μέ τοὺς ὁποίους ἀντιμετωπιζονταν κάποτε πολύ πιό ἀποτελεσματικά οἱ πυρκαγιές ἀπό τοὺς ἴδιους τοὺς κατοίκους τῶν χωριῶν, οἱ ὁποῖοι σήμερα ἀδρανοῦν περιμένοντας βοήθεια ἐξ οὐρανοῦ, ἢ ὅποια εἶτε φτάνει ὅταν εἶναι πλέον ἀργά, εἶτε εἶναι ἀναποτελεσματική.

Ἄλλο παράδειγμα εἶναι τό ἄρθρο του στήν *ἴδια ἐφημερίδα* τῆς 28ης Νοεμβρίου 2005 μέ τόν τίτλο «Ὁ τηλεοπτικός ὀλοκληρωτισμός». Μεταφέρω ἐδῶ

τό συμπέρασμα του δοκιμαστικού αυτού άρθρου, τό όποιο ισχύει και σήμερα: «Ο σύγχρονος ολοκληρωτισμός δέν πηγάζει πλέον, δέν έκπορεύεται, από κρατικά κέντρα έξουσίας» συνεργάζεται απλώς με αυτά. Έκκολάπτεται στην άγοραία ιδιωτική έξουσία, πηγάζει από τόν άχαλίνωτο οικονομικό άνταγωνισμό. Η Άγορά του Δήμου [μέ τήν άρχαία σημασία και τών δύο όρων] άπειλείται από τήν άγορά τών ιδιωτών. Αλώνοντας μέσω της συμβολικής τηλεοπτικής έξουσίας τή δημόσια σφαίρα και τήν κοινή γνώμη, οι ιδιωτικοί φορείς της ραδιοτηλεοπτικής επικοινωνίας εισάγουν στη δημοκρατική κοινωνία πρακτικές ολοκληρωτικές. Θίγουν θεσμούς και πρακτικές της φιλελεύθερης δημοκρατίας, τήν όποία άτυπα περιφρονούν. Γι' αυτό και πιστεύω ότι ή δημόσια ραδιοτηλεοπτική επικοινωνία είναι ζήτημα, πρωταρχικά, δημοκρατίας και θά έπρεπε να άντιμετωπίζεται ως ζήτημα δημόσιας άυτονομίας και όχι ως ύπόθεση ιδιωτικής άυτονομίας. Αυτό που διακυβεύεται σήμερα είναι κάτι βαθύ, συνδέεται με τόν άτυπο μετασχηματισμό της φιλελεύθερης δημοκρατίας σέ ολοκληρωτική, και όχι απλώς με παραβίαση κανόνων δεοντολογίας ή του Συντάγματος». Έννοείται ότι οι έπισημάνσεις του Μανιτάκη δέν έφεραν άποτέλεσμα, πλην της παραιτήσεως του ίδιου από τή θέση άναπληρωτή πρόεδρου του Έθνικού Συμβουλίου Ραδιοτηλεόρασης όταν, μερικά χρόνια νωρίτερα, ύστερα από δύομισυ χρόνια θητείας, διαφώνησε τόν Δεκέμβριο του 1999 με τόν τότε Υπουργό Τύπου για θέματα που άφορούσαν τή θεσμική άνεξαρτησία της Άρχης και προτίμησε τή όδό της άξιοπρεπούς άποχωρήσεως.

Θέλω να αναφέρω ένα ακόμα παράδειγμα δημόσιας πολιτικής παρέμβασης, που παραμένει και άκρως επίκαιρο. Πρόκειται για άρθρο νομικής πολεμικής που δημοσιεύθηκε στις 4 Φεβρουαρίου 2007, στην *Κυριακάτικη Έλευθεροτυπία* με τόν τίτλο «Έκνόμηση του Συντάγματος». Η «έκνόμηση του συντάγματος συντελείται», γράφει, «όταν τό σύνταγμα [μέσω έπανεπιλημένων άναθεωρήσεων που διαδέχονται ή μία τήν άλλη τά τελευταία χρόνια] υίοθετεί νομοτεχνική διατύπωση νομοθετικής διάταξης, όταν δηλαδή διατυπώνονται συνταγματικές διατάξεις με τρόπο λεπτομερειακό και έξειδικευμένο, με φράσεις σχοινοτενείς [που] θεσπίζουν κανόνες συμπεριφορής και όχι θεμελιώδεις άρχές του πολιτεύματος ή της έννομης τάξης. Διότι ή [ουσιώδης] διαφορά μεταξύ συντάγματος και νόμου [...] έγκειται στο ότι τό σύνταγμα άσχολεϊται με τά θεμελιώδη και τά ουσιώδη του πολιτεύματος και της έννομης συμβίωσής μας. Άποτελεί κυρίως ένα σύστημα θεμελιωδών άρχών και δικαιωμάτων (και κανόνων άρμοδιότητας ή λειτουργίας συνταγματικών όργάνων) και όχι κανόνων συμπεριφορής, όπως ό νόμος. [...]

»Επειδή ή νομοθεσία άσχολεϊται με τά έξειδικευμένα, καθώς και με τά καθημερινά και έφήμερα, είναι από τή φύση της συγκυριακή και περιστασιακή, γι' αυτό και χρειάζεται να προσαρμόζεται και να τροποποιείται συνεχώς. Τό σύνταγμα, άντίθετα, είναι πάνω από τόν χρόνο και πάνω από τή συγκυρία, γιατί προορίζεται να φυλάσσει τά διαρκή και τά σταθερά, τά θεμελιώδη και ουσιώδη του πολιτικού και έννομου βίου μας. Και για να τά φυλάσσει χρειάζεται να είναι όλιγόλογο, λιτό και άφαιρετικό».

Γιατί όμως οι πολιτικοί μας μοιάζουν να έχουν καταληφθεί από «συνταγματικό όϊστρο» ή «άναθεωρητική βουλμία [...] και έπιδίδονται σέ μιά άνέξοδη και άστόχαστη, πολιτικά και έπισημονικά, άναθεωρητική πλειοδοσία»; Η άπάντηση είναι ότι «έχουν κάθε λόγο να χρησιμοποιούν τήν άναθεώρηση ως μέσον άσκησης κυβερνητικής και κομματικής πολιτικής. Έχουν πολιτικό συμφέρον να άνοιγουν άναθεωρητικές διαδικασίες, άναζητώντας πολιτικά άλλοθι για τά άδιέξοδά τους. [...] Αλλά και ή κοινή γνώμη [...] δικαιολογημένα πιάνεται από όποιες, φροϋδες, έλπίδες της προσφέρονται: άφου τίποτε δέν γίνεται [ένν. σ' αυτόν τόν τόπο] τουλάχιστον κάτι μπορεί να γίνει με τό σύνταγμα. Άποδίδονται έτσι ιδιότητες μαγικές, θεϊκές, στην άναθεώρηση του συντάγματος και όλα έναποτίθενται στην σωτήρια παρέμβασή της. Έκσυγχρονισμός και μεταρρυθμίσεις θά γίνουν όταν άναθεωρηθεί, λοιπόν, τό σύνταγμα, και αν δέν έγιναν μέχρι τώρα είναι γιατί έμπόδιζε τό σύνταγμα! Τίποτε πιο άπατηλό από [αυτή τήν] πρόσληψη του συντάγματος, ή όποία, ενώ από τή μία μεριά φετιχοποιεί τό σύνταγμα, από τήν άλλη, τό έξομοιώνει με κοινό νόμο και τό άντιμετωπίζει ως μέσο άσκησης νομοθετικής πολιτικής» (*Κυριακάτικη Έλευθεροτυπία*, 4-2-2007).

Άν έπιμένω λίγο στα «έφήμερα» –βάζω τή λέξη σέ εισαγωγικά– άρθρα του Μανιτάκη είναι γιατί νομίζω ότι ό ίδιος δέν τά θεωρεί πάρεργα, αλλά μέρος της δουλειάς του ως καθηγητή του συνταγματικού δικαίου. Μερικά από αυτά, έξάλλου, όπως τό περί «έκνομύσεως» του συντάγματος, όφείλουν τή δύναμή τους στην συμπύκνωση επιχειρηματολογίας που είχε άναπτυχθεί σέ άκαδημαϊκότερες δημοσιεύσεις εν προκειμένω στο βιβλιαράκι με τόν τίτλο *Ο έλληνικός συνταγματισμός άντιμέτωπος με τό συναινετικό άναθεωρητισμό* (Ίνστιτούτο Νίκος Πουλαντζάς, Άθήνα, 2007). Ένω δέν είναι άσχετο με τό ζήτημα τό μεϊζον έργο του με τόν τίτλο: *Κράτος δικαίου και δικαστικός έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων*, ό πρώτος τόμος του όποιου δημοσιεύθηκε τό 1994 (Σάκκουλας, Θεσσαλονίκη) και άποτελείται από 450 σελίδες.

Τά τελευταία τέσσερα πέντε χρόνια ό τιμώμενος

μας ἔχει στρέψει τὴν προσοχή του σὲ δύο θεματικές περιοχές: Ἡ πρώτη ἔχει νὰ κάνει μὲ τὸ ἐπίκαιρο ζήτημα τοῦ εὐρωπαϊκοῦ συντάγματος καὶ τῶν λόγων πού ὡς τώρα ἀπέτυχε νὰ κερδίσει τὴν ἐμπιστοσύνη τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης – ἐκείνων τουλάχιστον πού κλήθηκαν νὰ τὸ ἀποδεχθοῦν ἢ ὄχι μὲ δημοψηφίσματα. Ἡ δεύτερη ἀντιστοιχεῖ σὲ μιά ἐπιστροφή στίς ρίζες, δηλαδή στὴν ἀρχαία δημοκρατία καὶ τίς σχετικές μὲ αὐτὴν ἔννοιες τοῦ δήμου, τοῦ πλήθους, τῆς ἰσονομίας, τῆς ἰσηγορίας καὶ μερικῶν ἀκόμη, τίς ὁποῖες ἀνιχνεύει καὶ μελετᾷ στὰ ἔργα ἀρχαίων συγγραφέων καὶ κυρίως, φυσικά, τοῦ Ἀριστοτέλη. Σὲ καθεμία ἀπὸ τίς περιοχές αὐτές ἔχει ἀφιερῶσει ἀρκετές δημοσιεύσεις. Στὴν πρώτη, τουλάχιστον τέσσερα ἀρθρα καὶ τὸ βιβλίο (129 σελίδων): *Τὸ «Σύνταγμα» τῆς Εὐρώπης ἀντιμέτωπο μὲ τὴν ἐθνική καὶ λαϊκή κυριαρχία* (Ἐκδ. Παπαζήση, Ἀθήνα, 2004)· στὴ δεύτερη, ἓνα ἐντελῶς πρόσφατο ἀρθρο μὲ θέμα τὴν «Ἀθηναϊκὴ δημοκρατία ὡς παράδειγμα αὐτοπροσδιορισμοῦ τοῦ πλήθους μὲσω τῆς αὐτοκυβέρνησης τοῦ δήμου» (ὅπου πλήθος καὶ δήμος ἔχουν τὸν ἴδιο ὄρο ἀναφορᾶς –δὴλ. ἀναφέρονται στὸ ἴδιο σύνολο πολιτῶν–, ἀλλὰ ὁ δήμος ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν ὀργάνωση τοῦ πλήθους ἢ τῆς παραδοσιακῆς πολιადος κοινότητος σὲ αὐτοκυβερνώμενη πολιτεία: *Τιμητικός τόμος γιὰ τὸν Ἰωάννη Μανωλεδάκη*, τ. 3 [Σάκκουλας, Ἀθήνα & Θεσσαλονίκη, 2007], σσ. 43-64)· ἐνῶ ἓνα ἄλλο δημοσίευμα τοῦ 2006, μὲ τὸν τίτλο «“Πλήθος-Δῆμος-Λαός”, τρία πλάσματα ἀναγκαῖα τῆς ἀρχαίας, τῆς σύγχρονης καὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Δημοκρατίας» (στὸν συλλογικὸ τόμο: *Παράδοση καὶ ἐκσυγχρονισμὸς στὴν Ἑλλάδα τοῦ 21ου αἰῶνα*, ἐπιμ. Λαοκράτη Βάση, Ἐταιρεία Παιδείας καὶ Πολιτισμοῦ «Ἐντελέχεια», 2006, σσ. 87-105) ἀναφέρεται καὶ στίς δύο περιοχές, ἀφοῦ οἱ βασικὲς ἔννοιες τῆς ἀρχαίας δημοκρατίας ἰσχύουν ἐξίσου τόσο γιὰ τίς σύγχρονες ἐθνικὲς δημοκρατίες, ὅσο καὶ γιὰ τὴν ὑπὸ ἐκκόλαψη εὐρωπαϊκὴ συμπολιτεία.

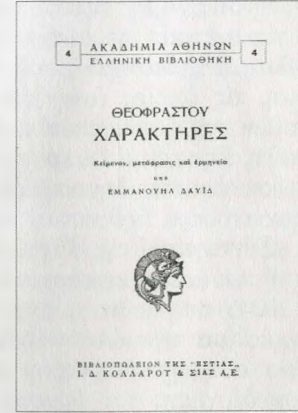
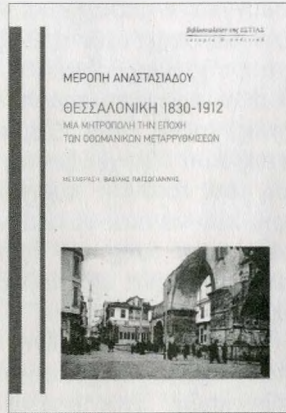
Ὅσο, τὸ πρῶτο σχέδιο εὐρωσυντάγματος ἀπέτυχε, κατὰ Μανιτάκη, νὰ πείσει τοὺς λαοὺς πού τὸ καταψήφισαν (τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ὀλλανδίας), γιὰτὶ ἐκλαμβάνει τὴν ὀλοκληρωμένη Εὐρώπη σάν μίαν ἔνωση κρατῶν –αὐτὸ δηλαδή πού πράγματι εἶναι ἀκόμα ἡ Εὐρωπαϊκὴ Ἐνωση– καὶ ὄχι σάν συνένωση καὶ συγκυριαρχία τῶν λαῶν, κάτι πού οὔτε ὑφίσταται πρὸς τὸ παρὸν οὔτε πρόκειται νὰ προκύψει, τρόπον τινὰ αὐτομάτως, μέσα ἀπὸ τὴν πραγματοποίηση στόχων οικονομικῆς πολιτικῆς. Ὅσο τὰ κράτη, οἱ διακυβερνητικὲς συσκέψεις, καὶ τὰ συμβούλια τῶν ὑπουργῶν πού σήμερα ἀποφασίζουν ἀνεξέλεγκτα καὶ χωρὶς πολιτικὴ λογοδοσία, παραμένουν κυρίαρχα καὶ «ἀφέντες τοῦ πολιτικοῦ μέλλοντος τῆς Εὐρώπης, ἢ μετάβαση ἀπὸ τὸ καθεστῶς τῶν διεθνῶν συνθηκῶν σὲ ἓνα συνταγματικὸ

καθεστῶς αὐτοδύναμης καὶ πρωτογενοῦς ἐξουσίας τῶν λαῶν, ὀργανωμένων ὁμοσπονδιακά, εἶναι πολιτικὰ ἀνέφικτη» («Ἡ προοπτικὴ τῆς ἄλλης Εὐρώπης καὶ ἡ “μεταρρυθμιστικὴ συνθήκη”», *Πολίτης*, τεύχ. 156 [Ἰούνιος 2007], σ. 20). Χωρὶς ἀπαγκίστρωση τῆς διαδικασίας τῆς πολιτικῆς ἐνοποίησης τῆς Εὐρώπης ἀπὸ τὴν οικονομική, δὲν θὰ μπορέσουν νὰ δημιουργηθοῦν οἱ πολιτικοὶ θεσμοί, πού δὲν θὰ ὑπηρετοῦν ἀπλῶς τὴ διαχείριση τῆς οικονομίας τῆς ἀγορᾶς, «ἀλλὰ θὰ μποροῦν νὰ ἐπιδιώκουν καὶ νὰ πραγματοποιοῦν αὐτόνομους πολιτικούς στόχους, κοινὲς ἐπιδιώξεις τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν στόχους πού νὰ σχετίζονται μὲ τὴν εἰρήνη, τὴν ἐπιβίωσή τους ἀπὸ τὴν πυρηνικὴ ἢ οικολογικὴ καταστροφή, πού νὰ διασφαλίζουν τίς ἐλευθερίες τους, τὰ δικαιώματά τους, τὴν ἐργασία τους, καὶ τὴν οικονομικὴ εὐημερία καὶ κοινωνικὴ ἀσφάλειά τους» (ὅ.π., σ. 22).

«Καὶ ὅμως, ἐνωμένη πολιτικὰ Εὐρώπη σημαίνει κατ’ ἀρχὴν ὑπέρβαση τῶν κρατῶν καὶ συνένωση τῶν λαῶν. Συνεπάγεται τὴ δημιουργία μῆς νέας, πρωτότυπης πολιτικῆς κοινότητος πού [... κάποτε θὰ ἀποτελέσει] μίαν ἀγνωστὴ μέχρι σήμερα διεθνικὴ πολιτικὴ κοινότητα. Ἡ μετάβαση ἀπὸ τὸ ἓνα καθεστῶς στὸ ἄλλο προϋποθέτει καὶ συνεπάγεται τὴν ὑπέρβαση τῆς κυριαρχίας τῶν κρατῶν καὶ τὴν ἀντικατάστασή της ἀπὸ τὴν συγκυριαρχία τῶν λαῶν. [...] Πρόκειται γιὰ μιά ἀντιφατικὴ ἱστορικὴ διαδικασία, ἀφοῦ ἡ πορεία της [θὰ] ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴ θέληση αὐτῶν πού μοιραῖα πρόκειται νὰ ἀπολέσουν τὴν ἐξουσία τους» (ὅ.π., σ. 21). Αὐτὴ ἡ προοπτικὴ μῆς πολιτικῆς ἐνοποιημένης Εὐρώπης, ἐντὸς τῆς ὁποίας οἱ λαοὶ θὰ διατηροῦν τὴν ἐθνικὴ καὶ πολιτιστικὴ τους ταυτότητα καὶ οἱ ἀξιωματοῦχοι θὰ λογοδοτοῦν σὲ «ἓνα Κοινοβούλιο τῶν ἐθνικῶν κοινοβουλίων ἢ μίαν κοινὴ Συνέλευση ἀντιπροσώπων τῶν λαῶν» (ὅ.π., σ. 24), εἶναι ἀργὴ καὶ μακροπρόθεσμη, ἀλλὰ ὄχι οὐτοπικὴ. Εἶναι, πιστεύει ὁ Μανιτάκης, ἐφικτὴ γιὰτὶ ἀνταποκρίνεται σὲ ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη. Ὅσο γιὰ τὸ Εὐρωπαϊκὸ Σύνταγμα, θὰ διαμορφωθεῖ ὡς ἀντίστοιχη «κατάληξη μῆς μακρᾶς καὶ ἀργόσυρτης διαδικασίας». Ὡς τότε τὸ κενὸ θὰ καλύπτεται, ὑποθέτω, ἀπὸ «μεταρρυθμιστικὲς συνθήκες» σάν αὐτὴ πού ὑπέγραψαν πρόσφατα οἱ πρωθυπουργοὶ τῶν κρατῶν τῆς ΒΕ στὴ Λισαβόνα.

Γιὰ τὴν ἄλλη, ἀκόμα πιὸ πρόσφατη, περιοχὴ ἐνδιαφέροντος τοῦ συγγραφέα μας, τὴν ἀναζήτηση τῶν βασικῶν ἀρχῶν τόσο τῆς σύγχρονης ἐθνικῆς, ὅσο καὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς, δημοκρατίας στὴν ἀρχαιότητα, ἂν καὶ βρίσκεται πολὺ πιὸ κοντὰ στὴ δική μου ἐπιστήμη, δὲν χρειάζεται νὰ πῶ τίποτε, μιά καὶ σὲ λίγα λεπτά ὁ ἴδιος ὁ διακεκριμένος συνταγματολόγος μας, Ἀντώνης Μανιτάκης, θὰ μᾶς ἀναπτύξει τὸ θέμα: «Τί τὸ κύριον τῆς πολιτείας [καὶ τί τὸ τέλος ἐκάστης τῆς κοινωνίας] ἐστίν;».

123 ΧΡΟΝΙΑ ΒΙΒΛΙΑ εκδόσεις της ΕΣΤΙΑΣ

www.hestia.gr • www.estiabookstore.gr

ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ ΔΕΛΗΓΙΩΡΓΗ

ΚΑΙΡΟΣ

ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ
ΓΙΑ ΕΝΑΝ ΚΑΛΥΤΕΡΟ ΚΟΣΜΟ

εκδόσεις
ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ

Τι μπορούμε να ελπίσουμε για το μέλλον;
Πώς είναι δυνατός ένας καλύτερος κόσμος;

Αντιμέτωπη με τους προβληματισμούς μιας πλειάδας θεωρητικών γύρω από αυτά τα κρίσιμα ερωτήματα, η συγγραφέας διαπιστώνει ότι αποτελούν λίγο ως πολύ εκφάνσεις μιας αδέσμευτης σκέψης σε συνεχή αναμέτρηση με τον εγκαθιδρυμένο λόγο και με το καθεστώς υποτέλειας που αναπαράγει η ισχύς του.

Σ' αυτή την κρίσιμη χρονική στιγμή περιουλλογής και αποφάσεων που συστήνει τον δικό μας Καιρό, η προβληματοποίηση θεμελιακών φιλοσοφικών ερωτημάτων διασαφηνίζει τη δυνατότητα μετάβασης σ' ένα καθεστώς ουσιαστικής δημοκρατίας. Με την παρέμβαση της Κριτικής και της Θεωρίας προς αυτή την κατεύθυνση, ο νομοποιητικός ρόλος της ανεξέταστης τεχνοκρατικής επιστήμης μεταβιβάζεται σε μια (μη ισχύουσα ακόμη) σκεπτόμενη επιστήμη, όπου τεχνογνωσία και αυτογνωσία τροφοδοτούν, αντί να αποκλείουν, η μια την άλλη.

εκδόσεις
ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ

Σόλωνος 133, 10677 Αθήνα
τηλ. 210-3806305, www.alexandria-publ.gr

Η ΑΘΗΝΑ ΕΝΑΝΤΙΑ ΣΤΗΝ ΥΠΑΙΘΡΟ

Ἡ ἐκστρατεία τῶν Ταγμάτων Ἀσφαλείας ἀπὸ τὴν Ἀθήνα στὴν Εὐβοία

τοῦ Γιάννη Σκαλιδάκη

«Τὸ Κράτος εἶναι ἀποφασισμένον νὰ ἐπιβάλῃ ὁπωσδήποτε καὶ δι' οἰουδήποτε μέσου τὴν θέλησιν του καὶ τὴν τάξιν εἰς ὀλόκληρον τὴν Εὐβοίαν».

Προκήρυξη Χ. Παπαθανασόπουλου πρὸς τοὺς κατοίκους τῆς Ἰστιαίας (02.04.1944)

Τὰ γεγονότα τοῦ 1943 στὴ χώρα ἀλλὰ καὶ στὰ παγκόσμια πεδία τῶν μαχῶν ἦταν καταγιστικά. Στὴν Ἑλλάδα, ἀφοῦ ἡ ἀγροτική ἐξέγερση πλαισιωμένη ἀπὸ τὴν πολιτική καὶ ὀργανωτική κινήσει τῆς ΕΑΜ ὀδήγησε στὴ μεταμόρφωση τοῦ ΕΛΑΣ ἀπὸ ἄθροισμα ἀντάρτικων ὁμάδων σὲ ἓναν ἐντυπωσιακὸ στρατὸ ἄνω τῶν 20.000 μαχητῶν, ἦρθε ἡ συνθηκολόγησις τῆς Ἰταλίας τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1943, ὁ ἐξοπλισμὸς τοῦ ΕΛΑΣ μὲ ἰταλικά ὄπλα καὶ ἡ συνειδητοποίηση τῶν Γερμανῶν ὅτι ἐπρεπε νὰ ξανακατακτήσουν τὸ μεγάλο μέρος τῆς χώρας πού ἄφηναν οἱ πρῶνι σύμμαχοί τους καὶ πού τῶρα ἦταν ὑπὸ τὴν κυριαρχία τῆς Ἀντίστασης, ἓνα κράτος ἐν κράτει.

Ἡ τρίτη καὶ τελευταία κατοχική κυβέρνησις, αὐτὴ τοῦ Ἰωάννη Ράλλη, πού συγκροτήθηκε τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1943, ἀποτελέσει καὶ τὴ θεσμική μορφή ἀνάδυσης «ἐνὸς ἐνιαίου “ἐθνικόφρονος” χώρου, πού περιλαμβάνει τόσο τοὺς ἐπίσημους ἐκφραστὲς τῆς “Ἑλληνικῆς Πολιτείας” ὅσο καὶ μεγάλο μέρος τῶν μὴ ΕΑΜικῶν ἀντιστασιακῶν ὀργανώσεων».¹ Αὐτὸ πού προεἶχε πιά ἦταν ἡ καταπολέμησις τοῦ ΕΑΜ-ΕΛΑΣ. Αὐτὸ πού ἤθελαν δηλαδὴ καὶ οἱ Γερμανοὶ χωρὶς νὰ ὑποστοῦν ἰδιαιτέρες ἀπώλειες. Τὸ φθινόπωρον τοῦ 1943 ὅλες οἱ ὑπηρεσίαι ἀσφαλείας τῆς χώρας ὑπάγονται πλέον στὸν Γερμανὸ «Ἀρχηγὸ τῶν SS καὶ τῆς Ἀστυνομίας στὴν Ἑλλάδα»,² καὶ φυσικά καὶ τὰ Τάγματα Ἀσφαλείας πού συγκροτήθησαν ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως Ράλλη.³

Τὴν ἀρχική συγκρότησις δύο εὐζωνικῶν ταγμάτων στὴν Ἀθήνα ἀκολούθησε ἡ συγκρότησις ταγμάτων πρὸς ἀποστολή τους στὴν ἐπαρχία, ἓνα εἶδος ἐκστρατείας ἀπὸ τὴν πρωτεύουσα πρὸς τὴν ὑπαιθρο. Στὰ τέλη τοῦ 1943 σὲ μιά πρώτη φάσι καὶ τὴν ἀνοιξι τοῦ 1944 σὲ

μιά δεύτερη, εἶχε ἐρθεῖ ἡ σειρά τῆς Εὐβοίας.⁴ Θὰ προσπαθήσουμε νὰ δεῖξουμε ὅτι ἡ συγκρότησις τῶν Ταγμάτων στὴν Εὐβοία ἐκπορεύθηκε ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, τόσο ἀπὸ τὴν κατοχική κυβέρνησι ὅσο καὶ ἀπὸ τὸ τμήμα τοῦ ΕΔΕΣ πού συνεργάστηκε μαζί της, μὲ τὴν ἐνεργὴ ἀνάμειξι τῶν Γερμανῶν, καὶ ἐνισχύθηκε ἐπίμονα μέχρι νὰ ἀποκτήσει τοπική βάση. Ἡ λεπτομερὴς ἐξιστορήσις τῆς εἰδεχθοῦς δράσεως τῶν Ταγμάτων αὐτῶν ξεφεύγει ἀπὸ τὰ ὅρια αὐτῆς τῆς ἀνακοίνωσις.⁵

Ἀπὸ τὰ μέσα Νοεμβρίου 1943 κυκλοφοροῦσαν στὴ Χαλκίδα φήμες γιὰ τὸν ἐρχομὸ μεγάλης γερμανικῆς δυνάμει καὶ γιὰ τὴ συγκρότησι στὴν Ἀθήνα Ταγμάτων Ἀσφαλείας μὲ προορισμὸ τὴν Εὐβοία. Μιά ἀποπειρα ἀρπαγῆς ὄπλων ἀπὸ κάποια ἀποθήκη τοῦ ΕΛΑΣ ἔξω ἀπὸ τὴν Ἀρτάκη, στὴν περιοχὴ «Γαῖδουροσταθμὸς» καὶ ἡ συνακόλουθη μικροσυμπλοκή ὀδήγησε στὴν ἀνακάλυψι ὁμάδας πού θεωρήθηκε πρὸδρομος τοῦ Τάγματος.⁶ Πράγματι ἐπρόκειτο γιὰ ὁμάδα τοῦ ἀπό-

1. Τάσος Κωστόπουλος, «Τὸ κατοχικὸ κράτος», Ἱστορία τῶν Ἑλλήνων, τόμος 16ος, Ἡ Ἑλλάδα στὸν Β΄ Παγκόσμιον Πόλεμον 1940-1944, Ἀθήνα, ἐκδόσεις Δομῆ, 2006, σ. 627.

2. Στὸ ἴδιο, σ. 666.

3. Ἑλληνική Πολιτεία, ΦΕΚ, 18/6/1943, ἀρ. φύλλον 180, νόμος ὑπ' ἀριθ. 260: «Περὶ συγκροτήσεως τεσσάρων εὐζωνικῶν ταγμάτων».

4. Τάσος Κωστόπουλος, ὁ.π., σ. 667.

5. Χαρακτηριστικὸ παράδειγμα ἐπιδρομῆς τῶν Ταγματῶν, ντόπιων καὶ ἄλλων μαζί μὲ Γερμανοὺς ἦταν καὶ ἡ ἐπιδρομὴ στὶς 24 Ἰουλίου 1944 στὴ Λίμνη Εὐβοίας. Ἡ δυνάμη ὑπὸ τὸν Παπαθανασόπουλον ξεπερνοῦσε τοὺς 500 Γερμανοὺς, ταγματῶνες ἀπὸ Χαλκίδα, Βάθεια, Ψαχνὰ καθὼς καὶ ἄνδρες τῆς Εἰδικῆς Ἀσφαλείας. Ἐπρόκειτο γιὰ κανονικὴ πειρατικὴ ἐπιχείρησι πού διήρκεσε ὡς τὶς 8 Αὐγούστου γιὰ νὰ λεηλατηθοῦν πάνω ἀπὸ 500 σίτια καὶ ἓνα φορτωθῶν τὰ κλοπιμαῖα σὲ καΐκια καὶ ἀπὸ καὶ στὴ Χαλκίδα καὶ τὴ Βάθεια.

6. Δημ. Ι. Μαδεμοχωρίτης, Ἡ Ἐθνικὴ Ἀντίστασι στὴν Εὐβοία, χ.τ.ε., χ.ε., 1994, σ. 65.

στρατου στρατηγού Δημήτρη Λιάκου, ο οποίος, σύμφωνα με τον λοχαγό Χρήστο Λέρτα,⁷ μέλος τότε του ΕΔΕΣ, είχε μνηθεί στην οργάνωση «Εθνική Δράσις». Στις 9.10.1943 ο Λιάκος με άλλους τρεις προσπάθησαν να κλέψουν όπλισμό από τον έφεδρικό ΕΛΑΣ Νέας Αρτάκης αλλά απέτυχαν. Οι δύο εκτελέστηκαν ενώ ο Λιάκος φαίνεται να φυγαδεύτηκε στην Αθήνα από τον τοπικό ΕΔΕΣ, που του έδωσε πρακτικό όρκομωσίας και έγγραφο προς την Κεντρική Επιτροπή του ΕΔΕΣ στην Αθήνα.⁸ Ο ΕΔΕΣ όμως στην Αθήνα έχει ήδη διασπαστεί.

Ο ΕΔΕΣ Αθηνών και τά Τάγματα

Οι συνταγματάρχες Παπαγεωργίου και Παπαθανασόπουλος του ΕΔΕΣ πέρασαν ένα διάστημα κρατούμενοι των κατοχικών δυνάμεων τό 1943 και, μετά την αποφυλάκισή τους, τάχθηκαν οριστικά ενάντια στην αντιστασιακή δράση και στραφθηκαν, μαζί με τον δικηγόρο Ηλία Σταματόπουλο, προς την πολιτική κατεύθυνση της αντιμετώπισης του κομμουνισμού ως κύριου κινδύνου ενόψει των μεταπολεμικών εξελίξεων,⁹ συνεργάζονταν δέ πλέον ανοικτά με την κατοχική κυβέρνηση και τους Πάγκαλο-Γονατά για τη δημιουργία των Ταγμάτων Ασφαλείας.¹⁰ Τόν Απρίλιο του 1943 ένα άρθρο του Δ. Γιαννακόπουλου στην εφημερίδα του ΕΔΕΣ «Δημοκρατική Σημαία» με αντιστασιακό περιεχόμενο έγινε αφορμή για την κρίση στον ΕΔΕΣ που οδήγησε στη διάσπασή του. Μετά από συγκρούσεις, στις 17 Σεπτεμβρίου του 1943 ο Παπαγεωργίου αυτοανακηρύχτηκε αρχηγός του ΕΔΕΣ Αθηνών και η συγκεκριμένη οργάνωση πήρε ανοικτά πλέον τον δρόμο της συνεργασίας και προσπάθησε να πάρει με τό μέρος της τά στελέχη του ΕΔΕΣ, αποκρύπτοντας σε ορισμένες περιπτώσεις τη διάστασή της από τον Ζέρβα, ενώ και ο τελευταίος άργησε να πάρει αποστάσεις.¹¹ Ο Παπαθανασόπουλος, που θά συναντήσουμε αμέσως παρακάτω ως επικεφαλής των Ταγμάτων Ασφαλείας στην Εύβοια, θά εκπροσωπήσει τον διασπαστικό ΕΔΕΣ στη γνωστή συνάντηση με άλλους εκπροσώπους δεξιών οργανώσεων στην Αθήνα, όπως της προαναφερθείσης «Εθνικής Δράσεως» αλλά και του εκπροσώπου της κατοχικής κυβέρνησης Σειραδάκι υπό την αιγίδα του Νεοζηλανδού λοχαγού Ντόν Στότ,¹² ενώ σύμφωνα με τον Διονύση Μπενετάτο, ο Παπαθανασόπουλος τον Σεπτέμβριο του 1943 συμμετείχε σε συνεδρίαση της Κεντρικής Επιτροπής της ΛΑΕ και πρότεινε τη συνεργασία της με την κυβέρνηση Ράλλη με σκοπό την καταπολέμηση του ΕΑΜ.¹³

Σύμφωνα με την κατάθεση του Διονυσίου Παρασκευόπουλου, συγγενή του γαμπρού του Παπαθανασόπουλου, Θάνου Οικονομόπουλου, ο Παπαθανασόπουλος από τις 2 Οκτωβρίου 1943 και για 3μηνη μήνες φιλοξενήθηκε στο σπίτι του, στην οδό Πραξιτέλους 8. Σέ αυτόν παρουσιάστηκε ως αρχηγός του ΕΔΕΣ και

δεχόταν στο σπίτι διάφορους αξιωματικούς και ιδιώτες όπως οι Χαρ. Βουζουναράς, Χαρ. Αντωνάτος, Μάνος Πασδάντης, ο ύπασπιστής του Γ. Πολιτάκης, ο Γ. Γκενεράλης, ταγματάρχης Χωροφυλακής, ο δικηγόρος Μαυρίκος Μαυρίκης, ο ανώτερος αξιωματικός Διάμεσης, ο στρατηγός Λιάκος, ο μετέπειτα γαμπρός του Παρασκευόπουλου και πολιτικός σύμβουλος των Λιάκου και Παπαθανασόπουλου Άλ. Οικονομίδης, κ.ά. Κάθε Τετάρτη δειπνούσε με τον Ιωάννη Βουλπιώτη και Γερμανούς αξιωματικούς, όπως του έλεγε ο ίδιος. Είχε δέ σχέσεις με τον Ιωάννη Ράλλη, με σύνδεσμο τον Βουζουναρά. Μέσω αυτού συγκέντρωσε 500 εκατομμύρια δραχμές από τον Ράλλη στα τέλη Νοεμβρίου 1943.¹⁴

Ανάλογη δράση φαίνεται ότι ανέπτυξε ο δικηγόρος Μαυρίκος Μαυρίκης. Σέ επιστολή του προς τον Ηρακλή Πετιμεζά του ΕΔΕΣ στις 27.10.1944 ο Γεώργιος Φαφούτης του άπαντά:

«Μου ξητήσατε να σάς πω τί γνωρίζω περί του Δικηγόρου Μαυρίκη [...]. Κατά τον μήνα Οκτώβριον 1943 επέστρεψα από τό τελευταίο μου ταξίδι από την Σμύρνην, και συνάντησα τον παλαιόν γνωστόν μου Δημ. Παπαπροκοπίου, έφεδρον άνθυπολοχαγόν, ο οποίος μου ειπε ότι θά έπρεπε να γνωρίσω τον δικηγόρον Μαυρίκην, ο οποίος είναι καλός πατριώτης και

7. Από τον ΕΔΕΣ στα Τάγματα και μεταπολεμικά στην Χ.

8. Δημ. Ι. Μαδεμοχωρίτης, *ό.π.*, σ. 54.

9. Για τη φυλάκιση Παπαγεωργίου-Παπαθανασόπουλου: Χάγκεν Φλάισερ, *Στέμμα και Σβάστικα*, τόμος 2ος, Αθήνα, Παπαζήσης, 1995, σ. 26-27. Για τό ίδιο γεγονός γράφονται πολλά αντιφατικά ως προς την ημερομηνία και τη διάρκεια φυλάκισής τους.

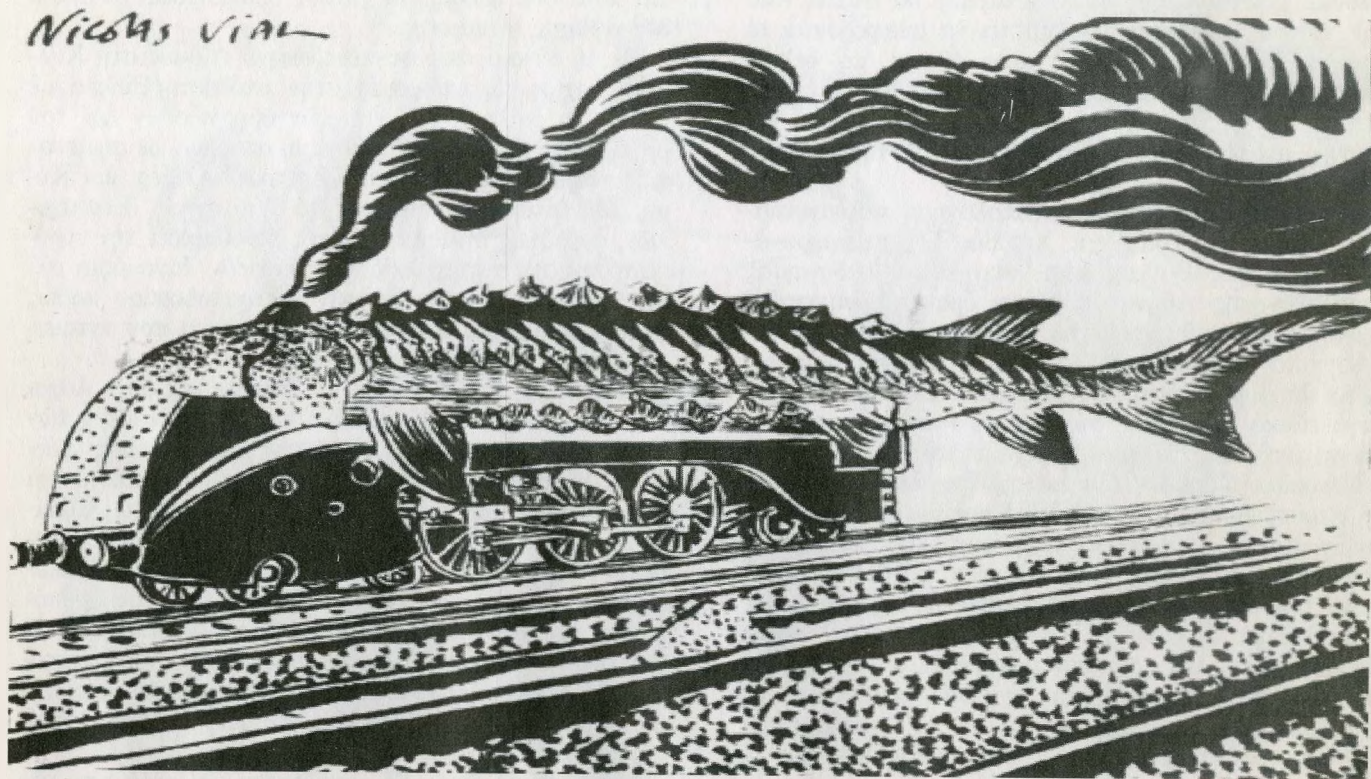
10. Κομνηνός Πυρομάγλου, *Η Εθνική Αντίσταση. ΕΑΜ-ΕΛΑΣ-ΕΔΕΣ-ΕΚΚΑ*, Αθήνα, Δωδώνη, 1975, σ. 246, 256.

11. Έλευθέρριου Δέπου, *Η διάσπασις αρχίζει εις τον ΕΔΕΣ Αθηνών*, σειρά άρθρων στο Ιστορικό Αρχείο Εθνικής Αντιστάσεως, 2ος τόμος // Χάγκεν Φλάισερ, *ό.π.*, σ. 28.

12. Χάγκεν Φλάισερ, *ό.π.*, σ. 362 // Σπύρου Μαρκεζίνη, *Σύγχρονη Πολιτική Ιστορία της Ελλάδος*, τόμος 1ος (1936-1944), Αθήνα, Πάπυρος, 1994, σ. 373.

13. ΓΑΚ-Αρχεία Ν. Ευβοίας, Αρχείο Ειδικού Δικαστηρίου Δωσιλόγων, ΑΒΕ 55, ΑΒΕ Δικ. 2.3, δικογραφία 51/1948 [στό έξης ΕΔΔ], κατάθεση Διονυσίου Παναγιή Μπενετάτου, δημοσιογράφου [21.02.1947]. Ο Μπενετάτος, σύμφωνα με τον Φλάισερ (σ. 24-25), συμμετείχε στην κίνηση «Συνεχισταί», οργάνωση Κεφαλλονιτών Αθηνάς, αλλά και στους «Άγροτικούς Σοσιαλδημοκράτες». Οι οργανώσεις αυτές μαζί με την πτέρυγα του ΣΚΕ που αποχώρησε από τό ΕΑΜ, όπως και οι ίδιες, και μαζί με τον ΕΔΕΣ ίδρυσαν την ΛΑΕ (Λαϊκή Απελευθερωτική Ένωση) τον Φεβρουάριο του 1943.

14. ΕΔΔ, κατάθεση Διονυσίου Θεμιστ. Παρασκευόπουλου, κτηματομεσίτη [30.03.1945].

ἀντιπρόσωπος τοῦ Στρατηγοῦ Ζέρβα, καί ὅτι θά ἔπρεπε νά διευκολύνω καί αὐτόν διότι κάνει καί αὐτός (ὁ Μαυρίκης) πατριωτικόν ἀγώνα. [...] Κατά τήν συνάντησιν μας αὐτήν ὁ Μαυρίκης μέ παρεκάλεσε νά τόν βοηθήσω εἰς τό νά φύγει ὁ υἱός του στήν Σμύρνη διά νά συναντήσῃ τοὺς Ἀγγλους διά νά τοὺς πείσει νά τοῦ στείλουν χρήματα, ἱματισμόν καί πολεμοφόδια, διότι ἐτοιμάζει ἐδῶ σώματα πρὸς καταπολέμησιν τῶν Κομμουνιστῶν καί τῶν Γερμανῶν. Τοῦ ἀπήντησα ὅτι μπορῶ μόνον νά βοηθήσω τόν υἱόν του νά φύγει, ἀλλά εἶχα ἀμφιβολίας ἂν ὁ υἱός του θά κατώρθωνε νά πείσει τοὺς Ἀγγλους νά τόν βοηθήσουν. [...]

Εἰς τήν συνάντησιν μας στοῦ Ζαχαράτου μοῦ εἶπε, μεταξύ ἄλλων, νά τοῦ βρῶ μερικά παιδιὰ διά τὰ σώματα τὰ ὁποῖα ἐτοιμάζε.

Πράγματι τοῦ εὗρηκα 18 παιδιὰ διά τὰ ὁποῖα ἔλεγε ὅτι θά τὰ ἐγγράψῃ στά σώματα καί μέ παρεκάλεσε νά φροντίσω δια τήν τροφοδοσίαν των, πράγμα τό ὁποῖον ἔκαμα, ἀλλά τόν λογαριασμόν τοῦ ἐστιατορίου δέν τόν ἐπλήρωσε ποτέ, ὅποτε τὰ παιδιὰ διέρευσαν καί κατετάγησαν μόνον τῶν εἰς τὰ τάγματα ἀσφαλείας.¹⁵

Ἀπό πολλές πλευρές φαίνεται ἡ διαπλοκή τοῦ ΕΔΕΣ Ἀθηνῶν, τῆς κυβέρνησης Ράλλη καί τῶν Γερμανῶν μέσω τῶν ἀμεσων συνεργατῶν τους καθώς καί ἄλλων πολιτικῶν παραγόντων, ὁ καθένας γιά τοὺς δικούς του σκοποὺς καί ὅλοι μαζί ἐναντίον τῆς οργανωμένης

Ἀντίστασης τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἄλλωστε αὐτό δέν τό κρύβει τουλάχιστον ὁ Παπαθανασόπουλος στήν ἀπολογία του στό Εἰδικό Δικαστήριον Δωσιλόγων, υποστηρίζοντας φαιδρά ὅτι παραπλανοῦσε τοὺς Γερμανοὺς ἐνῶ ἐνεργοῦσε ὑπὸ τό Συμμαχικό Στρατηγεῖο, τό ὁποῖο ἤθελε νά ἀναγνωρίζῃ στό πρόσωπο τοῦ ἀμφιλεγόμενου Στότ. Πιό ἐνδιαφέρουσα εἶναι μιά ἐκθεση του μέ τίτλο «Διά τὰς ἐνεργείας μας ἐν Εὐβοίᾳ ἐναντίον τοῦ Κομμουνισμοῦ» μέ ἡμερομηνία 2 Ἰουνίου 1944 πού συνυπογράφεται ἀπό τόν Διοικητή τοῦ γερμανικοῦ μηχανοκίνητου τάγματος Westphal, ἀποσπάσματα τῆς ὁποίας δημοσιεύτηκαν στό φύλλο 170 τῆς ἐφημερίδας «Ἐλευθερία». Σέ αὐτήν ὁ Παπαθανασόπουλος ἀναφέρει καθαρά ὅτι ζήτησε τή βοήθεια τῶν Γερμανῶν μέσω τοῦ Βουλπιώτη γιά τήν ἐκστρατεία του στήν Εὐβοία καί ἀνέλαβε δράση μετά τήν ὑπόσχεσίν τους γιά παροχή ὀπλων.¹⁶

Σαφές εἶναι καί ἓνα κείμενο πρὸς τοὺς Λιάκος-Παπαθανασόπουλο μέ ὁδηγίες γιά τή δράση τους στήν

15. ΕΔΔ, ἐπιστολή Γεωργίου Φαφούτη πρὸς Ἡρακλῆ Πετιμεζά [27.10.1944].

16. ΕΔΔ, κατάθεση Παπακωνσταντίνου Θεοφύλακτου, ἀρχισυντάκτη ἐφημερίδος «Ἐλευθερία» [23.03.1945], «Διά τὰς ἐνεργείας μας ἐν Εὐβοίᾳ ἐναντίον τοῦ Κομμουνισμοῦ» [02.06.1944].

Εύβοια. Γίνεται σαφές ότι ο όπλισμός θα σταλεί από την Αθήνα, στην οποία θα πρέπει να αναφέρονται οι Λιάκος-Παπαθανασόπουλος κάθε 48ωρο με δελτία πληροφοριών. Επίσης σαφής είναι η στάση απέναντι στα στρατεύματα Κατοχής, αφού απαγορεύεται επί ποινή θανάτου κάθε ενέργεια στρεφόμενη εναντίον τους.

Η αρχική ιδέα ήταν η στρατολόγηση πολιτοφυλάκων από τη γύρω περιοχή, Χαλκίδα και περίχωρα από Ψαχνά έως Βάθεια, λόγω οικονομικής αδυναμίας στρατολόγησης Αθηναίων. Μέχρι όμως να επιτευχθεί ο στόχος αυτός θα χρειαστεί δύο φορές να σταλεί δύναμη από Αθήνα, όπως θα δοῦμε. Οι πολιτοφύλακες αυτοί θα εμφανίζονταν ως Έλληνικός Στρατός με ανάλογο ειδικό σήμα. Αποστολή τους ή εκκαθάριση της νήσου από τα αναρχικά στοιχεία και ή επαναφορά των νομίμων, δηλαδή των κατοχικών, ή στην καλύτερη περίπτωση των μεταξικών, Κοινοτικών και Δημοτικών Αρχών. Παράλληλα ο Λιάκος, ενώ θα εμφανίζεται ως εκπρόσωπος της κυβέρνησης, θα προχωρήσει στην τοποθέτηση πολιτικών εκπροσώπων του ΕΔΕΣ Αθηνών για τη Βόρεια, την Κεντρική και τη Νότια Εύβοια καθώς και τριμελών ή πενταμελών επιτροπών σε κάθε πόλη ή χωριό, την έγγραφη μελών και τη στρατολόγηση πολιτοφυλάκων. Τέλος, ο Λιάκος έπρεπε να οργανώσει υπηρεσία για την τροφοδοσία και τη μισθοδοσία των πολιτοφυλάκων.¹⁷

Εκστρατεία στην Εύβοια

Κατέφθασε λοιπόν ως νέος νομάρχης Εύβοίας, διορισμένος από την κυβέρνηση Ράλλη, ο στρατηγός Δ. Λιάκος μαζί με απόσπασμα από 70 περίπου χωροφυλάκες από την Αθήνα.¹⁸ Μαζί του κατέφθασε και ο Α. Οικονομίδης, ως σύμβουλος και διερμηνέας. Τόν Ιανουάριο του 1944, ο Λιάκος συγκρότησε «Έθνική Πολιτοφυλακή» με λόχους στα Ψαχνά, στην Αρτάκη, στον Δοκό και στο Βασιλικό.¹⁹ Για τη συντήρηση των σωμάτων αυτών ο Λιάκος επιτάσσει τρόφιμα από την επιτροπή συσσιτίων, την ένωση συνεταιρισμών, την Αγροτική Τράπεζα και φορολογεί τα πάντα, από τρόφιμα έως ειαιτήρια.²⁰ Επίσης διενεργείται και ή πρώτη τοπική επιστράτευση της κλάσης του '32 και δημιουργούνται λόχοι στη Χαλκίδα.²¹

Στις 9 Ιανουαρίου, ο Παπαθανασόπουλος, που βρίσκεται ακόμη στην Αθήνα, στέλνει μία ένθαρρυντική επιστολή στον Οικονομίδη:

«Αγαπητέ Αλέκο, [...] Επισπεύσατε την συγκρότησιν των τμημάτων για τὸ κτύπημα τῶν αναρχικῶν ἀναρτικῶν ομάδων καὶ ἐπισπεύσατε ἐπίσης τὴν συλλογὴν χρημάτων διὰ τὴν τροφοδοσίαν τῶν τμημάτων μας. [...] Ὅλοι οἱ γνωστοὶ φίλοι σας εὐχονται ἐπιτυχίαν. Ἐλπίζω νὰ ἔλθω καὶ ἐγὼ μέχρι τέλους τῆς ἑβδομάδος ὡς Λειβαδίτης. Νὰ τηρηθῆ ἀπολύτως μυστικόν. [...] Μὴ λημονεῖτε ὅτι πρέπει νὰ μοῦ στέλλετε δελ-

τία κάθε δύο ἡμέρες, τὰ ζητοῦν ὁποσδήποτε οἱ ἄλλοι. Μὲ ἀγάπην, Μπάμπης.»²²

Με τη δύναμη που συγκέντρωσε ο Λιάκος στη Χαλκίδα ἄρχισε τις επιδρομές στην υπόλοιπη Εύβοια με σκοπό τη διάλυση τῶν ἐαμικῶν ὀργανώσεων καὶ τοῦ ἀντάρτικου καὶ τὴν ἐγκατάσταση σταθμῶν σὲ σημαντικὰ κέντρα ὅπως σὲ Βάθεια, Ἐρέτρια, Ἀλιβέρι καὶ Κύμη. Μὲ ἀναφορὲς τοῦ πρὸς τὸ Ὑπουργεῖο Ἐσωτερικῶν, ὁ Λιάκος δηλώνει ὅτι ἔχει ἐκκαθαρίσει τὴν εὐρύτερη περιοχή τῆς Χαλκίδας μέσα στὸν Ἰανουάριο ἀλλὰ ζητᾷ τὴν ἴδρυση ἑκτακτοῦ Στρατοδικείου καθὼς πολλοὶ συλληφθέντες ἀπολύονται, πράγμα πού ἀντίκειται «πρὸς τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν τοῦ λαοῦ».²³

Στις ἀρχὲς Φεβρουαρίου οἱ νεοσχηματισμένοι λόχοι τῶν Ταγμάτων στη Χαλκίδα τίθενται σὲ διάθεση τῶν Γερμανῶν σὲς ἐκκαθαριστικὲς τοὺς ἐπιχειρήσεις στὴν Κεντρικὴ Εύβοια.²⁴ Μὲ τὶς δυνάμεις πού ἐγκαθίστανται σὲς φρουρὲς, οἱ Γερμανοὶ ἐλέγχουν τὸν ἄξονα Χαλκίδας-Κύμης καὶ τὴν περιοχή τῶν Ψαχνῶν.²⁵ Στις 25 Φεβρουαρίου ὁ Λιάκος διενεργεῖ στρατολογία σὲ 5 κλάσεις μέρους τοῦ τέως Δήμου Μεσσαίων. Τυχόν ἀνυπότακτοι θεωροῦνται μέλη ἀνατρεπτικῶν ομάδων καὶ ὑποψήφιοι πρὸς ἐκτόπιση μαζί μὲ τὶς οἰκογένειες τοὺς.²⁶ Παρ' ὅλα αὐτὰ, ἡ ἐπιστράτευση παρουσιάζει προβλήματα. Ἀπὸ τὴν Ἀρτάκη μέχρι τὰ μέσα Μαρτίου παρουσιάζονται μονάχα 3 ἀπὸ τοὺς 44 κληθέντες.²⁷

Μπροστὰ σὲ αὐτὴ τὴν κατάσταση καὶ μετὰ ἀπὸ αἴτηση τοῦ Λιάκου, ἡ κυβέρνηση Ράλλη στέλνει γιὰ ἐνίσχυση τὸ 2ο Τάγμα Εὐζώνων Ἀθηνῶν ἀλλὰ καὶ οἱ

17. Γιάννης Δουατζής, *Οἱ Ταγματасφαλίτες*, Ἀθήνα, Ἀφοῖ Τολίδη, χ.χ., σ. 114-117 // ΕΛΙΑ, Ἀρχεῖο Δουατζή, φακ. 6.1. Τὸ κείμενο αὐτὸ δημοσιεύτηκε σὲ βιβλίο τοῦ Γιάννη Δουατζή «Ταγματасφαλίτες» μὲ ὑπογραφή Ὁ Ἐπιτελάρχης (Τ. Σ.) Ε. Ε. Σ., ὅμως τὸ ἀντίγραφο ἐκ πρωτοτύπου πού βρίσκεται σὲ ἀρχεῖο τοῦ σὲ Ε.Λ.Ι.Α. φέρει ὡς ὑπογραφή Ἐπιτελάρχης (Τ. Σ.) Ε.Ε.Ε.Σ.

18. Ἀπὸ τὸν Λιάκο ὀνομάστηκαν τὰ Τάγματα Ἀσφαλείας στὴν Εύβοια «Λιάκηδες», ὅπως «Ράλληδες» κλπ.

19. Ὁ Γιάννης Δουατζής (ὁ.π., σ. 27) ἀναφέρει τὴν ἀπὸ κοινου μὲ Γερμανοὺς τοποθέτηση σταθμῶν Χωροφυλακῆς σὲ Ψαχνά, Βασιλικὸ καὶ Ἀγία Ἄννα καὶ μετέπειτα φρουρὲς ταγματасφαλιτῶν σὲ Βάθεια, Ἐρέτρια, Ἀλιβέρι καὶ Κύμη.

20. Γιάννης Δουατζής, ὁ.π., σ. 76-83 // ΓΑΚ-Ἀρχεῖα Ν. Εύβοίας, ΑΒΕ 220, ΑΕΕ Δημ. 1.5, Ἀρχεῖο Δήμου Χαλκιδέων, ἀριθμὸς ἀπόφασης 4663/07.03.1944: «Διάθεσις πιστώσεων διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν Ταγμάτων Ἀσφαλείας» (100.000.000 δρχ.).

21. Γιάννης Δουατζής, ὁ.π., σ. 27-28.

22. ΕΔΔ, ἐπιστολὴ Παπαθανασόπουλου σὲ Οικονομίδη, 09.01.1944, ὑπογραμμισμένα σὲ κείμενο.

23. Γιάννης Δουατζής, ὁ.π., σ. 121-125.

24. Στὸ ἴδιο, σ. 29.

25. Στὸ ἴδιο, σ. 30.

26. Στὸ ἴδιο, σ. 126.

27. Στὸ ἴδιο, σ. 139-142.

Γερμανοί στέλνουν ἓνα λόχο καί θέτουν ὅλες τίς δυνάμεις ὑπό τίς διαταγές τοῦ λοχαγοῦ Μπάγιερ. Δύο μέρες πρὶν, εἶχε φτάσει στήν Εὐβοία καί ὁ Παπαθανασόπουλος «αὐτοβούλως», καθὼς λέει.²⁸

Τά σώματα αὐτά μαζί μέ τά ἤδη ὑπάρχοντα χωρίζονται σέ δύο φάλαγγες, ἡ μία γιά τή Βόρειο Εὐβοία ὑπό τή διοίκηση Λιάκου-Παπαθανασόπουλου καί ἡ ἄλλη γιά τήν Κεντρική καί Νότια Εὐβοία ὑπό τή διοίκηση τοῦ συνταγματάρχη Χρήστου Γερακίνη.²⁹ Μέ μιά σειρά ἐπιδρομῶν, «χτένισμα» τῆς Εὐβοίας, τά σώματα αὐτά προκαλοῦν μεγάλες δυσκολίες στό ὄχι πολύ ἰσχυρό ἀντάρτικο τῆς περιοχῆς, ἐνῶ ἐπιστρατεύονται καί ντόπιοι, εἰδικά σέ Ἀγία Ἄννα, Ἐρέτρια καί Βάθεια (Ἀμάρυνθο). Οἱ τελευταῖοι, ἀρχίζουν νά ἐξοπλίζονται ἀπό τίς 25 Ἰανουαρίου καί ἀργότερα συγκροτοῦν τόν 6ο λόχο τοῦ 2ου ἀνεξάρτητου Τάγματος Εὐζώνων καί συμμετέχουν στίς ἐκκαθαριστικές ἐπιχειρήσεις τῶν Γερμανῶν καί τῶν Ταγματῶν Ἀσφαλείας.³⁰

Κατά τή διάρκεια τῆς ἐκστρατείας τῶν Λιάκου-Παπαθανασόπουλου πρὸς τή βόρεια Εὐβοία, ἡ νομαρχιακή ἐπιτροπή τοῦ ΕΑΜ ἀποφάσισε νά ἀντιδράσει καί νά ὀργανώσει ἐπίθεση στό Ξηροχώρι (Ἰστιαία). Ἡ ἐπίθεση ἐκδηλώθηκε τήν 1η Ἀπριλίου 1944 ἀλλά ἀπέτυχε καθὼς δέν μπόρεσαν νά ἐμποδίσουν τήν ἀφίξη γερμανικῆς δύναμης ἀπό τήν κοντινὴ ὄχθη Γοῦβες. Στή μάχη σκοτώθηκε ὁ Λιάκος ἀπό Ἴταλό αὐτόμολο ἐνῶ, ὡς ἀντίποινα, ὁ λοχαγός Μπουρλίδης ἐκτέλεσε ἐπιτόπου μέ τό περιστροφό του 18 ντόπιους νέους. Τρεῖς μέ-

ρες ἀργότερα, στίς 4 τοῦ μηνός, ἐγινε ἡ μάχη στόν Θεολόγο, ἀπ' ὅπου σώζεται καί τό περίφημο τηλεγράφημα τοῦ συνταγματάρχη Χρήστου Γερακίνη: «ἀπώλεια ἐκ τῶν ἡμετέρων εἰς Γερμανός τραυματίας».

Μετά τόν θάνατο τοῦ Λιάκου, τόν Ἀπρίλιο τοῦ 1944 σταμάτησε ἡ πρώτη ἐκστρατεία πρὸς τήν ὕπαιθο τῆς Εὐβοίας καί οἱ μονάδες ἐπανῆλθαν στίς θέσεις τους. Ἐντωμεταξύ, στήν Ἀθήνα ὁ Παπαγεωργίου ὑπέβαλε τήν παραίτηση του ὅπως καί τοῦ Παπαθανασόπουλου ἀπό τή διοίκηση τοῦ ΕΔΕΣ Ἀθηνῶν, σέ μιά ἐσωτερική κρίση πού ἐνέπλεξε τήν κυβέρνηση Ράλλη καί τόν πολιτικό κόσμο τῆς Ἀθήνας καί ἡ ὁποία ἀξίζει περαιτέρω ἐρευνας.³¹ Τελικά ὁ Παπαθανασόπουλος, πού εἰ-

28. ΕΔΔ, «Ἀπολογητικόν ὑπόμνημα Χαράλαμπος Ἀθανασίου Παπαθανασόπουλου Ὑποστρατήγου καί κατοίκου Ἀθηνῶν».

29. Γιάννης Δουατζής, ὁ.π., σ. 217-218 [Ἐκθεση ἀντισυνταγματάρχη Ἀλ. Ὀρφανάκου].

30. Γιάννης Δουατζής, ὁ.π., σ. 110 (Μαδεμοχωρῆτης).

31. Ψήγματα αὐτῆς τῆς κρίσης ἀνιχνεύουμε σέ ἐπιστολές τῶν Χαρ. Ἀντωνάτου πρὸς τόν Α. Οἰκονομίδη καί τοῦ Α. Παπαγεωργίου πρὸς τόν Χ. Παπαθανασόπουλο πού δρῖσκονται στή δικογραφία τοῦ τελευταίου. Ἐπίσης, μνεῖα τῆς γίνεται στό «Δελτίο Πληροφοριῶν» τῆς Κ.Ε. τοῦ ΕΑΜ στίς 26.03.1944, ὅπως παρατίθεται ἀπό τόν Δ. Χατζή στόν 3ο τόμο τοῦ ἔργου του «Ἡ νικηφόρα ἐπανάσταση πού χάθηκε» (Ἀθήνα, Δωρικὸς, 1983), σ. 150.

χε επιστρέψει στην Αθήνα, κράτησε την αρχηγία των επιχειρήσεων στην Εύβοια και έτοιμαζόταν για την επάνοδο του. Στις 19 Απριλίου έστειλε μία επιστολή στον Οικονομίδα που είχε μείνει στη Χαλκίδα και προαλειφόταν για νομάρχης:

«Αγαπητέ Άλέκο,

Χριστός Ανέστη. Εύχομαι εις όλους ευτυχέστερες ημέρες. [...] Όπως έγραφα χθές στον Χρήστο, ιδρύονται εν Εύβοια 3 Τάγματα εις τα όποια εξιωματικοί και όπλιται εξομοιούνται ως προς τάς αποδοχάς με τά Τάγματα Ευζώνων. [...] Έγώ διωρίσθην Ανώτατος Στρατιωτικός Διοικητής Εύβοίας με δικτατορικά δικαιώματα [...] Τώρα εκτός αυτών που μου έτοιμάζει ή Κυβέρνησις, μου έτοιμάζουν και οι Γερμανοί τον όπλισμόν που εξήτησα και, αν είνε έτοιμος προς αποστολήν, θά έλθω άμέσως, γιατί κουράσθηκα εδώ με τά τρεχάματα.

Παρέλειψα να σου γράψω ότι ή Κυβέρνησις μου άνεγνώρισε τον βαθμό του Υποστρατήγου και τώρα πλέον είμαι γνήσιος Στρατηγός. [...]

Σέ φιλώ, με αγάπη, Μπάμπης [...]

Η δεύτερη περίοδος

Τόν Μάιο του 1944 συγκροτήθηκε στη Χαλκίδα Ανώτερη Στρατιωτική Διοίκηση με διοικητή τόν υποστράτηγο πλέον Χαρ. Παπαθανασόπουλο. Συγκεκριμένα, με διαταγή του Ιωάννη Ράλλη (Ε.Π. 50/21-4-44) «λόγω εκτάκτων περιστάσεων ιδρύεται εν Εύβοια Ανωτέρα Στρατιωτική Διοίκησης», ό Παπαθανασόπουλος αποκτά «δικαίωμα διοικήσεως της Νήσου ως εκπρόσωπος της Κυβερνήσεως», σε αυτόν υπάγονται όλες οι αρχές και αποκτά «επί της Νήσου πάσαν εξουσίαν προς εκπλήρωσιν της άποστολής του». Συγκροτήθηκαν τό 1ο και τό 2ο Ανεξάρτητο Τάγμα Ευζώνων, ενώ ύπήρχε και τό 3ο Τάγμα στη γερμανική βάση στις Γούβες.³³

Τήν 1η Μαΐου, ό Παπαθανασόπουλος, με δύο προκηρύξεις, διενήργησε τόσο στρατολόγηση με βάση τόν στρατολογικό νόμο όσο και πρόσκληση για έθελοντική κατάταξη. Κάλεσε τούς στρατεύσιμους της κλάσης 1940 που διέμεναν στον Δήμο Χαλκιδέων να παρουσιαστούν από 2 έως 4 Μαΐου για τή συγκρότηση Ανεξάρτητου Τάγματος Ευζώνων. Όσοι δέν παρουσιάζονταν, θεωρούνταν όχι απλά άνυπότακτοι αλλά «ως άνήκοντες εις άνατρεπτικές οργανώσεις» και ως τέτοιοι θά «διαχωθώσιν αυτοί τε και τά μέλη των οικογενειών των». Επίσης προσκάλεσε έθελοντές για έθελοντική ύποχρέωση ως ύπαξιωματικούς ή στρατιώτες με δέλεαρ μισθό «λίαν ίκανοποιητικό» «ανάλογα με τήν διακύμανσιν του τιμαριθμού της ζωής», δωρεάν οικογενειακή ιατρική εξέταση, μηνιαία άδεια μετ' άποδοχών και, μετά τό τέλος των ύποχρεώσεων τους, κατάληψη κατά προτίμηση κενών δημοσίων θέσεων «άνευ διαγωνισμού».³⁴ Τήν έπομένη πάντως, ό ταγματάρχης Όμπερμάιερ εκ μέρους της Φέλντ Κομ-

μαντατούρ έσπευσε να διευκρινίσει ότι εργάτες και υπάλληλοι άπαραίτητοι σε εργοστάσια Γερμανικών συμφερόντων θά επιστρατεύονταν μόνον κατόπιν άδείας της. Ό Παπαθανασόπουλος, μετά απ' αυτό, ζήτησε να έφοδιάζονται με σημείωμα ώστε να άπαλλάσσονται.³⁵ Στις 28 Μαΐου διενεργήθηκε νέα ευρύτερη στρατολόγηση στις κλάσεις από 1935 έως 1939 σε μία σειρά κοινότητες, για τήν επάνδρωση του 2ου Ανεξάρτητου Τάγματος Ευζώνων Εύβοίας. Μέσα στον Μάιο συντελέστηκε ή επάνδρωση και ή εκπαίδευση των Ταγμάτων και από τις 3 Ιουνίου άρχισε ή νέα αίματηρή εξόρμησή τους στην ύπαιθρο της Εύβοίας που δέν θά τερματιστεί παρά με τήν έπεισοδιακή παράδοσή τους στην Άπελευθέρωση. Πρός κατάταξη κλήθηκαν οι κλάσεις 1935 και 1936 του Δήμου Χαλκιδέων για τό 2ο Ανεξάρτητο Τάγμα στις 9 Σεπτεμβρίου 1944.³⁶

Η δημιουργία των Ταγμάτων Ασφαλείας στην Εύβοια ήταν λοιπόν άποτέλεσμα πολιτικής απόφασης και πεδίο συνένυσης της κατοχικής κυβέρνησης και τουλάχιστον του ΕΔΕΣ Αθηνών με τήν ενθάρρυνση και βοήθεια του στρατού Κατοχής. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, αν και δέν επιτεύχθηκε ό στόχος της διάλυσης του άντάρτικου και των άντιστασιακών οργανώσεων, κατορθώθηκε εντέλει ή δημιουργία μιας εντόπιας ένοπλης δύναμης, που ό ΕΛΑΣ τήν ύπολόγισε τόν Σεπτέμβριο του 1944 σε 2.000 άνδρες, τραυματίζοντας βαθιά τήν τοπική κοινωνία. Οι εκατοντάδες καταγγελίες και μηνύσεις για κάθε είδους έγκλημα που κατέκλυσαν μεταπολεμικά τό τοπικό Ειδικό Δικαστήριο Δωσιλόγων τό μαρτυρούν. Η άθώωση σε συντριπτικό ποσοστό των κατηγορουμένων για αυτά ύπήρξε τό σκηνικό της έπόμενης τραγικής περιόδου.

32. ΕΔΔ, έπιστολή Παπαθανασόπουλου προς Οικονομίδα, Αθήνα 19.04.1944.

33. Γιάννης Δουατζής, *ό.π.*, σ. 179-180.

Επίσης ιδρύθηκε τό 1ο τάγμα ευζώνων με τούς Γ. Τσιρίνη, ταγματάρχη, Ν. Αναστασίου, ταγματάρχη, Στ. Καλιγά, λοχαγό. Συστάθηκαν τέσσερις λόχοι με διοικητές αντίστοιχα στον 1ο λόχο Χαλκιδας τόν λοχαγό Χ. Μπιλάλη, του 2ου λόχου Ψαχνών τόν λοχαγό Χ. Λέρτα, του 3ου λόχου Ψαχνών τόν λοχαγό Διαμαντή και του 4ου λόχου Βασιλικού τόν λοχαγό Μπουρλιδή. Τή Στρατιωτική Διοίκηση Ψαχνών άποτελοΰσαν οι ταγματάρχες Κ. Λασκαρίδης και Στ. Κουτσάγιας. Τό 2ο τάγμα είχε για διοικητή τόν ταγματάρχη Α. Οικονόμου και υποδιοικητή τόν ταγματάρχη Κ. Πηλιχό και άποτελούνταν από τόν 5ο λόχο Χαλκιδος με διοικητή τόν ταγματάρχη Α. Όρσανάκο, τόν 6ο λόχο Αμαρύνθου με διοικητή τόν Παλαιοδημόπουλο, τόν 7ο λόχο Αλιβερίου με διοικητή τόν λοχαγό Γ. Αργύρη. Τέλος τό 3ο τάγμα με διοικητή τόν ταγματάρχη Λινάρδο και τόν 8ο λόχο Γουβών με διοικητή τόν λοχαγό Δ. Δημητρόπουλο. [Γιάννης Δουατζής, *ό.π.*, σ. 220-221].

34. ΕΛΙΑ, Αρχείο Δουατζή.

35. Γιάννης Δουατζής, *ό.π.*, σ. 183-184.

36. ΕΛΙΑ, Αρχείο Δουατζή.

«ΟΙ ΛΗΣΤΑΙ ΣΤΑ ΠΡΟΘΥΡΑ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ».

Διάλογος μεταξύ 1870 και 1952: παραδοσιακές αξίες, πολιτικές συγκρούσεις και δημόσιο κύρος*

τοῦ Τάσου Σακελλαρόπουλου

Ας αρχίσουμε με μερικές ερωτήσεις σχετικές με την έρευνητική πλευρά που ακολούθησε ο σχεδιασμός και η συγγραφή της παρούσας ανακοίνωσης.

Πόσο μᾶς επιτρέπεται να αποδώσουμε στο μυθιστόρημα του Καραγάτση άλλες διαστάσεις πέρα από εκείνη των λογοτεχνικῶν αξιῶν του; Πόσο μᾶς επιτρέπεται να κρατηθούμε λίγο μακριά από την ήθογραφία τῶν ἡρώων τοῦ Καραγάτση, μακριά ἀπὸ τὴν δυναμικὴ τῶν ἀνθρωπίνων συγκρούσεων καὶ τὴν ζύμωση τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς πού συνήθως περιγράφει; Ἐπιτρέπεται νὰ ρωτήσουμε ἓνα λογοτεχνικὸ ἔργο τί κουβαλάει ἐκτὸς ἀπὸ τὸ φιλολογικὸ του φορτίο ἢ τὴ σύνδεσή του με τὴν προσωπικὴ πορεία τοῦ συγγραφέα; Προφανῶς, ἂν μᾶς ἐνδιαφέρει νὰ σκεφτοῦμε καὶ νὰ καταλάβουμε τί μᾶς φέρνει τὸ ἔργο ἀπὸ τὸ παρελθόν, τί σήμαινε γιὰ τὴν ἐποχὴ του. Τί χρειαζόμαστε μέσα ἀπὸ τὰ πεδία καὶ τὰ στοιχεῖα του προκειμένου νὰ ἀνασυστήσουμε τὰ νήματα με τὰ ὁποῖα ὑφάνθηκε, προκειμένου νὰ καταλάβουμε τὴ δυναμικὴ του στὴν ἐποχὴ του. Γιὰ νὰ γίνει σαφέστερο, θὰ μᾶς ἀπασχολήσει, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ νήματα, καὶ ὁ ἀργαλειὸς στὸν ὁποῖο ὑφάνθηκε, δηλαδή σέ ποιό πλαίσιο ἐντάχθηκε, ποῖας τρέχουσας ἐπικαιρότητας ἀποτελέσει τμῆμα.

Ἐπίσης νὰ δοῦμε πῶς καὶ γιατί προκύπτει στὸ διήγημα «Οἱ Λησταὶ στὰ πρόθυρα τῶν Ἀθηνῶν» ἡ παράλληλη πορεία μᾶς ἱστορίας τοῦ 1870 με τὴν πραγματικότητα τοῦ 1952. Τί συνέδεε καὶ γιατί συνδέθηκαν οἱ δύο κόσμοι τῆς Ἑλλάδας τοῦ 1870 καὶ τῆς Ἑλλάδας τοῦ 1952. Ποιῆς τεχνικῆς, ποιό κλίμα ἐπέλε-

ξε νὰ προβάλλει ὁ Καραγάτσης ἀπὸ τὸ 1870 προκειμένου νὰ ἔχει ἀπὸψηση στὸ πολιτικὸ κλίμα τοῦ 1952.

ΣΟΦΑ

Πρὶν προχωρήσουμε στὴν ἐπικοινωνία τοῦ διηγήματος με τὴν ἐποχὴ πού δημοσιεύεται νὰ ποῦμε δυὸ λόγια σχετικά με τὴν ἐκδοτικὴ του ἱστορία: «Οἱ Λησταὶ στὰ πρόθυρα τῶν Ἀθηνῶν» δημοσιεύθηκε στὴν ἐφημερίδα *Βραδυνή* σέ ἐπεισόδια, σέ καθημερινὴ βάση ἀπὸ τὶς 28 Ἰανουαρίου ἕως τὶς 6 Ἀπριλίου τοῦ 1952, καὶ ἐκδόθηκε σέ διβλίο μετὰ ἀπὸ πολλὰ χρόνια, τὸ 1999, ἀπὸ τὶς ἐκδόσεις Καστανιώτη με ἐπιμέλεια τοῦ Θανάση Νιάρχου.

Στὸ ἔργο παρουσιάζεται ἡ δραματικὴ περιπέτεια πού ἔζησε ὁμάδα δέκα περιηγητῶν, κυρίως Βρετανῶν, στὴν Ἀττικοβοιωτία τοῦ 1870, περιπέτεια πού ξεκίνησε με τὴν ἀπαγωγή τους ἀπὸ ὁμάδα ληστῶν καὶ τελείωσε, μετὰ ἀπὸ δεκατρεῖς ἡμέρες ὁμηρίας, με τὸν θάνατο τῶν τεσσάρων αἰχμαλώτων πού εἶχαν τελικὰ κρατηθεῖ ἀπὸ τοὺς ληστές. Τὸ γεγονός εἶναι πραγματικὸ καὶ εἶχε, ὅπως ἦταν φυσικό, προκαλέσει τὴν ἐποχὴ ἐκείνη πολιτικὴ κρίση, φέρνοντας τὴν κυβέρνηση Θερασίδουλου Ζαΐμη σέ πραγματικὸ ἀδιέξοδο, λόγω τῆς ἐπιμο-

* Το παρὸν κείμενο ἐκφωνήθηκε στὸ πλαίσιο τοῦ συνεδρίου: «Μ. Καραγάτσης, *Ἰδεολογία καὶ πολιτικὴ*», πού διοργανώθηκε ἀπὸ τὸ Μουσεῖο Μπενάκη στίς 4 καὶ 5 Ἀπριλίου 2008.

νής τῶν ληστῶν στό αἶτημα τῆς ἀμνηστίας, ἐκτός ἀπό ἐκεῖνο τῶν λύτρων. Ἡ χορήγηση ἀμνηστίας στούς ληστές κριθῆκε ἀπό τό ἐπίσημο κράτος σέ ὅλη τήν διάρκεια τῆς ὀμηρίας ἀντισυνταγματική, σέ μιᾶ προπάθεια τῆς κυβέρνησης ἀλλά καί τοῦ νέου βασιλιᾶ νά διατηρήσουν τό κύρος τους. Ἡ ἀστυνομική ἐρευνα τῆς ὑπόθεσης φώτισε καί μιᾶ ἄλλη πλευρά, τήν ὑπόγεια ἐπικοινωνία τῶν ληστῶν μέ πολιτικό πρόσωπο στήν Ἀθήνα, πού εἰσηγεῖτο τήν ἐπιμονή ἐκ μέρους τους στό διπλό καί ἀδιέξοδο αἶτημα τῆς ἀμνηστίας καί τῶν λύτρων προκειμένου νά μειωθεῖ τό κύρος τῆς κυβέρνησης καί νά ὑποστεῖ πιέσεις ἀπό τόν βρετανικό παράγοντα.

Ὡς κίνητρο γιά τήν ἀνακοίνωση λειτουργήσαν τά εἰσαγωγικά ἐπεισόδια μέ τά ὁποῖα ὁ συγγραφέας βάζει σέ κίνηση ἐντός τοῦ διηγήματος τό ἰδεολογικό καί πολιτικό φορτίο τοῦ ἐμφυλίου πολέμου. Πύλη εἰσόδου, πού χρωμάτιζε πολιτικά τούς κινδύνους ἀπό τήν δράση τῶν ληστῶν τοῦ 1870, γίνεται ἀπό τόν Καραγάτση ἢ τρέχουσα πραγματικότητα τῆς Ἑλλάδας τοῦ 1952. Ὁ συγγραφέας παρουσιάζει στά πρῶτα αὐτά ἐπεισόδια τό ἀδιέξοδο μιᾶς χήρας, μάνας ἐνός ἐφηβου πού ἀρνεῖται ἐπίμονα νά ἀκολουθήσει τό ἐπάγγελμα τοῦ πατέρα του, ὁ ὁποῖος ἦταν ἀξιωματικός τῆς χωροφυλακῆς καί σκοτώθηκε στήν μάχη τοῦ Μακρυγιάννη τόν Δεκέμβριο τοῦ 1944 στήν Ἀθήνα. Ὁ νεαρός ἦρωας τοῦ διηγήματος ἀπαξίωσε ἐντονα τήν χωροφυλακή ἀποδίδοντάς της ὡς ἔργο τήν δίωξη τῶν κλεφτοκοτάδων καί ὄχι τόν ἐπιτυχημένο ἀγῶνα γιά τήν ἐλευθερία τῆς πατρίδας (πρόκειται γιά τόν ἐμφύλιό πόλεμο) πού τόν πιστώνει στόν στρατό καί στούς ἀξιωματικούς του. Ἡ χήρα μάνα, ἐπιθυμῶντας διακαῶς νά ἀκολουθήσει ὁ νεαρός τό «στάδιο», ὅπως λέει, τοῦ πατέρα, ζήτησε βοήθεια γιά τήν ἀναβάθμιση τοῦ κύρους τῆς χωροφυλακῆς στά μάτια τοῦ γιοῦ της ἀπό ἕναν συγγενή, ἀπόστρατο ἀξιωματικό τῆς χωροφυλακῆς καί συμπολεμιστή τοῦ πεσόντος πατέρα. Ὁ συγγραφέας δείχνει τόν ἀπόστρατο ἀποφασισμένο νά ἀναλάβει τήν ἀντιμετώπιση τῆς «ἐπιπολαιότητας» τοῦ νεαροῦ μέ ἕνα τέχνασμα κατά τήν συνάντησή τους, τέχνασμα πού εἶχε σκοπό νά γοητεύσει τόν νεαρό καί βασιζόταν σέ δύο σκέλη: τήν παρακολούθηση μιᾶς δημόσιας τελετῆς καί μιᾶ μακρά διήγηση. Ἡ τελετή πού φρόντισε νά παρακολουθήσει μαζί του ὁ νεαρός ἦταν μιᾶ κυριακάτικη ἀλλαγὴ φρουρᾶς στό μνημεῖο τοῦ Ἀγνώστου Στρατιώτη, μιᾶ Κυριακή πού ἡ χωροφυλακή ἦταν ὑπεύθυνη γιά τήν τιμητική φρουρά στό μνημεῖο, στήν συνέχεια προχώρησε στήν ἀφήγηση τῆς ἀπαγωγῆς τῶν ξένων ἀπό τούς ληστές καί τή δράση τῆς χωροφυλακῆς ἕως τήν τραγική κορύφωση πού εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα τήν ἀπώλεια τῆς ζωῆς τῶν ξένων ὀμηρῶν καί τήν διεθνή προσβολή τοῦ κύρους τῆς χώρας, τοῦ πρωθυπουργοῦ καί τοῦ νεαροῦ βασιλιᾶ Γεωργίου τοῦ Α'. Τό πρῶτο σκέλος τοῦ σχεδίου τοῦ ἀπόστρατου ἀξιωματικοῦ τῆς χωροφυλακῆς κατακύρωσε τή Χωροφυλακή ὡς ἰσόβαθμη μέ τά ἄλλα ὄπλα στό ἐθνικό πάνθεο καί

ἀναδείκνυε συγχρόνως τό ἰσχυρό δημόσιο καί τρέχον κύρος της. Ἔτσι ὁ συγγραφέας, μετά τή δημιουργία τοῦ ἐθνικῶς εὐνοϊκοῦ κλίματος ὑπέρ τῆς χωροφυλακῆς, ἀνέπτυξε τό δεύτερο σκέλος, τονίζοντας μέσω τῆς δράσης της στήν ἀπαγωγή τοῦ 1870, τή διαχρονική καί ἐθνική της ἀξία προβάλλοντας ὡστόσο στή διάρκεια τῆς ἀφήγησης ὡς καιρία προβλήματα τῆς χώρας τήν ἀδυναμία τῶν κρατικῶν δομῶν ἐναντι τῶν ληστῶν, τίς παλινωδίες τῶν πολιτικῶν προσώπων ἐναντι τοῦ προβλήματος, ἀλλά καί τά δεμένα χέρια τῆς χωροφυλακῆς προκειμένου νά ἀντιμετωπίσει τούς ληστές πού λυμαίνονταν τήν ἐλληνική ὑπαιθρο καί παράλληλα ἐπλητταν ἀνεπανόρθωτα τό διεθνές κύρος τῆς ἀδυναμῆς Ἑλλάδας. Παρόν ἐπίσης στήν ἀφήγηση τό στοιχείο τῆς χωρῆς κίνδυνο ἐπικοινωνίας τῶν ληστῶν μέ τό κράτος κατά τή διάρκεια τῆς ὀμηρίας τῶν ὑψηλῶν ξένων.

Μέ τρόπο ὑπόρρητο, κατά τή διάρκεια τῆς ἀφήγησης, ὀρίζεται ὡς βασικό πρόβλημα αὐτῆ καθαυτή ἢ ὑπαρξη τῶν ληστῶν προκειμένου ὁ Καραγάτσης νά θέσει σέ διάλογο τά ἀδιέξοδα τοῦ 1870 μέ τά προβλήματα τοῦ 1952. Στούς στόχους του δέν εἶναι, οὔτε κἀν μέ ὑπαινεκτικό τρόπο, ἡ παρουσίαση μιᾶς ἔστω καί μερικής εἰκόνας τοῦ φαινομένου τῆς ληστείας στό δεύτερο μισό τοῦ 19ου αἰῶνα, οὔτε ἡ ἀναφορά σέ ἐθνικά στοιχεία πού πιθανῶς νά τόν ἐξυπηρετοῦσαν γιά τή δραματικότερη ἐξέλιξη τῆς ἀφήγησης, ὅπως τό στοιχείο τῆς ὄξυνσης τοῦ φαινομένου τῆς ληστείας μετά τήν ἀποτυχημένη Κρητική Ἐπανάσταση τοῦ 1866 καί τήν ἐπιστροφή ληστῶν πού εἶχαν λάβει μέρος ὡς ἐθελοντές σέ αὐτήν.

Ἀπέναντι στό βασικό πρόβλημα τῆς ἀνεξέλεγκτης δράσης τῶν ληστῶν, ὁ Καραγάτσης τοποθετεῖ δύο ἄξονες γιά τήν ἀντιμετώπιση τοῦ προβλήματος: τά λύτρα πού προτίθεται νά δώσει τό κράτος καί τήν ἀμνηστία πού ζητοῦν οἱ ληστές, ὁ ἕνας σέ ὄφελος τοῦ κράτους, ὁ ἄλλος σέ ὄφελος τῶν ληστῶν. Στήν ἐπιμονή τῶν ληστῶν γιά ἀμνηστία προβάλλεται διαρκῶς ἡ ἀκύρωση τοῦ κράτους ὡς συνέπεια, ἀφοῦ θά ἐπέτρεπε στούς ληστές: τήν ἔνταξη στόν ἔννομο βίο καί τήν εἰσοδό τους στήν κοινωνία, διατηρώντας τή δυνατότητα νά ἀπειλήσουν τό κράτος ἀνά πάσα στιγμή. Φυσική στήν προκειμένη περίπτωση ἡ σύνδεση τῶν ληστῶν μέ τούς «συμμορίτες», Ἕλληνες ἀριστερούς, εὐκολη ἢ σύνδεση ἐπίσης μέ τό συχωροχάρτι πού δέν ἔπρεπε σέ καμία περίπτωση νά δοθεῖ στούς ἠττημένους τοῦ ἐμφυλίου, δηλαδή ἡ ἀμνηστία πού θά ἐπέτρεπε τήν ἐλεύθερη ἐπανεκταξί τους στή νόμιμη καθημερινότητα, καί στήν ἐλεύθερη πολιτική λειτουργία, ἀφοῦ γιά ἔνταξη στίς κρατικές δομές δέν ἐτίθετο ζήτημα.

Τό πλαίσιο πού ἀναπτύσσεται στό διήγημα συνδέεται μέ τίς πρόσφατες μῆνες τοῦ ἐλληνικοῦ ἐμφυλίου πολέμου ἀνακαλώντας καί ἐπικαιροποιώντας τήν ἀντιμετώπιση τῶν ἐλλήνων ἀριστερῶν ὡς ληστῶν καί κυρίως ὡς συμμοριτῶν, ὡς πρόσωπα ἐκτός ἐθνικοῦ κορμοῦ, πού δέν ἐμφοροῦνται ἀπό πολιτικά κίνητρα ἀλλά

ἀπό ποταπά κυρίως ἔνστικτα. Στοιχεῖο πού διέκρινε τήν ἀντιμετώπιση τοῦ ἀντιπάλου κατά τήν διάρκεια τῆς ἑλληνικῆς στρατιωτικῆς ἀλλά καί πολιτικῆς ἐμφύλιας σύγκρουσης.

Ὁ λόγος, ἡ αἰτία γιά τήν ὁποία ζητεῖται ἡ ἀναζωπύρωση τῆς αἰσθήσης τοῦ ἐπικείμενου κινδύνου ἀπό τοὺς ληστές, ἀπό τοὺς ἀντιπάλους πού ἐπιβουλεύονται τό ἀδύναμο μετεμφυλιακό κράτος, πρέπει νά ἀναζητηθεῖ στό πολιτικό πλαίσιο τῆς ἐποχῆς, στή σύγκρουση μέ ἀντικείμενο τήν πολιτική πορεία τῶν πραγμάτων μετά τόν ἐμφύλιο πόλεμο. Σύγκρουση, πού τήν χρονική ἐκείνη στιγμή εἶχε ὡς ἀντικείμενο τά μέτρα ἐπιείκειας τῆς κυβέρνησης Πλαστήρα σέ ὄφελος τῶν διωκομένων ἀριστερῶν, σέ ὄφελος κυρίως τοῦ πλῆθος τῶν διωκομένων καί γιά τήν ἔμμεση ἔστω συμμετοχή τους στήν ἐαμική ἀντίσταση κατά τά χρόνια τῆς Κατοχῆς. Παρά τά σχεδόν ὀκτώ χρόνια ἀπό τήν ἀπελευθέρωση καί τά σχεδόν δύομιση χρόνια ἀπό τήν στρατιωτική λήξη τοῦ ἐμφυλίου πολέμου ὁ ἀποκλεισμός τῶν ἠττημένων ἀποτελοῦσε τό διαρκές πολιτικό ὄπλο γιά τήν διαμόρφωση τῆς ἑλληνικῆς καθημερινότητος καί κοινωνίας. Στό βουδὸ αἴτημα γιά ἐξομάλυνση τῆς κατάστασης καί ἀποποινικοποίηση τῆς συμμετοχῆς, ἐκτός ἀπὸ τῆ νεαρή ΕΔΑ πού τό εἶχε ὡς βασικό στόχο, ἀνταποκρίθηκαν καί τά κόμματα τοῦ Κέντρου, μέ συνισιαστικότερο καί σαφῆ τρόπο ἡ ΕΠΕΚ τοῦ στρατηγοῦ Πλαστήρα καί λιγότερο τό συντηρητικότερο καί ἐπιφυλακτικότερο Κόμμα Φιλελευθέρων τοῦ Σοφοκλῆ Βενιζέλου. Ἐπρόκειτο γιά μέτρα ἐπιείκειας ἢ γαληνεύσεως, ὅπως τά ἀποκαλοῦσαν, καί πού πρότειναν: τήν κατάργηση τῶν ἐκτάκτων στρατοδικείων λόγω τῆς λήξης τοῦ «συμμοριτοπολέμου», ὅπως τόν ἀποκαλοῦσαν οἱ ἐκτός Ἀριστερᾶς, / τήν ἐπαναφορά ὄσων διατελοῦσαν σέ ἐκτόπιση στὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου μέ διοικητική καί ὄχι μέ δικαστική ἀπόφαση, / τήν κατάργηση τῶν στρατοπέδων συγκεντρώσεως, τήν κατάργηση τῶν πιστοποιητικῶν κοινωνικῶν φρονημάτων καί τῆ διευκόλυνση εὐρέσεως ἐργασίας στοὺς ἐπανερχόμενους ἀπὸ τήν ἐξορία.

Ἄς κρατήσουμε λίγο στή σκέψη μας τόν σχεδιασμό τῆς διήγησης τοῦ Καραγάτση καί τά διακυβεύματα τῶν ἀρχῶν τοῦ 1952 καί ἄς ἀνατρέξουμε σέ μιά σύντομη καί πυκνή ἀναδρομή τοῦ δεύτερου μετεμφυλιακοῦ χρόνου, τοῦ 1951, γιά νά δοῦμε ποιό εἶναι τό κλίμα πού ὑποδέχεται καί ποιό πλαίσιο δεξιώνεται τό διήγημα «Οἱ Λησταὶ στὰ πρόθυρα τῶν Ἀθηνῶν», πού ἀρχίζει νά δημοσιεῖται, ὅπως εἶπαμε, τόν Ἰανουάριο τοῦ 1952.

Στήν κύρια πολιτική σκηνή τό Λαϊκό Κόμμα εἶχε διαιρεθεῖ, καί στό πολιτικό Κέντρο ἡ παρουσία τοῦ στρατηγοῦ Πλαστήρα τῆς ΕΠΕΚ ἐνίσχυε τήν ἠθική διάσταση τῶν πολιτικῶν πραγμάτων προσφέροντας καταφύγιο καί ἐλπίδα στοὺς διωκόμενους ἀριστεροῦς καί στίς οἰκογένειές τους γιά ἐξομάλυνση τῆς κατάστασης. Ἡ ἐμφάνιση τῆς ΕΔΑ τόν Αὐγουστο τοῦ 1951, λίγες ἑβδομάδες πρὶν ἀπὸ τίς ἐκλογές τοῦ Σεπτεμβρίου, ἀ-

ποτέλεσε τήν ἀφετηρία μιᾶς πολιτικῆς πορείας πού ἔφερε σταδιακά τήν Ἀριστερά κοντά στήν πραγματικότητα καί σέ ἐπαφή μέ ὁμορους πολιτικά χώρους παρά τήν ἀρχική φάση μέ τά ὅποια διχαστικά στοιχεῖα στίς προτάσεις τῆς. Πολιτική πορεία πού ἐπέτρεψε τήν ὑπαρξη οὐσιαστικοῦ ἀριστεροῦ λόγου ἐντός καί ἐκτός τοῦ ἑλληνικοῦ κοινοβουλίου δημιουργώντας στέρεες πολιτικές συσσωματώσεις στήν ἑλληνική κοινωνία. Ὡστόσο, ὁ σκληρός πολιτικός πυρήνας τῶν νικητῶν τοῦ ἐμφυλίου δέν κατέθετε τά ὄπλα ἐνόψει τῆς ἀμβλυνσης τῶν πολιτικῶν συγκρούσεων, ἡ ὁποία θά τοῦ ἀκύρωνε τόν πρωταγωνιστικό ρόλο στήν περίοδο τῆς εἰρήνης. Πρόσωπο κλειδί γιά τῆ διατήρηση στήν ζωὴ τοῦ πυρήνα αὐτοῦ ὁ στρατάρχης Ἀλέξανδρος Παπάγος, γιά τόν ὁποῖο, ἤδη ἀπὸ τίς ἀρχές τοῦ χρόνου, κυκλοφοροῦσαν ἔντονες φήμες περὶ ἀναμειξιάς του στήν πολιτική, φήμες τίς ὁποῖες ἐκεῖνος διέψευδε ἐπιμόνως. Τελικά, τήν ἔξοδο του ἀπὸ τόν στρατό διαδέχθηκε μετὰ ἀπὸ τρεῖς μῆνες ἡ ἀνακοίνωση ἴδρυσης τοῦ κινήματος «Ἑλληνικός Συναγεαγμός» καί ἡ κάθοδος στίς ἐκλογές τοῦ Σεπτεμβρίου 1951, ἐκλογῶν τῶν ὁποίων τά ἀποτελέσματα δικαίωσαν τήν κίνηση τοῦ στρατάρχη ἀφοῦ, χωρὶς μὲν νά πάρει τήν ἀπόλυτη κοινοβουλευτική πλειοψηφία, ἔφτασε στό ὑψηλότερο ποσοστὸ καί κυριάρχησε στόν συντηρητικό χώρο.

Ἡ καλλιέργεια φόβου καί ἡ ἀπαξίωση τῶν ἀμιγῶς πολιτικῶν λύσεων ἐπανεκαμφαν στήν κοινὴ γνώμη ὅταν: συγχρόνως μέ τήν παραίτηση τοῦ Παπάγου ἀπὸ τόν στρατό οἱ κοντινοὶ σέ αὐτόν ἀξιωματικοί, μετέχοντες στήν συνωμοτική παραστρατιωτικὴ ὁργάνωση ΙΔΕΑ, ἔκαναν κίνημα στήν Ἀθήνα ἀπαιτώντας τήν παραμονὴ τοῦ στρατάρχη στήν κεφαλὴ τοῦ στρατεύματος. Κίνημα τό ὁποῖο, ὅπως καί ἐκεῖνο τῆς 21ης Ἀπριλίου 1967, ὄφειλαν νά ἀντιμετωπίσουν ἐκεῖνοι πού τό ἔκαναν.

Ἡ κίνηση τῶν ἀξιωματικῶν ἐπιδέχθηκε πολλές ἐρμηνείες ὁ Παπάγος ἦταν αὐτὸς πού διέκοψε τήν εξέλιξη τοῦ κινήματος μὴ ἀναλαμβάνοντας ποτέ τήν πατρότητά του. Τό γεγονός ὡστόσο σημάδεψε τόν ἀπόλυτο ἔλεγχο τοῦ στρατάρχη ἐπὶ τοῦ στρατοῦ πού εἶχε νικήσει στόν Γράμμο ἀλλὰ καί τήν ἀπόλυτη δυνατότητα τοῦ στρατοῦ γιά τόν εὐκόλο ἔλεγχο τῆς χώρας. Συνδυασμός πού ἐξασφάλιζε γιά ποικίλους λόγους τήν πολιτικὴ μακροήμερευση. Ἐπίσης ἔδειξε τήν ἀδυναμία τῶν κρατικῶν δομῶν καί τήν ἀδυναμία ἐπιβολῆς πολιτικῶν ἄλλων ἀπὸ αὐτές πού ὁ στρατὸς ὄριζε. Παράλληλα μέ ὅλα αὐτά, στήν καλλιέργεια τῆς ὄξυνσης συνέβαλλε ὁ συντηρητικὸς Τύπος τῆς ἐποχῆς μέ δημοσιεύματα πού ἀφενὸς ἐπεσήμαναν τό μεγάλο κομμουνιστικὸ κίνδυνο πού διέτρεχε ἡ χώρα καί ἀφετέρου ἀπέδιδαν ἀπόλυτη ἀδυναμία στὰ κεντρώα κυβερνητικὰ σχήματα γιά τήν ἀντιμετώπισή του.

Ἄς δοῦμε τί ἄλλο διάβαζαν οἱ ἀναγνώστες τῆς ἐφημερίδας *Βραδυνή*, ἀπὸ τίς ἀρχές τοῦ Ἰανουαρίου τοῦ 1952. Ἡ ἐφημερίδα, ὅπως καί ὁ ὑπόλοιπος Τύπος πού στήριζε τόν Παπάγο, βρισκόνταν σέ κινητοποίηση γιά

τήν ἀμνήστευση τῶν κινηματιῶν τοῦ ΙΔΕΑ προκειμένου νά μή θιγῆ ὁ στρατός καί καταλυθεῖ κάθε ἀσφάλεια στό κράτος ὅπως ὑποστήριζαν, ἐπίσης κατήγγειλαν κάθε πρόθεση καί σχεδιασμό τῆς κυβέρνησης Πλαστήρα πού δέν θά ἄλλαξε τό παραμικρό στά Σώματα Ἀσφαλείας καί στά Τ.Ε.Α. καί ἀπέδιδαν σέ ὅποιον ἀμφισβητοῦσε, ἔστω καί στό ἐλάχιστο, τό μετεμφυλιακό οἰκοδόμημα ἀντεθνικά κίνητρα καί θεθαίως τόν τίτλο τοῦ συνοδοιπόρου τῶν κομμουνιστῶν. Ἀκόμη οἱ γελοιογραφίες εἶχαν πολύ συχνά ὡς θέμα τά μέτρα ἐπιείκειας παρουσιάζοντας ἐκείνους πού θά ἀποφυλακίζονταν ὡς ἄγρια σκυλιά ἔτοιμα νά κατασπαράξουν τούς ἀπέξω.

Μέ ἀντίστοιχο ἔντονο ὕφος ὁ Καραγάτσης κάλυπτε γιά τήν Βραδυνή τήν περιοδεία τοῦ Παπάγου στήν Πελοπόννησο, ὅπου κυρίαρχο στίς ἀνταποκρίσεις του ἦταν τό πνεῦμα τοῦ ἐθνικοῦ κινδύνου λόγω τῆς καταρράκωσης πού ἡ κυβέρνηση Πλαστήρα εἶχε φέρεи στόν στρατό.

Ὅσο πλησίαζαν οἱ ἡμέρες ἔναρξης τῶν ἐπεισοδίων τῶν «Ληστῶν», οἱ ἀναγγελίες στή Βραδυνή γιά τήν ἐπικείμενη δημοσίευση πύκνωναν μέ ἐμβληματική γιά τό πνεῦμα πού μάς ἐνδιαφέρει ἐκείνη τῆς 23 Ἰανουαρίου στήν ὁποία τό διήγημα περιγράφεται ὡς: «... ἕνα θαυμάσιο ἱστορικό ἀφήγημα ὅπου ὁ ἀναγνώστης θά βρεῖ πολλές ὁμοιότητες μέ ὅσα πρόσφατα καί σημερινά ἐξῆσε καί ζεῖ».

Στήν πορεία τῶν συνεχειῶν τοῦ διηγήματος διατηρεῖται παράλληλα τό ἴδιο πνεῦμα: ἔντονη πολεμική κατὰ τῶν μέτρων εἰρήνευσης, ἄρθρα ὑπέρ τοῦ αἰτήματος γιά ἀμνήστευση τῶν κινηματιῶν τοῦ ΙΔΕΑ, σέ ἀντιδιαστολή μέ τήν ἐντός τοῦ διηγήματος ἐπίμονη ἀντίρρηση γιά τήν παροχή ἀμνηστίας στούς ληστές πού θά κύρωνε τήν ὑπαρξη τοῦ κράτους.

Δραματική σύμπτωση μέ τήν ἐπικαιρότητα καταγράφεται στό φύλλο τῆς 31 Μαρτίου 1952, ὅταν στό πεντηκοστό τρίτο ἐπεισόδιο ἀπό τά ἐξήντα τῆς σειρᾶς τῶν «Ληστῶν», ἡ ἀφήγηση περιγράφει τήν χλευαστική δημόσια ἔκθεση τῶν κομμένων κεφαλιῶν τῶν ληστῶν τοῦ 1870 σέ ἀντίθεση μέ τίς τιμές πού ἀπέδιδε ἡ χωροφυλακή στίς σωρούς τῶν ἄγγλων νεκρῶν τῆς σφαγῆς στό Δήλεσι. Στό ἴδιο φύλλο τῆς ἐφημερίδας Βραδυνή δημοσιεύθηκε ἡ περιγραφή τῆς ἐκτέλεσης τοῦ Νίκου Μπελογιάννη καί τῶν τριῶν συντρόφων του μέ ἀπαξιωτικές λεπτομέρειες γιά τό σθένος τους, τό ὕφος τους καί τήν προσωπικότητά τους. Σκληρή σύμπτωση, πού ἀκόμη καί στό πνεῦμα ἐκείνων τῶν ἡμερῶν φαντάζει δραματική.

Ἡ παραδειγματική χρήση τῆς ἀπαγωγῆς στό Δήλεσι δέν ἦταν ἡ πρώτη φορά πού ἔμπαινε σέ πολιτική ὑπηρεσία ἀέναντι σέ ἀμνήστευση πολιτικῆς δράσης τῆς Ἀριστερᾶς. Στίς 3 Φεβρουαρίου 1945, ἕννεα ἡμέρες πρὶν ἀπό τήν ὑπογραφή τῆς συνθήκης τῆς Βάρκιζας, πού ἔκλεισε τόν Δεκέμβρη τοῦ 1944 καί ἀνοίξε τόν ἐμφύλιο πόλεμο καί ὅταν εἶχαν γίνεи ἤδη γνωστές οἱ προθέσεις τοῦ ΕΑΜ, νά ἀποτελέσει ἡ γενική ἀμνη-

στία τό κύριο αἶτημα προκειμένου νά συναινέσει στήν ἐπικείμενη συμφωνία, ὁ κορυφαῖος ἀρθρογράφος τοῦ συντηρητικοῦ χώρου Γεώργιος Ἀγγέλου Βλάχος δημοσίευσε κύριο ἄρθρο στήν Καθημερινή μέ τίτλο «Τά Λύτρα». Ἀέναντι του, στή θέση τοῦ ἐχθροῦ ὁ Βλάχος τοποθετοῦσε τό σύνολο τῆς ἑαμικῆς Ἀριστερᾶς, κρίνοντας τήν Ἑλλάδα ἀκόμη σκαλωμένη μέ δυνάστη τό, τότε, ἰσχυρό πολιτικά ΕΑΜ. Ἀντίθετος στό νά πιστώσει θετικές ἢ ἔστω φυσικές πολιτικές ἐξελίξεις καί ζυμώσεις στήν κατοχική περίοδο, ἀναφερόταν στόν παρόν τοῦ Φεβρουαρίου 1945 κάνοντας διαρκῶς χρήση τῶν ὄρων: κομμουνισμός, σφαγή, ἐπανάσταση καί παραλλήλως ἐπαινοῦσε τήν ἀτεγκτη στάση τοῦ πρωθυπουργοῦ τοῦ 1870, πού μέ τήν ἐπίμονή του ἔσωσε τήν Ἑλλάδα ἀπό τήν μή νομιμοποίηση τῶν ληστῶν. Καί ὁλοκληρώνει γράφοντας: «Ἄς δώση λοιπόν ἡ Κυβέρνησις λύτρα. Ἄς πληρώσῃ μέ ὅ,τι θέλει, μέ ὅ,τι ἡμπορεῖ, τήν ἐλευθερία τῶν ὑποδούλων. Ὅσοι τήν κατηγοροῦσιν, θά ἐπλήρωναν καί αὐτοί, ἂν ἦσαν ὑπεύθυνοι καί εὐρίσκοντο εἰς τήν θέσιν τῆς. Ἄς προσέξει μόνον: ΑΣ ΜΗ ΔΩΣΗ ΠΡΑΓΜΑΤΑ. ΑΣ ΜΗ ΔΩΣΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΘΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΞΙΩΜΑΤΑ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΕΙΣ ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ. Ἄς μὴν ἀμνηστεύσῃ τό αἷμα. Διότι, ἂν ἀμνηστεύσῃ τό αἷμα—δηλαδή τοὺς ἀπέθαντοὺς τοῦ κοινοῦ Ποινικοῦ Δικαίου ἐγκληματίας— καί ἂν δεχθῆ εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Κράτους τοὺς ἐκπροσώπους τῆς στάσεως, τότε ANTI NA ELEYΘEPΩΣH THN YΠOΔOYΛON EΛΛAΔA, ΓPHΓOPA ΘA YΠOΔOYΛΩΣH THN ELEYΘEPAN».

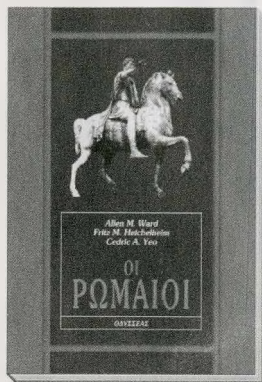
ΣΩΣΑ

Στό ἐρώτημα πού εὐλόγως θά διατυπωθεῖ σχετικά μέ τήν κλίση καί τήν πολιτική εὐαισθησία πού διακρίνει τήν ἄποψη πού ἐκτέθηκε στήν ἀνακοίνωση αὐτή μήπως ἡ ἀπάντηση εἶναι ἡ ἐλπίδα νά συνδεθεῖ, ὄχι μέ τήν ρηχὴ ἀπόδοση εὐθυνῶν στίς διάφορες παρατάξεις ἢ πόσο μᾶλλον σέ λογοτέχνες, ἀλλά μέ τήν εὐρεία συζήτηση περὶ πολιτικῶν καί κοινωνικῶν ἐξελίξεων καί κυρίως μέ τίς ἀντοχή πού δέν διακρίνει τίς συνθετικές λύσεις στήν Ἑλλάδα, μέ ἀποτέλεσμα τήν καταφυγή σέ σταθερές ἀλλά στεῖρες καί ἀοριστικὲς ἀξίες.

Allen M. Ward, Fritz M. Heichelheim, Cedric A. Yeo

ΟΙ ΡΩΜΑΙΟΙ

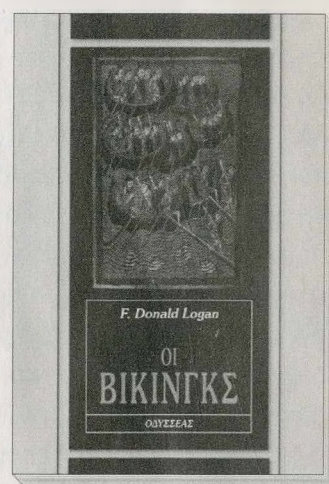
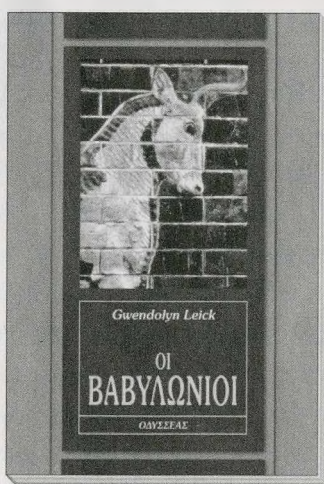
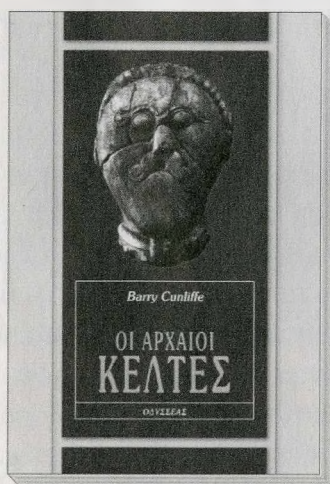
Η ιστορία των Ρωμαίων από την ίδρυση της Ρώμης μέχρι την κατάρρευση της αυτοκρατορίας με τον θάνατο του αυτοκράτορα Μαυρίκιου (602 μ.Χ.). Στο βιβλίο υιοθετείται μια πολυπολιτισμική οπτική, τονίζεται

η αλληλεπίδραση Ρωμαίων και μη Ρωμαίων και δίνεται έμφαση σε ομάδες, όπως οι γυναίκες, οι δούλοι, οι απλοί πολίτες και οι υπήκοοι των επαρχιών, που μελετώνται εξίσου με τους επιφανείς άνδρες οι οποίοι μονοπωλούσαν παλαιότερα το ενδιαφέρον των ιστορικών.

ISBN 978-960-210-532-0, σελ. 748, τιμή 45,00€

ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ ΕΠΙΣΗΣ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΣΕΙΡΑ:

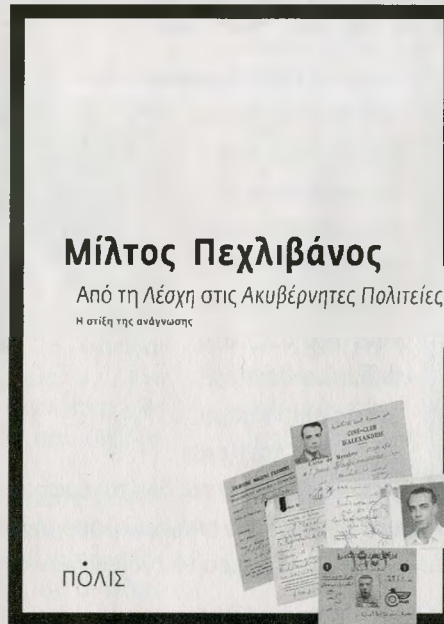
εκδόσεις
οδυσσέας

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ: ΣΤΟΑ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ, ΠΕΣΜΑΖΟΓΛΟΥ 5 • ΤΗΛ. 210 3212111
www.odisseas.gr • info@odisseas.gr

Μίλτος Πεχλιβάνος

Από τη Λέσχη στις Ακυβέρνητες Πολιτείες

Η στίξη της ανάγνωσης

Το βιβλίο του Μίλτου Πεχλιβάνου περιγράφει τη ζωντανή σχέση του Στρατή Τσίρκα με τους συντρόφους του, τους αναγνώστες αλλά και τους ήρωές του. Παρακολουθεί την πορεία από τη Λέσχη στις Ακυβέρνητες Πολιτείες και επιχειρεί να σχεδιάσει τη βιογραφία της ίδιας της Τριλογίας.

Οι Ακυβέρνητες Πολιτείες κατατάσσονται στις πρώτες θέσεις του «κανόνα» της νεοελληνικής λογοτεχνίας. Ο Στρατής Τσίρκας έχει εύλογα χαρακτηριστεί ως ο σημαντικότερος εισηγητής καινών τρόπων στη μεταπολεμική μας πεζογραφία. Το έργο του αποτελεί προνομιακό πεδίο για να μελετηθεί η λογοτεχνία ως επικοινωνία, ως αλληλεπίδραση, ως ζωντανή σχέση ανάμεσα στο παρόν της συγγραφής, το παρελθόν της ιστορικής και πολιτικής μνήμης, αλλά και το μέλλον της ανάγνωσης. Τα τεκμήρια που προσκομίζονται δείχνουν πόσο εκτεταμένα άντλησε η συγγραφική πορεία του Τσίρκα από την πολιτική και αισθητική πρόσληψη του έργου του. Αποτυπώνουν τις αισθητικές, πολιτικές και ιστορικές διαπραγματεύσεις ανάμεσα στον συγγραφέα και τους πρώτους αναγνώστες του. Υπογραμμίζουν τη ζωτική σημασία που είχαν για τον συγγραφέα τόσο η δημόσια σφαίρα της εποχής του όσο και η επίμονη αναζήτηση ενός αισθητικού στίγματος που θα υποδεχόταν τον ιστορικό και πολιτικό προβληματισμό. Κι όλα αυτά, σε μια εποχή που οι βίοι συχνά υπήρξαν εξίσου ακυβέρνητοι με τις πολιτείες.

εκδόσεις ΠΟΛΙΣ

Βιβλιοπωλείο: ΑΙΟΛΟΥ 33, τηλ.: 210 36 43 382

ΑΠΟΛΟΓΙΑ ΣΤΟΥΣ ΦΑΝΑΤΙΚΟΥΣ; ΣΤΟΧΑΣΜΟΙ ΓΙΑ ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΩΝ ΣΚΙΤΣΩΝ ΤΟΥ ΜΩΑΜΕΘ

του Μαζιάρ Έτεμαντί

Μετάφραση: Άλέξανδρος Χασάπης-Γιαννακόπουλος

Εισαγωγικό σημείωμα

Είναι γενικά παραδεκτό ότι στην Δανία η ελευθερία του λόγου είναι παγιωμένη τόσο σε κυβερνητικό επίπεδο όσο και στους ίδιους τους φορείς των ΜΜΕ. Παρόλα αυτά άρχισε να αμφισβητείται μέσω μιας σειράς γεγονότων με έφαλτήριο την δολοφονία του σκηνοθέτη Τέο Βάν Γκόγκ και άνοιξε μία συζήτηση σχετικά με την κριτική στο Ισλάμ και τη λογοκρισία που ορισμένες ομάδες θέλουν να εισάγουν στο θέμα αυτό. Στις 30 Σεπτεμβρίου 2005 η εφημερίδα Jyllands-Posten δημοσίευσε σκίτσα-εικόνες του Μωάμεθ σε ένα άρθρο με τίτλο «Τό πρόσωπο του Μωάμεθ». Σύμφωνα, όμως, με τό μουσουλμανικό δόγμα τό πρόσωπο του Μωάμεθ δέν πρέπει νά απεικονίζεται, αίτημα τό όποιο καταντάει γελοίο άν αναλογιστεί κανείς ότι αυτο-αναιρείται σε πολλά εκπαιδευτικά βιβλία κι άρα για παιδαγωγικούς σκοπούς ή παρέκκλιση από τό δόγμα είναι επιτρεπτή. Ένα μεγάλο μέρος των μουσουλμανικών κοινωνιών αντίδρασε έντονα. Η αντίδραση αυτή επεκτάθηκε σε όλες σχεδόν τίς χώρες της Μέσης Ανατολής, και πρέσβεις έντεκα χωρών ζήτησαν συνάντηση με τόν πρωθυπουργό της Δανίας, ό όποιος τούς παρότρυνε νά ακολουθήσουν τήν νομική όδό άφοϋ ό ίδιος δέν έχει έξουσία και δέν παρεμβαίνει σε θέματα τύπου, πράγμα τό όποιο έκαναν. Παρά τίς αντιδράσεις δανέζικες αλλά και άλλες εφημερίδες συνέχισαν τήν αναδημοσίευση των σκίτσων ενώ στην Μέση Ανατολή έγιναν διαδηλώσεις με πολλά έπεισόδια τά όποια κατέληξαν σε πάνω από 100 νεκρούς. Μέσα σε αυτό τό κλίμα βίας κήκαν οί πρεσβείες της Δανίας στο Ιράκ, τόν Λίβανο και τή Συρία. Λίγο καιρό μετά τόν Οκτώβριο του 2005 πέντε σκληροπυρηνικοί Μουσουλμάνοι επιτέθηκαν σε έναν άκαδημαϊκό όμιλητή, καθώς ήταν αντίθετοι με τήν ανάγνωση του Κορανίου σε μή Μουσουλμάνους. Στις 12 Φεβρουαρίου 2008, λίγο καιρό πριν τήν εκδίκαση της υπόθεσης από τή δανέζικη δικαιοσύνη, συνελήφθησαν τρεις άνθρωποι (ένας Δανός μαροκινής καταγωγής και δύο από τήν Τυνησία) με τήν κατηγορία ότι σχεδίαζαν τήν δολοφονία ενός από τούς -υπόδικους- σκιτσογράφους. Τήν επόμενη άκριβώς μέρα, πολλές εφημερίδες μεγάλης κυκλοφορίας αναδημοσίευσαν σκίτσα και ακολούθησαν για μία ακόμη φορά έντονες αντιδράσεις. Στις 19 του ίδιου μήνα ή κυβέρνηση της Αιγύπτου απαγόρευσε τήν κυκλοφορία τεσσάρων μεγάλων και γνωστών εφημερίδων γιατί ανατύπωσαν τά σκίτσα του Μωάμεθ. Τό κείμενο που έπεται είναι γραμμένο από τόν Μαζιάρ Έτεμαντί (Maziar Etemandi), καθηγητή πολιτικής φιλοσοφίας στο πανεπιστήμιο του Άαλμποργκ της Δανίας και έχει δημοσιευτεί στο Philosophy and Science Studies, no 2, 2006. Έχει ενδιαφέρον, λοιπόν, ή άποψη ενός Ιρανού -στην καταγωγή- ό όποιος ζει και εργάζεται στην Δανία, για τό θέμα αυτό.

Δήμητρα Κωσταντία Λαϊτσου

Πρόλογος

T

Τά τελευταία γεγονότα που σχετίζονται με τή, διάσημη πλέον, υπόθεση των σκίτσων του Μωάμεθ σε μία μεγάλη περιφερειακή εφημερί-

δα,¹ καθιστούν αναγκαίο νά αναρωτηθούμε, τόσο ως κοινωνία αλλά και ως άτομα, για όσα συνέβησαν, έτσι

1. Εφημερίδα Jyllands-Posten της Δανίας.

ώστε να κινητοποιήσουμε μιὰ λαϊκή αντίδραση ἐναντία σέ κάθε προσπάθεια νά δημιουργηθοῦν φασιστικές, θεοκρατικές ἢ μεσαιωνικές συνθήκες στή Δανία.

«Ἡ κανονική ροή τῶν γεγονότων περιλαμβάνει ὅλα τὰ μεμονωμένα συμβάντα», ἔγραψε ὁ Μοντεσκιέ, ὁ Γάλλος φιλόσοφος τοῦ διαφωτισμοῦ. Τά πρόσφατα γεγονότα μέ τό κάψιμο σημαίων, τίς βίαιες διαδηλώσεις καί τίς ἀναλήθειες, τόσο σέ ἐθνικό ὅσο καί σέ διεθνές ἐπίπεδο, δείχνουν τήν ἀδυναμία τῆς κοινωνίας μας νά κατανοήσει καί νά ἀντιμετωπίσει τά πολιτικά προβλήματα τὰ ὁποῖα ἡ ἐπικαιρότητα φέρνει στό προσκήνιο. Ἐξετάζοντας τά αἷτια τῶν συγκρούσεων αὐτῶν διαπιστώνεται μιὰ γενικότερη παρακμή τῆς πολιτικῆς σκέψης. Στήν ἐμπειρία αὐτῆς τῆς παρακμῆς κρίσιμο ρόλο παίζουν δυό πεποιθήσεις: ἡ ἐμπιστοσύνη στήν ἄποψη ὅτι ἡ λογική εἶναι ἰκανή νά λύσει τά μεγαλύτερα προβλήματα τῶν καιρῶν μας καί ἡ ἀπογοήτευση λόγω του ὅτι δέν τό ἔχει καταφέρει ἀκόμα. Τό δεύτερο γεγονός ἔχει ὡς ἐπακόλουθο νά ἐναποθέτουμε τήν ἐμπιστοσύνη μας στήν προστασία πού προσφέρει ἡ στρατιωτική ἀνωτερότητα ἐναντι τοῦ ἀντιπάλου. Αὐτή ἡ στάση, ὠστόσο, δέν εἶναι οὔτε καινούργια, οὔτε χαρακτηριστική τῆς ἐποχῆς μας, ἀφοῦ βασίζεται στήν κατάσταση τῆς ὑπαρξῆς τοῦ ἀνθρώπου ὡς ὄντος – ἐνός ὄντος μέ συνείδηση τοῦ ἑαυτοῦ του καί μιὰ ἐπακόλουθη ἀπώλεια τῆς ζωώδους ἀθωότητος καί τοῦ αἰσθήματος τῆς ἀσφάλειας. Τό ὄν αὐτό πασχίζει τώρα νά ἀνακτήσει τήν ἀθωότητα καί τήν ἀσφάλεια σέ ἕναν θρησκευτικό, ἠθικό καί κοινωνικό κόσμο. Μιά σημαντική αἰτία τῆς ἐπιτυχίας τοῦ φονταμενταλιστικοῦ κινήματος τά τελευταία χρόνια μπορεῖ νά ἐντοπιστεῖ ἀκριβῶς στό ἴδιό τῆς πραγμάτωσης μιὰ τέτοιας ἀθώας ἠθικῆς στόν κόσμο μέ τήν βοήθεια τοῦ τρόμου καί τῆς βίας.

Ὁ πυρήνας τοῦ ζητήματος τῶν σκίτσων τοῦ Μωάμεθ

Ὁ κατάλογος τῶν χωρῶν πού ἀπαίτησαν μιὰ συγγνώμη ἀπό τήν κυβέρνηση τῆς Δανίας καί τή δανέζικη ἐφημερίδα *Jyllands-Posten*, στολίζεται μέ ὀνόματα ὅπως Σαουδική Ἀραβία, Συρία, Λιβύη, χώρες πού ἀνταγωνίζονται γιά τόν τίτλο τοῦ πῶς διεστραμμένου, δεσποτικοῦ καί μισάνθρωπου καθεστώτος στόν κόσμο, τό ὁποῖο διοικεῖ μέ σιδηρά πυγμή τήν κοινωνία ὡς οἰκογενειακή ὑπόθεση. Χώρες στίς ὁποῖες κάθε προσπάθεια νά οἰκοδομηθεῖ μιὰ κοινωνία τῶν πολιτῶν καταστέλλεται. Μιά διώσημη κοινωνία τῶν πολιτῶν θά διατύπωνε ἐναλλακτικές προτάσεις στήν ἰδεολογία τοῦ καθεστώτος, γιά τόν τρόπο μέ τόν ὁποῖο οἱ πολῖτες μποροῦν νά ζοῦν τίς ζωές τους, μέ προσωπική συμμετοχή καί ἐπιρροή στήν κοινωνία ὑπό μορφήν ἐθελοντικῶν ὀργανώσεων, κοινωνικῶν κινήματων, ἐπαγγελματικῶν καί πολιτικῶν ὀργανισμῶν καθώς καί διαπολιτισμικῆς ἐπικοινωνίας. Ἐνα μεγάλο τμήμα τῶν ἀντι-

δράσεων στή Μέση Ἀνατολή γιά τόν τρόπο δράσης τῆς κυβέρνησης τῆς Δανίας ἀπέναντι στήν ἐφημερίδα προκαλεῖται ἀκριβῶς ἀπό τήν ἀπουσία διάκρισης στόν Ἀραβικό κόσμο μεταξύ τῆς ἄποψης τῆς κυβέρνησης καί τῆς γνώμης καθώς καί τῆς ἐπιθυμίας τῶν πολιτῶν. Ἐνας πολίτης στή Σαουδική Ἀραβία ἢ σέ κάποια ἄλλη χώρα τῆς περιοχῆς θιώνει τά ΜΜΕ ὡς φερέφωνα τοῦ καθεστώτος καί ἐπομένως ἀδυνατεῖ νά κατανοήσει ὅτι ἡ κυβέρνηση τῆς Δανίας δέν ἔχει τήν ἐξουσία νά ὑποχρεώσει μιὰ ἐφημερίδα νά υἱοθετήσει τίς κυβερνητικές θέσεις. Στούς Ἀραβες πολῖτες δέν ἐπετρέπεται νά εἶναι ἰδιώτες καί ἀνεξάρτητοι πολῖτες, ἐνῶ, ἀντίθετα, βρίσκονται διαρκῶς ὑπό τήν ἐπιτήρηση καί τόν ἔλεγχο τῶν κρατικῶν ἀρχῶν. Τίποτα δέν ἐπιτρέπεται νά γίνει ἐφόσον δέν ἐγκρίνεται ἀπό αὐτούς πού ἔχουν τήν ἐξουσία, καί τό μποϊκοτάζ ἐναντίον τῆς Δανίας δέν θά μπορούσε νά συμβεῖ χωρίς τήν ἐγκριση τῶν δικτατορικῶν καθεστώτων. Ἡ πῶς σημαντική αἰτία γιά τά τεράστια κοινωνικά, πολιτιστικά καί πολιτικά προβλήματα στή Μέση Ἀνατολή εἶναι ἀκριβῶς αὐτές οἱ μορφές ἐξουσίας, οἱ ὁποῖες χονδροειδῶς παραμελοῦν αὐτήν τή δύστυχη περιοχή τοῦ κόσμου. Ὅσο αὐτά τά καθεστώτα παραμένουν στήν ἐξουσία ὑπό τήν ἀνοχή τῆς Δύσης καί δροῦν ὅπως ἐπιθυμοῦν θά ὑπάρχει ἕνα ἀδιαπέραστο ἐμπόδιο γιά τόν πραγματικό διάλογο καί οἱ λαοί τῆς Μέσης Ἀνατολῆς θά εἶναι στό ἔλεος αὐτῶν τῶν τυραννικῶν καθεστώτων.

Ἀλλά τό πρόβλημα στίς δημοκρατικές χώρες εἶναι ὅτι ἀκόμα καί μιὰ στρατιωτική νίκη ἐπὶ τῶν καθεστώτων αὐτῶν (καί τῶν κινήματων τῶν φονταμενταλιστῶν) δείχνει μόνο αὐτό πού καθίσταται ἐκ τῶν πραγμάτων προφανές: τήν ὑπεροχή τοῦ ἐνός ἐπὶ τοῦ ἄλλου. Ἡ ὑπεροχή μπορεῖ, φυσικά νά βασίζεται σέ φιλοσοφική ἐνδοσκόπηση, ἠθική σοφία καί πολιτική ἰκανότητα. Ἀλλά ἂν εἶται ἔχουν τά πράγματα, πρέπει νά βασίζεται σέ πραγματική ἀνωτερότητα στά πεδία αὐτά καί ὄχι σέ μιὰ ἐπίδειξη ταλέντου στήν τέχνη τοῦ πολέμου. Ἐνα μονοπώλιο στά ὅπλα μαζικῆς καταστροφῆς μπορεῖ νά συμπύπτει μέ ἕνα μονοπώλιο στήν ἠθική καί στίς ἀξίες, ἀλλά δέν ὑπάρχει ἕνας νόμος ἀναγκαιότητας πού καθιστᾷ τό γεγονός αὐτό προφανές. Τό γεγονός καθαυτό ὅτι οἱ δημοκρατικές χώρες μποροῦν νά παρανοήσουν ἐντελῶς τή διανοητική, πολιτική καί ἠθική πρόκληση τοῦ φονταμενταλισμοῦ καί νά ὀδηγηθοῦν στό χεῖλος τῆς καταστροφῆς ἀπό τίς ἴδιες δυνάμεις μέ τίς ὁποῖες ὑπῆρξαν σύμμαχοι στό πεδίο τῆς μάχης κάποια χρόνια πρῖν (σέ Ἀφγανιστάν, Ἰράκ κλπ.), καί μέ τίς ὁποῖες σχηματίζουν στρατηγικές συμμαχίες σέ πολλές χώρες τῆς Μέσης Ἀνατολῆς (Πακιστάν, Σαουδική Ἀραβία, κλπ.), θά ἔπρεπε νά ἐγείρει ἐρωτήματα γιά τό ἀληθές αὐτοῦ τοῦ συλλογισμοῦ, αὐτῆς τῆς ἠθικῆς καί αὐτῆς τῆς πολιτικῆς ἰκανότητος. Ἡ ἴδια ἡ ὑλοποίηση τοῦ φονταμενταλισμοῦ, ὄχι μόνο στή Μέση Ἀνατολή, ἀλλά ἐπίσης καί στήν καρδιά τῶν δημοκρατικῶν χωρῶν, θά ἔπρεπε νά μᾶς πείσει ὅτι ἡ ἰ-

δέα της ειρήνης και της προόδου, υπό τό φῶς τῶν διδασμάτων τοῦ προηγούμενου αἰῶνα καί ἡ ἀφελής μας αἰσιοδοξία στή μετα-σοβιετική περίοδο, ἀποτελεῖ πιά μνήμη τοῦ παρελθόντος.

Δυστυχῶς τά σκίτσα στήν *Jyllands-Posten* κατάφεραν νά πραγματοποιήσουν αὐτό πού κανένας ἡγεμόνας στή Μέση Ἀνατολή δέν θά μπορούσε νά φανταστεί οὔτε στά πιά τρελά τοῦ ὄνειρα: νά ἐνώσει τόν λαό γύρω ἀπό τό καθεστῶς, τό ὁποῖο ὕστερα θά μπορεῖ νά ἐμφανιστεῖ ὡς ὑπέρμαχος τῆς ἀξιοπρέπειας καί τῆς εὐδαιμονίας. Αὐτά τά σκίτσα ἐμφανίζονται τήν πιά βολική στιγμή γιά τά καθεστῶτα τῆς Μέσης Ἀνατολῆς, ὕστερα ἀπό πολλά χρόνια ἀμυντικῆς στάσης ὑπό τήν ἀξαναπόνητη πίεση τῆς Δύσης γιά μεγάλες πολιτικές παραχωρήσεις καί κοινωνικές μεταρρυθμίσεις. Αὐτά τά καθεστῶτα βρίσκουν μιά εὐνοϊκή στιγμή γιά μιά καλά ὀργανωμένη ἀντιπαράθεση μέ τήν Δύση. Ἐπιπρόσθετα, ἐπιζητοῦν νομιμοποίηση ἀπό τούς πληθυσμούς τοῦ παρῶν παρουσιάζοντας τούς ἑαυτούς τους ὡς ὑπέρμαχους τοῦ Ἰσλάμ.

Τό γεγονός ὅτι οἱ ἐπικεφαλῆς αὐτῶν τῶν καθεστῶτων παρουσιάζουν τούς ἑαυτούς τους ὡς ὑπερασπιστές τῆς ἀξιοπρέπειας τοῦ ἴδρυτή τοῦ Ἰσλάμ πρέπει νά εἶναι ἐξοργιστικό γιά κάθε μουσουλμάνο πού σέβεται τόν ἑαυτό του. Δέν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ὁ προφήτης Μωάμεθ ἐμφανίζεται ὡς τό ὑπέρτατο πρόσωπο, μαζί μέ τούς προφήτες Μωϋσῆ καί Ἰησοῦ στήν Ἰσλαμική κοσμοαντίληψη. Ἀπέναντι σέ αὐτό τό ὑπόβαθρο δέν εἶναι τίποτα λιγότερο ἀπό ντροπιαστικό τό ὅτι οἱ χειρότερες ἐγκληματικές συμμορίες τῆς Μέσης Ἀνατολῆς παριστάνουν ὅτι προστατεύουν τήν τιμή τοῦ προφήτη Μωάμεθ. Θά ἦταν ἰσάξιο μέ τό νά ἀπαιτοῦσε ὁ Χίτλερ, ὁ Χίμλερ ἢ ὁ Στάλιν συγγνώμη γιά τήν προσηγορία τοῦ προφήτη Ἰησοῦ. Οἱ διάφορες ἰσλαμικές θρησκευτικές κοινότητες ἀπαιτοῦν νά ἀντιμετωπίζονται μέ ἀξιοπρέπεια τά θρησκευτικά σύμβολα τοῦ Ἰσλάμ. Δέν ὑπάρχει κάτι θεμελιωδῶς περιέργο σχετικά μέ αὐτό, καθώς ὁ καθένας πού λατρεύει ἕνα πρόσωπο ἢ ἕνα σύμβολο πηλώνεται ἀπό κάθε μορφή ἀσέβειας. Ἀλλά ἄς μᾶς ἐπιτραπῆ νά ἀντιστρέψουμε τό ζήτημα. Μέ ποῖο βαθμό ἀξιοπρέπειας αὐτές οἱ ομάδες καί οἱ ἀντιπρόσωποί τους ἐμφανίζονται στά ΜΜΕ; Προκειμένου νά ἀπαιτηθεῖ σεβασμός πρὸς κάποιον καί πρὸς τήν θρησκεία του προϋποθέτει ὅτι καί αὐτός μέ τήν σειρά του δείχνει τόν μέγιστο σεβασμό γιά τόν ἄλλο. Χωρίς αὐτή τήν προϋπόθεση, χωρίς μιά συμπεριφορά πού διέπεται ἀπό σεβασμό πρὸς τούς ἄλλους, τό αἶτημα αὐτό ἀποτελεῖ εἴτε ἔκφραση ἀπουσίας κριτικῆς ικανότητος εἴτε ἀπουσία αὐτο-εκτίμησης.

Ὅταν μιά ἄλλη δανέζικη ἐφημερίδα, ἡ *Ekstrabladet*, ἔφερε ἀντιμέτωπο τόν παίκτη-ἡγέτη κύριο Λαμπάν (μέλος τοῦ συμβουλίου τῆς Ἰσλαμικῆς Θρησκευτικῆς Κοινότητας τῆς Κοπεγχάγης) μέ τόν πραγματικό ἀριθμό τῶν 15.000 ὑπογραφῶν διαμαρτυρίας γιά τά σκίτσα, ἀντί γιά τίς ὑποτιθέμενες 200.000, ἡ ἀπάντηση

του ἦταν ὅτι ὁ ἀριθμός αὐτός ἀντιπροσώπευε μιά ἔκφραση τῆς ἀλήθειας συν τόν φόρο προστιθέμενης ἀξίας. Σέ μιά πιά ἐλαφριά συγκυρία ἢ ἀπάντηση αὐτή θά μπορούσε νά προκαλέσει ἕνα χαμόγελο στόν καθένα πού διαθέτει αἴσθηση τοῦ χιούμορ, ἀλλά σέ αὐτήν τήν σοβαρή κατάσταση ἢ δήλωση ἐτούτη μαρτυροῦ τήν ἔλλειψη κρίσης ἐκ μέρους τοῦ κυρίου Λαμπάν. Ἡ ἀπάντηση του εἶναι ξεκάθαρο ψέμα. Ὅπως εἶναι γνωστό, τό πρῶτο πράγμα πού ἀποκηρύσσεται ἀπό ἕνα ψέμα εἶναι ὁ ἴδιος ὁ ἑαυτός τοῦ ἐκφορέα του, καθώς τό ψέμα ἀποκαλύπτει τήν ἀδυναμία τῶν ἰδίων του τῶν πεποιθήσεων.

Ἡ πρόταση ὑπέρ τῆς ὁποίας ὁ κύριος αὐτός καί τά ἄλλα μέλη τῆς Ἰσλαμικῆς Θρησκευτικῆς Κοινότητας ἐπιχειρηματολογοῦν δέν ἀποτελεῖ λύση. Ἀντιθέτως ἡ προτεινόμενη λύση καί οἱ προσπάθειες τους νά καταστοῦν ἐκπρόσωποι μιάς ἀρκετά ἀνομοιογενοῦς ομάδας πρέπει νά θεωρηθεῖ ὡς μέρος τοῦ προβλήματος. Τό νά γίνουν συμφωνίες μέ τίς ομάδες αὐτές στή βάση τῆν ὁποία προτείνουν δέν εἶναι τίποτα λιγότερο ἀπό τήν ὑπονόμηση τῆς δημοκρατικῆς ἀντίληψης τοῦ δικαίου, κάτι πού πρέπει νά πολεμηθεῖ μέ ὅλα τά διαθέσιμα δημοκρατικά μέσα. Ἡ ἰσλαμική κοινότητα καί οἱ σχετικές ομάδες ἐπιχειροῦν νά ἐξυψώσουν θρησκευτικές ἰδέες σέ σχετικά καί ἔγκυρα ἐπιχειρήματα γιά θέματα πού ἀφοροῦν τήν ὀργάνωση τοῦ δημοσίου χώρου. Ἀλλά αὐτό ὑπονομεύει τόν ἀνθρωπισμό καί τήν θεμελιώδη ἀντίληψη του γιά τήν ἀνθρώπινη ἀξιοπρέπεια καί τό ἰδανικό τῆς κοσμοκρίσεως. Τό περιέργο στό αἶτημα γιά περισσότερη θρησκεία στόν δημόσιο χώρο εἶναι τό γεγονός ὅτι πολλοί ἀπό αὐτούς τούς ἀνθρώπους μέ ρίζες σέ μουσουλμανικές χώρες πού κατοικοῦν τώρα ἐδῶ ἔχουν ἐκδιωχθεῖ ἀπό δικτατορικά καθεστῶτα, μέ ἔλλειμμα δημοκρατίας καί ἀνύπαρκτη ἐλευθερία λόγου. Μπορεῖ κάποιος, φυσικά, νά ἐπικαλεστεῖ τά ἀνθρώπινα δικαιώματα, εἰδικά τό ἄρθρο γιά τήν ἐλευθερία τῆς θρησκευτικῆς πίστεως, ἀλλά εἰλικρινά ἂν ἡ θρησκεία ἦταν στή ἀλήθεια ὁ πιά σημαντικός παράγοντας γιά τήν ἐπιλογή τοῦ τόπου πού ζεῖ ὁ καθένας τότε θά ἦταν πολύ πιά φυσικό γιά ἕναν ἀφοσιωμένο μουσουλμάνο νά ζήσει σέ μιά ἀπό τίς πολλές μουσουλμανικές χώρες. Ἐάν οἱ πολιτισμικές καί θρησκευτικές διαφορές ἀνάμεσα σέ αὐτούς τούς τόσο εὐσεβεῖς καί θρησκευόμενους ἀνθρώπους καθιστοῦν τόσο δύσκολη τήν ἀνάπτυξη μιάς συνεκτικῆς καί ἁρμονικῆς σχέσης μέ τήν περιβάλλουσα κοινωνία καί τίς κοινές τῆς ἀξίες, τότε ἡ λύση πρέπει νά εἶναι ἡ ἐγκατάλειψη τῆς χώρας. Ἡ πολυπολιτισμικότητα δέν σημαίνει ὅτι κάθε παλιομοδίτικη μισάνθρωπη πολιτισμική ἐκδήλωση πρέπει νά ἐπιτρέπεται, ἀλλά μᾶλλον ὅτι καμιά κουλτούρα δέν μπορεῖ νά κρύβεται καί νά γυρίζει τήν πλάτη τῆς στόν κριτικό διάλογο. Οἱ συνέπειες τῶν ἐνεργειῶν καί τῶν ἰδεῶν πού ἀντιτίθενται στόν κριτικό διάλογο μποροῦν σέ βάθος χρόνου νά συμβάλλουν στήν καταστροφή τόσο τῆς κοινωνικῆς συνοχῆς ὅσο καί τῆς ἀντίληψης τοῦ

ώριμου πολίτη που ἐνηλικιώθηκε σέ μιά ἀνοιχτή, ἀνεκτική και, πάνω ἀπ' ὅλα, δημοκρατικά σκεπτόμενη κοινωνία.

Σχετικά μέ τή νεωτερικότητα καί τό ἰσλαμικό καθεστώς

Ἡ λέξη «modernus» χρησιμοποιήθηκε γιά πρώτη φορά στά τέλη τοῦ 5ου αἰώνα γιά νά δηλώσει ἕνα παρόν τό ὁποῖο εἶχε ἐπίσημα γίνει Χριστιανικό ἀπό τό εἰδωλολατρικό, Ρωμαϊκό παρελθόν. Ἀπό τότε ἡ ἔκφραση ἔχει ἀποκτήσει τό νόημα τῆς συνειδητῆς ἀσυνέχειας μεταξύ τοῦ παλιοῦ καί τοῦ καινούργιου. Ἡ ἔκφραση «μοντέρνο» χρησιμοποιεῖται ξανά και ξανά, κάθε φορά μέ διαφορετικό περιεχόμενο, γιά νά ἐκφράσει τή συνείδηση μιᾶς ἐποχῆς ἡ ὁποία ἀναφέρονταν στό παρελθόν τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος ἢ σέ ὁποιοδήποτε ἄλλο παρελθόν τό ὁποῖο θεωροῦνταν μοντέλο πρός μίμηση. Ἐνα νέο νόημα τῆς νεωτερικότητας ἐπικρατεῖ εὐρέως ἀπό τό τέλος τοῦ 18ου αἰώνα, ὅταν, πῶς συγκεκριμένα, ὁ Γερμανός φιλόσοφος Χέγκελ ὑποδεικνύει ξεκάθαρα μιά ριζική τομή μέ τήν παράδοση, ἡ ὁποία προκύπτει ὡς ἀποτέλεσμα τοῦ Διαφωτισμοῦ καί τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασης. Ἐνας μοντέρνος κόσμος τώρα ἀντιπαρατίθεται στόν παλιό ὡς πρός τό γεγονός ὅτι εἶναι ριζικά ἀνοιχτός στό μέλλον καί ὅπου ἡ παροδική στιγμή τοῦ παρόντος ἀποτελεῖ μιά ἐξαιρετική ἀφειρηρία ἀπό τήν ὁποία κάθε γενιά πρέπει κάθε φορά νά κατανοήσει τήν ἱστορία στήν ὁλότητά της. Ἡ ἱστορία πρέπει τώρα νά κατανοηθεῖ ὡς μιά ἐνιαία διαδικασία ἡ ὁποία προκαλεῖ προβλήματα, ἐνῶ ὁ χρόνος ὡς ἕνα ἀνεπαρκές ἀγαθό προκειμένου νά ξεπεραστοῦν τά προβλήματα αὐτά καί ἡ αὔξηση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν γεγονότων πού ἀποτελοῦν προκλήσεις βιώνεται ὡς πίεση χρόνου.

Ἐξαιτίας τῆς σθεναρῆς ἀντίστασης της ἀπέναντι στήν ἐπιχειρηματολογία τῆς παράδοσης, ἡ νεωτερικότητα πρέπει νά ἐμπιστευεῖται τή λογική. Ἀκόμα και στήν περίπτωση τῆς ἐπιθυμίας γιά τήν ἀναβίωση ἐνός ἐξιδανικευμένου παρελθόντος, ἡ ἐπιλογή αὐτοῦ τοῦ μοντέλου πρέπει νά βασίζεται στίς κανονιστικές πηγές τῆς ἴδιας τῆς νεωτερικότητας. Οἱ πολιτισμικές παραδόσεις μέ τόν τρόπο αὐτό καθίστανται ὅλο και περισσότερο αὐτοπαθεῖς καί δέν μποροῦν νά θεωρηθοῦν ἀπλά ὡς δεδομένες. Ἀπό μιά ὑποθετική ὀπτική γωνία αὐτές οἱ παραδόσεις μποροῦν νά μελετηθοῦν. Τό νά ἐφαρμοστοῦν ἀπαιτεῖ μιά λίγο-πολύ συνειδητή προσαρμογή ἀπό τίς ἐπόμενες γενιές. Σέ αὐτό τό ὑπόβαθρο ὁ Ἰμμάνουελ Κάντ, ὁ *par excellence* φιλόσοφος τῆς Ἀναγέννησης, ἄφησε τά συμπερόντα τῆς λογικῆς νά συντεθοῦν στά τρία περίφημα ἐρωτήματα του: 1) Τί μπορῶ νά ξέρω; 2) Τί θά ἐπρεπε νά κάνω 3) Τί πρέπει νά ἐλπίζω; Στήν τρίτη ἐρώτησή του ὁ Κάντ ἀποσκοπεῖ στήν ἐνοποίηση τοῦ κανονιστικοῦ, στήν ἐλευ-

θερία τῆς λογικῆς καί στόν αὐτόνομο σχηματισμό τῆς θέλησης ἀπό τήν μιά, καί ἀπό τήν ἄλλη, στίς πιθανές συνθήκες τῆς νόησης. Συμπερασματικά, αὐτό πού ξέρονται καί εἴμαστε σέ θέση νά περιγράψουμε πρέπει νά εἶναι σέ θέση νά συμφωνήσει μέ τόν τρόπο μέ τόν ὁποῖο διαθέτουμε ἀτομική αὐτονομία, ἡ ὁποία μέ τήν σειρά της εἶναι ἡ συνθήκη πού καθιστᾶ δυνατή τήν ὁποιαδήποτε γνώση. Ὑπάρχει μιά ριζική διαφορά ἀνάμεσα στίς ἰδέες πού ἀποτελοῦν τή βάση του κράτους στήν Εὐρώπη καί στίς ἰδέες περί ἰδανικοῦ κράτους πού διακατέχουν τούς μουσουλμάνους φονταμενταλιστές. Ὑπάρχει πληθώρα θεωριῶν περί κράτους στήν Εὐρώπη. Ἐνας στοχαστής ὅπως ὁ Χόμπς ὀρίζει τό ὀρθολογικό τοῦ κράτους ὡς τήν προστασία τῆς ζωῆς τοῦ ἀτόμου, ἐνῶ ὁ Χέγκελ μιλάει γιά τήν ἐξουσία τοῦ κράτους ὡς τή συγκεκριμένη ἔκφραση τῆς ἀτομικῆς καί τῆς συλλογικῆς θέλησης σέ ἀμοιβαία ἐξάρτηση. Ὁ Κάρλ Σμίτ ὀρίζει τό κράτος ὡς τόν ἐγγυητή ἀπέναντι στόν φόβο τῶν φυσικῶν συνθηκῶν, ἐνῶ ὁ Λένιν θεωρεῖ τό κράτος ὡς μέσο καταπίεσης πού χρησιμοποιεῖ ἡ ἄρχουσα τάξη ἐναντία στούς καταπιεσμένους. Αὐτό πού ἔχουν κοινό αὐτοί οἱ στοχαστές εἶναι ὅτι ὀρίζουν τό κράτος ὡς ἕνα συστηματικό δίκτυο τό ὁποῖο ἐνωματώνει μιά πληθώρα σχετικά ἀνεξάρτητων θεσμῶν, οἱ ὁποῖοι ἀσκοῦν μιά κυριαρχική ἐξουσία στήν κοινωνία μέσα ἀπό τίς δομές τους καί ἐπομένως ρυθμίζουν τίς ἀμοιβαίες σχέσεις ἀτόμων καί ὁμάδων. Μέ αὐτόν τόν τρόπο, τό κράτος μπορεῖ νά ἔχει μιά ἐσωτερική τάση νά δημιουργεῖ μιά ὁλοκληρωμένη, πατριαρχική, θεσμική δομή ἐξουσίας γιά νά ρυθμίζει καί νά ἐλέγχει τά μέλη του.

Ἀντίθετα, οἱ φονταμενταλιστές τοῦ Ἰσλάμ ἐνδιαφέρονται γιά τό κράτος μόνο ὡς μέσο διατήρησης τῆς σχολαστικῆς ἐξάσκησης μιᾶς σειρᾶς κρίσιμης γι' αὐτούς σημασίας ἠθικῶν κανόνων (σέ αὐτό τό πλαίσιο ἐντάσσονται ἡ Σαρία καί τό Φίγ). Τό γεγονός αὐτό διαπιστώνεται ἐπίσης καί στίς περιπτώσεις πού ὁ ὅρος «κράτος» ἀντικαθίστανται ἀπό τόν πῶς γνήσιο χαρακτηρισμό «ἐμιράτο» ἢ «χαλιφάτο». Αὐτό ἔχει πολύ μεγάλη σημασία γιά τίς ζωές τῶν ἀνθρώπων, γιατί ὅταν τό βασικό καθήκον τοῦ ἐπικεφαλῆς τοῦ κράτους ὀρίζεται θρησκευτικά, –ἡ δημιουργία μιᾶς περιοχῆς ὅπου κηρύττεται ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ καί ὅπου ἐφαρμόζονται οἱ νόμοι Του– ὁ Ἐμίρης, γιά νά εἶναι σύμφωνος μέ τήν εἰκόνα του, πρέπει νά κερδίζει τή νομιμοποίηση ἐξασφαλίζοντας ὅτι ἡ κοινωνία ζεῖ σέ συμφωνία μέ τούς νόμους πού διατυπώνονται στό Κοράνι. Ἡ κρατική πολιτική γίνεται, ἐπομένως, ἕνα σημαντικό κομμάτι τῆς θρησκευτικῆς πρακτικῆς τῆς χώρας. Ἐνα μεγάλο μέρος τῆς νομοθεσίας ἀσχολεῖται, κατά συνέπεια, μέ τά λεγόμενα ἐγκλήματα κατά τῆς θρησκείας. Αὐτό δέν εἶναι ὅμως ἕνα φαινόμενο ἀποκλειστικά ἰσλαμικό. Ἡ ἰδέα τῶν ἐγκλημάτων κατά τῆς θρησκείας ἦταν φαινόμενο διαδεδομένο στήν Δανία τοῦ 18ου αἰώνα. Στό πρῶτο κεφάλαιο τοῦ ἔκτου βιβλίου τοῦ Δανέζικου

Νόμοι παρατίθενται τά τρία πίο σοβαρά θρησκευτικά έγκλήματα: ή διάδοση λανθασμένων διδασχών, ή βλασφημία και ή μαγεία. Αναφέρεται ότι σέ αυτούς πού έχουν «λογοκρίνει τόν Θεό ή βλασφήμησαν τό Όνομά Του, τόν Λόγο Του ή τά μυστήρια» πρέπει νά τους κοπεί ή γλώσσα, όσο είναι ζωντανοί, και ύστερα και τό κεφάλι και νά στηθεί σέ ένα στύλο μαζί μέ τήν βλάσφημη γλώσσα τους. Επιπλέον εάν τό χέρι χρησιμοποιήθηκε σέ μιά τέτοια πράξη περιφρόνησης άπέναντι στόν Θεό, πρέπει επίσης νά κοπεί, όσο τό πρόσωπο είναι ακόμα ζωντανό.

Ό σχηματισμός του σύγχρονου κράτους στην Εύρώπη, συμπεριλαμβανομένης και της Δανίας, ήταν έπομένως κατά καιρούς μιά μάλλον αίματηρή σύγκρουση για τόν ρόλο της θρησκείας ως βασικού κοινωνικού θεσμού. Ό σκοπός της Ευρωπαϊκής Αναγέννησης ήταν άκριβώς νά άπελευθερώσει τους ανθρώπους από τά δεσμά της θρησκείας. Η εφαρμογή μιας αντίστοιχης διαδικασίας ακόμα έκκρεμει σέ ένα μεγάλο μέρος του ισλαμικού κόσμου. Αντιθέτως, οι φονταμενταλιστές ισλαμιστές επιχειρούν νά διατηρήσουν τόν λαό σέ ένα καθεστώς τρόμου και άπειλης.

Άλλά άκριβώς επειδή τό ισλαμικό κράτος, συμφωνά μέ τους φονταμενταλιστές ισλαμιστές, πρέπει νά άσχολεϊται μόνο μέ θρησκευτικά ζητήματα και νά μήν δί-

νει σημασία στην εύημερία των πολιτών του, ή στρατηγική αυτή οδηγεί στην οικονομική κατάρρευση και ως έκ τούτου στην όριστική κατάρρευση του κράτους. Γι αυτόν τόν λόγο οικονομικές ενισχύσεις από τόν έξω κόσμο καθίστανται άναγκαίες προκειμένου νά συντηρηθεί σέ ένα σχεδόν άνεκτό επίπεδο ή επιβίωση του πληθυσμού, όπως για παράδειγμα συμβαίνει στο Σουδάν, στο Άφγανιστάν, στη Σομαλία και στις αυτόνομες περιοχές του Πακιστάν (περιοχές στα Άφγανικά σύνορα πού δέν άναγνωρίζουν τήν ισχύ της κεντρικής έξουσίας). Για τόν ίδιο λόγο, στους στόχους του Ίσλάμ δέν συμπεριλαμβάνονται ως επιδιώξεις ούτε ή δημιουργία μιας καλά οργανωμένης κοινωνίας ούτε μιας κουλτούρας και εύτυχίας των πολιτών, αλλά μόνο ή προώθηση της καταστροφής και του θανάτου ως ένα ιδανικό γύρω από τό όποιο περιστρέφεται όλη ή κοινωνία. Παρομοίως δέν ύπάρχει ενσάρκωση της ζωής στο ριζοσπαστικό Ίσλάμ, παρά μόνο βίωση του μαρτυρίου και του θανάτου. Μέ μιά τέτοια στάση άπέναντι στην ζωή, είναι άυτονόητο ότι ή πολιτική, πολιτιστική και θρησκευτική κινητοποίηση των μαζών δέν χρησιμοποιεί παρά όρους από τό όπλοστάσιο της θρησκευτικής άρνησης, όπως βλασφημία, όργή του Θεού, κατάρα, θρησκευτική τύφλωση, τειχάντ κλπ. Οι άνθρωποι παγιδευμένοι στο ριζοσπαστικό Ίσλάμ προ-

δίδονται και αιχμαλωτίζονται σε ένα πλέγμα περιόρισμα μαυροντυμένων δυνάμεων. Τά αίματηρά ίχνη χιλιάδων κατεστραμμένων ζωών αποτελούν μία σιωπηλή μαρτυρία της τραγωδίας αυτής. Στά τελευταία βήματα της επαισχυντής ιστορίας του ισλαμικού φονταμενταλισμού βρίσκεται η άπεχθής δολοφονία του Όλλανδού σκηνοθέτη Τέο Βάν Γκόγκ.

Τό ζήτημα τών σκίτσων και ή διεθνής νομοθεσία

Τόσο ο πρωθυπουργός της Δανίας, Άντερς Φόγκ Ράμμουσεν, όσο και ήγέτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης καθώς και ο γενικός γραμματέας τών Ηνωμένων Έθνών επικαλέστηκαν τή ιδέα της «τάξης και σταθερότητας σύμφωνα μέ τις αρχές του διεθνούς δικαίου» ως έναλλακτική απέναντι στη διεθνή αναρχία. Άλλά αυτό τό ιδανικό έχει νόημα μόνο υπό τόν όρο ότι ή διεθνής σφαίρα περιέχει ήδη τά κοινωνικά στοιχεία πού καθορίζουν τή τάξη και τήν ειρήνη. Υπό τήν προϋπόθεση αυτή, ή τάξη και ή ειρήνη, πού είναι φυσιολογικά καταστατικές στόν κόσμο, θά έπρεπε απλά νά περιμένουν μέχρι νά δράσει ο νόμος της αποκατάστασης τους. Δυστυχώς κανένας από τούς ανθρώπους πού διατύπωσαν αυτή τή θέση δέν αναρωτήθηκε εάν ο όρος αυτός ισχύει. Καθώς πιστεύουν στη ρυθμιστική ικανότητα του νόμου, περιμένουν από ένα λογικό και συνεπές σύστημα διεθνούς δικαίου τά ίδια θετικά αποτελέσματα πού τό εθνικό δίκαιο έχει δώσει στις δημοκρατικές χώρες. Άλλά ή ανικανότητα του διεθνούς νόμου φανερώνει ακριβώς τήν σημασία της ιδέας αυτής. Θά μπορούσε κάλλιστα ή ιδέα της «τάξης και σταθερότητας υπό τό διεθνές δίκαιο» νά υποβληθεί σε μία λογική κρίση μέ ικανοποιητικά αποτελέσματα, αλλά δέν μπορεί νά αναμένεται ότι θά ισχύσει ανεξάρτητα από τις κοινωνικές σχέσεις σε ένα κοινωνικό κενό. Σε μία πλειονότητα εθνικών περιπτώσεων τό νομικό σύστημα μπορεί τουλάχιστον νά θεωρηθεί ως ένας έγκυρος κανόνας συμπεριφοράς, ακόμα και αν αποδεικνύεται πως δέν είναι επαρκής για τόν επιδιωκόμενο στόχο. Τέτοια είναι ή περίπτωση μιας χώρας όπως ή Δανία, στην οποία, άμέσως μόλις τίθεται σε ισχύ ένας νόμος, λειτουργεί μέσα στό παραδοσιακό πλαίσιο τών νομικών κανόνων και του συστήματος εφαρμογής του, από τά οποία τό εγγώριο δίκαιο άντλεί τή βασική του αποτελεσματικότητα. Σε διεθνές επίπεδο δέν υπάρχει τέτοιο πλαίσιο. Μία νομική διάταξη πού δέν βασίζεται σε άμοιβαίο συμφέρον μέ τό οποίο τά ενδιαφερόμενα μέλη μπορούν νά ζήσουν σε συμφωνία, μπορεί νά διατηρηθεί ως ένας έγκυρος κανόνας συμπεριφοράς μόνο κάτω από μία διαρκώς έπισφαλής ισορροπία δυνάμεων. Σε περίπτωση σύγκρουσης, οι συνασθηματικές δυνάμεις της νομιμοφροσύνης και της άλληλεγγύης απέναντι στην ομάδα δέν λειτουργούν προς όφελος του διε-

θνούς αλλά προς όφελος του εθνικού δικαίου. Ένα σύστημα διεθνούς δικαίου πού δέν έχει επαφή μέ τήν κοινωνική κατάσταση, γίνεται όχι απλά ένας μη λειτουργικός αλλά και ένας μη ρεαλιστικός μηχανισμός. Αυτή τήν κατάσταση βιώνουμε τώρα όπου τά τυραννικά καθεστώτα της Μέσης Άνατολής, μέ τό Ίράν και τή Συρία επικεφαλής, δέν ενδιαφέρονται καθόλου νά ακολουθήσουν τις επικρατούσες συνήθειες της διεθνούς διπλωματικής πρακτικής, αλλά προτιμούν νά επικαλεστούν τά θρησκευτικά αισθήματα τών μαζών και τις ιδέες μιας ενωμένης ισλαμικής κοινωνίας, τό ένδοξο παρελθόν και τήν επερχόμενη σωτηρία, τά οποία βρίσκουν απέναντι τους τις Δυτικές δημοκρατίες και τις συνωμοσίες τους. Η συνωμοσία άφορά «αυτούς» πού θέλουν τό κακό «μας», και υπάρχει επομένως ή ανάγκη για έναν σωτήρα μέ τήν μορφή ενός κληρικού, ενός δικτάτορα ή μιας προσωπικότητας-πατέρα του έθνους πού μπορεί νά σώσει «εμάς» από «αυτούς» και είτε νά αποκαταστήσει τό ένδοξο παρελθόν είτε νά «μας» οδηγήσει στην γή της επαγγελίας ή σε ένα λαμπρό μέλλον. Είναι σε αυτήν τήν άτμόσφαιρα πού ο τρόμος ιδωμένος ως μία πολιτική και ήθική τακτική μπορεί νά έξυψωθεί και νά χρησιμοποιηθεί για νά επιτευχθεί τό επιθυμητό αποτέλεσμα.

Αυτή ή κατάσταση ακυρώνει τό διεθνές νομικό σύστημα. Πρέπει επομένως νά έχουμε υπόψη μας τό γεγονός ότι ένα πολιτικό πρόβλημα (όπως για παράδειγμα αυτά τά σκίτσα του προφήτη Μωάμεθ), τό οποίο παρουσιάζεται προς λύση υπό τις αρχές του διεθνούς δικαίου και τών διπλωματικών κανόνων, είναι πάντα μία συγκεκριμένη φάση ενός πολύ μεγαλύτερου συμπλέγματος προβλημάτων μέ ρίζες στό ιστορικό παρελθόν και διακλαδώσεις πού φτάνουν έξω από τά όρια του έρωτήματος πού γίνεται αντικείμενο μιας νομικής απόφασης. Τά σκίτσα του προφήτη Μωάμεθ είναι, επομένως, μονάχα ένα μικρό μέρος της μεγάλης φιλοσοφικής, ήθικης και πολιτικής μάχης ισχύος μεταξύ μιας όπισθοδρομικής, προ-νεωτερικής μορφής κοινωνίας πού βασίζεται στό θρησκευτικό δόγμα και μιας προανατολισμένης προς τήν έλευθερία, άνοιχτής πολιτικής άλληλεπίδρασης ανάμεσα σε έλεύθερα άτομα.

Δέν υπάρχει άμφιβολία ότι κάθε φορά πού ή διεθνής κοινότητα επιχειρεί νά καταπιαστεί μέ προβλήματα φιλοσοφικής και ήθικης τάξης καθώς και μέ προβλήματα πολιτικών συσχετισμών τά οποία παρουσιάζονται ως νομικά ζητήματα αυτή ή προσπάθεια μπορεί νά εμφανίζεται ως αντιμετώπιση μεμονωμένων προβλημάτων μέσα στό πλαίσιο τών διεθνών νομικών κανόνων και όχι ως έμπλοκή σε συγκεκριμένες φάσεις ενός πλέγματος ευρύτερων πολιτικών προβλημάτων, τά οποία απαιτούν συνολικότερες λύσεις σύμφωνες μέ συγκεκριμένες πολιτικές αρχές. Τό αποτέλεσμα είναι ότι τά πολιτικά προβλήματα ποτέ δέν επιλύονται, αλλά άπλά πάνε και έρχονται και τελικά τοποθετούνται στό ράφι ακολουθώντας τούς διαδικαστικούς κανόνες του

παιχνιδιού, γιά νά επανεμφανιστούν σέ μιά ύστερη καί έντελώς απρόβλεπτη στιγμή προκειμένου νά ταλαιπωρήσουν τή διεθνή κοινότητα.

Συγκρούσεις αυτού του τύπου, όπως αυτή που βιώνουμε σήμερα, δεν μπορούν να επιλυθούν στη βάση καθορισμένων νομικών κανόνων, αφού δεν είναι το καθιερωμένο δίκαιο, ή έρμηνεία του καί ή εφαρμογή του που τίθεται υπό αμφισβήτηση. Ίδωμένο από μιά διπλωματική προοπτική, αυτό που διακυβεύεται στη σύγκρουση αυτή δεν είναι το ποιός έχει δίκιο καί ποιός άδικο, αλλά μάλλον τί πρέπει νά γίνει προκειμένου νά συνδυαστούν τά ειδικά συμφέροντα των μεμονωμένων χωρών που έχουν κοινό ένδιαφέρον γιά τήν ειρήνη καί τή σταθερότητα. Ή διπλωματική έπιλογή, έπομένως, δεν είναι μεταξύ νόμου καί παράνομου, αλλά μεταξύ σοφίας καί άνοησίας.

Τό κρίσιμο έρώτημα

Τά έρωτήματα που θά ήταν προτιμότερο νά θέτουμε στους έαυτούς μας στην παρούσα στιγμή είναι τί σημαίνει γιά έμās ένα δημοκρατικό μοντέλο κοινωνίας καί τί στάση πρέπει νά έχουμε ως άτομα απέναντι στά ιδανικά που διακηρύττονται από άτομα τά όποια, μέ στόμα που αφρίζει από όργή, άπαιτούν ύποδούλωση: ό παράδεισος αυτών των ανθρώπων μπορεί νά αποδειχθεί ή έπίγεια κόλαση γιά μās.

Ή θρησκεία δεν έχει ύποστει άρκετή κριτική τό πρόσφατο χρονικό διάστημα. Άκόμα καί πολλοί από τους παλιούς επαναστάτες του 1968 έχουν ύποστει μιά μορφή θρησκευτικής αφύπνισης. Ή θέση του άθεϊσμού, από τήν όποια φιλόσοφοι όπως Χέγκελ, ό Φόιερμπαχ καί ό Μάρξ άσκησαν κριτική στον άλλοτριωτικό χαρακτήρα της θρησκείας, έχει ξεχαστεί. Σύμφωνα μέ αυτούς, ό άνθρωποι δημιούργησαν τον θεό καί του έπέδωσαν τίς καλύτερες ανθρώπινες ιδιότητες αλλά, άκριβώς έξαιτίας αυτού, αντιμετώπισαν τους έαυτούς τους ως έλεινούς καί άμαρτωλούς. Είναι αυτή ή αυτό-εικόνα ή όποια δημιουργεί τή θρησκευτική άλλοτριωση. Ή θρησκεία, αντίστοιχα, αντανακλά τή δυστυχία καί τήν αδυναμία των ίδιων των ανθρώπων. Ή θρησκεία δεν είναι, έπομένως, τίποτα άλλο από τήν συνείδηση καί τήν αυτο-εικόνα της ανθρώπιτητας, ή όποια είτε δεν έχει αποκτήσει άκόμα συνείδηση του έαυτού της είτε τήν έχει χάσει. Άλλά ό άνθρωπος δεν είναι μιά άφηρημένη ύπαρξη. Ένας άνθρωπος ένωματώνει έναν κόσμο, ένα κράτος, μιά κοινωνία. Αυτό τό κράτος καί αυτή ή κοινωνία συνήθως παράγουν τή θρησκεία ως μιά ψευδή συνείδηση του κόσμου έπειδή αυτές οι άρχές συγκροτούν έναν ψευδή κόσμο. Ή θρησκευτική δυστυχία καί ή άθλιότητα είναι έπομένως ταυτόχρονα έκφραση καί διαμαρτυρία ενάντια στην πραγματική δυστυχία καί άθλιότητα που ύπάρχει στην κοινωνία. Από τήν όπτική αυτή, ή θρησκεία είναι ό

άναστεναγμός ενός παγιδευμένου όντος, ό βαθύς όικτος ενός ανέλεητου κόσμου, τό πνευματικό περιεχόμενο μιάς μή-πνευματικής κατάστασης. Είναι, όπως είπε ό Κάρλ Μάρξ, τό όπιο του λαού. Ή απόρριψη της θρησκείας, ως πλασματικής εύτυχίας των μαζών, οφείλει νά είναι μέρος μιάς κριτικής των κοινωνικών καί θεσμικών σχέσεων γενικά. Ή κριτική της θρησκείας άπογοητεύει τους ανθρώπους, ναι, αλλά είναι άκριβώς γιά αυτόν τον λόγο που οι άνθρωποι θά έπρεπε νά αρχίσουν νά σκέφτονται καί νά δρουν ανεξάρτητα, προκειμένου νά δημιουργήσουν τήν πραγματικότητα όπως αντίστοιχεί σέ μιά άπογοητευμένη ύπαρξη που έπανάκτησε τή συνείδηση της. Στόν καιρό μας, όπου ή αναβίωση της θρησκείας είναι άδιαμφισβήτητο γεγονός, ύπάρχει ή πολύ μεγάλη άνάγκη γιά μιά κριτική στην θρησκεία. Ή κριτική αυτή πρέπει νά έπιχειρηματολογεί από τήν ξεκάθαρη θέση του Διαφωτισμού, μιά θέση από τήν όποια κριτική στάση απέναντι στην κοινωνία των πολιτών πρέπει νά έστιάζει στην άνοιχτή, πολιτική αλληλεπίδραση ανάμεσα σέ ελεύθερα άτομα καί όχι σέ μιά έπιστροφή σέ προ-νεωτερικές συνθήκες κοινοτήτων υπό καταναγκασμό, ή όποια παίρνει τή μορφή της οίκογενειακής τιμής, των εξαναγκαστικών γάμων, της εκδίκησης του αίματος, της έπίθεσης καί της δολοφονίας των αντιφρονούντων καί των πολιτικών αντίπαλων.

Τό μόνο που μένει νά κάνει κανείς σέ αυτή τήν άσχημη κατάσταση είναι νά διδαχτεί από τήν πρόσφατη ευρωπαϊκή ιστορία: νά πάρει θέση ενάντια σέ αυτόν τον τρόπο σκέψης που αντίτιθεται στην άνοιχτή, άνεκτική καί ελεύθερη κοινωνία. Είναι άναγκαίο ή κοινωνία ως σύνολο, μέ μιά ένωμένη φωνή, νά υπερασπιστεί τό δικαίωμα στην έκφραση καί νά θέσει σέ δημόσιο διάλογο εύαίσθητα θέματα όπως ή θρησκεία καί οι θεσμικές μορφές της κοινωνίας.

Μιά νεωτερική κοινωνία μπορεί νά βασίζεται μόνο στην δημοκρατική ένδυνάμωση της κοινωνίας των πολιτών, ή όποια προϋποθέτει τήν παραγωγική αλληλεπίδραση μεταξύ δομημένης σκέψης, όρθολογικής συζήτησης, άποκεντρωμένων κοινοτήτων καί δομών διοίκησης (συλλογικότητες, ομάδες, οργανισμοί κλπ.). Είναι στά πεδία συζητήσεων των κοινοτήτων καί των δομών αυτών στά όποια μπορεί νά οικοδομηθεί ή δημοκρατική συμμετοχή στην πολιτική, νά αναπτυχθεί καί νά περάσει από τήν διαδικασία της διαπιστευμένης γνώσης. Αυτό είναι ένα συστατικό κομμάτι της πνευματικής κληρονομιάς καί των ιστορικών συνθηκών που συνέβαλαν στην δημιουργία της σύγχρονης κοινωνίας καί ως τέτοιες αποτελούν μιά κληρονομιά ή όποια, καλώς ή κακώς, είναι ιστορικά ένσωματωμένη στην κοινωνία.

Έπίλογος

Στήν νιότη μου υπήρξα μάρτυρας μιάς θρησκευτικής

αφύπνισης στην πατρίδα μου, τό Ιράν. Δέν ήταν ώραία κατάσταση. Η άξιοπρέπεια τών ανθρώπων ποδοπατήθηκε τόσο δίαια, ώστε δημιουργήθηκε σέ αυτήν τή χώρα μιά παντοτινά άνοιχτή πληγή στην ψυχή κάθε έντιμου ανθρώπου. Στίς αρχές του '90 μέ επισκέφθηκε στή Δανία, όπου ζω τώρα, ο άποθανών πιά πατέρας μου. Στην ερώτηση μου άν αυτός καί οι φίλοι του συνεχίζουν τίς έβδομαδιαίες συγκεντρώσεις τους μέ καλό φαΐ καί ούισκι πού πάντα συνήθιζαν, μου άπάντησε ότι έχουν έδω καί καιρό σταματήσει νά συναντιοῦνται καθώς δέν μποροῦν νά άντικρίζουν ο ένας τόν άλλο στά μάτια, εξαιτίας τής βαθιάς ντροπής πού ένιωθαν γιατί ή άγαπημένη τους χώρα κυριαρχοῦνταν από ανθρώπους πού δέν είχαν ούτε λογική, ούτε κρίση, ούτε κουλτούρα, ούτε συνείδηση. Στή Δανία μποροῦμε νά κοιταζόμαστε ακόμα στά μάτια μέ καθαρή

συνείδηση. Άς συνεχιστεί αυτό. Όπότε στό ερώτημα «θά άπολογοηθοῦμε στους φανατικούς;», άπαντάμε «ποτέ στην ζωή μας.»

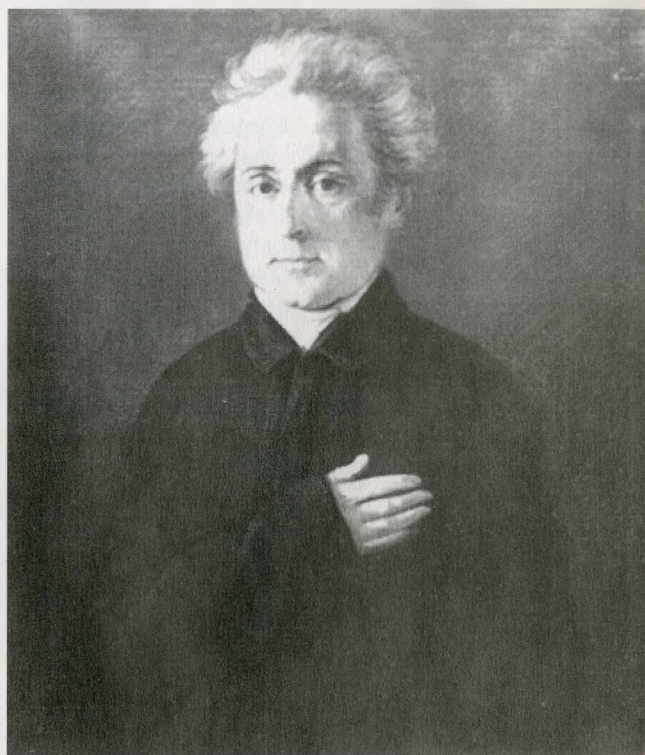

<p>Ruth Klüger</p> <p>ΑΡΝΗΣΗ ΜΑΡΤΥΡΙΑΣ</p> <p>BIENNH - ΑΟΥΣΒΙΤΣ - ΝΕΑ ΥΟΡΚΗ</p> <p>ΘΕΜΕΛΙΟ</p>	<p>Μόλις κυκλοφόρησε</p> <p>RUTH KLÜGER</p> <p>ΑΡΝΗΣΗ ΜΑΡΤΥΡΙΑΣ</p> <p>BIENNH - ΑΟΥΣΒΙΤΣ - ΝΕΑ ΥΟΡΚΗ</p> <p>Ένα σοβαρό ατύχημα σε μια επίσκεψή της στο Γκαίτινγκεν της Γερμανίας το 1988 ζωντάνεψε απειλητικά αναμνήσεις από το κατεξοχήν «ατύχημα» της ζωής της: το ναζισμό και τα στρατόπεδα συγκέντρωσης. Η Ruth Klüger σε ηλικία δώδεκα ετών μεταφέρθηκε στο στρατόπεδο συγκέντρωσης Τερέζιενστατ και στη συνέχεια στο Άουσβιτς-Μπιρκενάου και στο Κρίστιανστατ. Το 1945 κατόρθωσε να αποδράσει από τις φάλαγγες θανάτου. Η Klüger με λακωνικότητα, δίχως πάθος, με απόλυτη ειλικρίνεια και πλήρης αισθημάτων, δίχως υπεκφυγές, ούτε καν απέναντι στον ίδιο της τον εαυτό, μιλάει για μια σκοτεινή, αποτρόπαια εποχή μια εποχή που οι μνήμες της σφράγισαν ανεξίτηλα την κατοπινή ζωή της.</p> <p>Σελίδες 320 ~ 16 ευρώ ~ ISBN 978-960-310-331-8</p> <p>Σε όλα τα βιβλιοπωλεία</p>
<p>ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΘΕΜΕΛΙΟ</p>	<p>Σόλωνος 84, τηλ. 210 36 08 180, 210 36 02 646, FAX 210 36 12 092 http://www.themelio-ekdoseis.gr e-mail: info@themelio-ekdoseis.gr</p>

Ο ΣΟΛΩΜΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΘΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

του Μίλτου Καρκαζή

Οι θέσεις του Άντωνιου Μάτεση υπέρ της σύγχρονης του ελληνικής γλώσσας γράφονται ταυτόχρονα με τον σολωμικό *Διάλογο* και αναφέρονται σέ αυτόν. Η προπαγανδιστική συνάφεια των δύο κειμένων αποδεικνύει την κοινή νεανική και φιλόδοξη στόχευση (σφοδρή επίθεση στον ελληνικό καθαρολογισμό και εξόντωσή του), ενώ ή μή δημοσίευσή τους την μή πραγματοποιήσής της. Η άπαξ άρθρωση ενός προγραμματικού λόγου στίς απαρχές της λογοτεχνικής παραγωγής και των δύο Ξακυνθινών, στο πλαίσιο ενός συγκεκριμένου λόγιου κύκλου που λαμβάνει χώρα στη Ζάκυνθο κατά τό χρονικό μέσον της Έπανάστασης, είναι απόλυτα δικαιολογημένη και φέρνει στον νου ανάλογα ιστορικά μανιφέστα λογοτεχνικών, και όχι μόνο, συναθροίσεων (π.χ. υπερρεαλιστές) εν καιρώ δραματικών γεγονότων με την ανάλογη κατάληξη: στην περίπτωση μας οι πολεμιστές-λόγιοι επιτίθενται στους έχθρους τους, όπως ακριβώς οι πραγματικοί πολεμιστές στους Τούρκους. Για τον Σολωμό, σοφολογιότατοι και Τούρκοι «είναι ὅμοιοι και οἱ δύο», ἀφοῦ καταπατοῦν οἱ μὲν τὴν γλῶσσα οἱ δὲ τὴν ἐλευθερία, καὶ τό ἴδιο πρέπει νά πατηθοῦν τὰ κεφάλια τους, ἐνῶ γιὰ τὸν Μάτεση ἡ «τρελλή ὀλιγαρχία» τῶν πρώτων (Κοραῆς, Κοδρικᾶς, Δούκας κ.ά.) πρέπει νά καταστραφεῖ καὶ τὰ κτερίά της νά γκρεμιστοῦν συθέμελα. Ἡ αἴσθηση τῆς ἔντασης τῶν στιγμῶν, ἡ κεκτημένη ταχύτητα ἐξαιτίας τῶν ιστορικῶν ἐξελίξεων καὶ ἡ νομοτέλεια τοῦ κύκλου ὠθοῦν τὸν μὲν Μάτεση σέ ρόλο ὑποστηρικτῆ νά «ἀβαντάρει» τὸν ἐθνικὸ ποιητῆ, ἂν καὶ τουλάχιστον τό ἴδιο καταρτισμένος ὡς πρὸς τοὺς Ἕλληνες «καθαροὺς», τὸν δὲ Σολωμὸ νά προσπαθεῖ πρόωρα νά υπερασπιστεῖ θεωρητικὰ τὸν ἀποκτηθέντα, ἐξ Ἰταλίας καὶ Ἑλλάδας, βαρὺ τίτλο του δίχως τό ἀπαραίτητο ποσοτικὰ ἑλληνόγλωσσο ἔργο, ἀντλώντας τὰ ἐπιχειρήματά του κυρίως ἀπὸ τὴν ἀντίστοιχη ἰταλική περιρρέουσα ἀτμόσφαιρα (purismo - antipurismo), μὲ ἀπόλυτο πρότυπο τὸν Δάντη, ταυτόχρονα στηριζόμενος στὸν κύκλο γιὰ τὰ «ἐγχώρια», δηλαδή στὸν Σπυρίδωνα Τρικούπη, ὁ ὁποῖος λαμβάνει καὶ ἐνεργὸ μέρος στὸν *Διάλογο*. Ἡ eloquentia (ἐλλογότητα, εὐγλωττία, δηλαδή ἡ τέχνη τοῦ νά ἀρθρώνεις καλὸ λόγο) τοῦ Δάντη (*De Vulgari Eloquentia*) συνιστᾶ αὐτοῦ-

οια, οὔτε κἀν μεταφρασμένη γιὰ νά διατηρεῖ τὴ δυναμική της, ἐκτὸς ἀπὸ τό ἰταλικὸ γλωσσικό-ἐθνικὸ ἰδεῶδες καὶ τό σολωμικὸ ζητούμενο στή βάση τῆς ἐλληνικῆς «χυδαίας»-λαϊκῆς γλώσσας.

Σέ ἓνα ἀπὸ τὰ γράμματά του αὐτῆς τῆς ἐποχῆς πρὸς τὸν Δέ Ρώσση, ὁ Σολωμὸς ἐμφανίζει ἐαυτὸν ταυτισμένο μὲ τὴν ζωντανή γλῶσσα τοῦ λαοῦ, εἴτε τὴν ἰταλική εἴτε τὴν ἐλληνική, ὡς ἐνεργούμενο αὐτῆς: «(...) e grondavo di sudore e gridavo come un energumeno sulla lingua (...) Ho fatto sacramento di non farmi piu del male almen per la lingua». Συνομιλητές του ἦταν δύο ἰταλοθρεμμένοι καὶ ἀρκετὰ μεγαλύτεροὶ του ἐπαγγελματίες ἐπιστήμονες, ὁ κερκυραῖος δικαστικὸς Δελβινιώτης καὶ ὁ ἰταλὸς ἰατρός καὶ φιλόλογος Γκρασέτι, ὁ ἐκδότης τοῦ Ὑμνου, ἡ δὲ ἑξαψή του καὶ ὁ πονεμένος ἀπὸ τίς φωνές λαιμός του ἐξηγοῦνται μόνο ἀπὸ τὴν ἀντίθεση τῶν προοδευτικῶν λόγων του σέ αὐτοὺς τῶν συνομιλητῶν του καὶ ἀπὸ τό πάθος του νά ἐκφραστεῖ-ἐπιβληθεῖ καὶ νά ἐπικεντρώσει στὸ ζήτημα τῆς γλώσσας ὡς ὁ πιὸ ἀθηντικὸς φορέας της. Αὐτὸ καταδεικνύει πῶς ἡ ἰδιοσυγκρασία τῶν μελῶν τοῦ Ξακυνθينوῦ κύκλου καὶ ἡ ὀπτική γωνία τοῦ καθενὸς περὶ γλώσσας ὀδηγοῦσαν καὶ σέ ἀντιπαράθεση. Σέ ἓνα κατοπινὸ γράμμα του πρὸς τὸν λόρδο Γκίλφορντ, ὁ Σολωμὸς σπινεχίζει νά στηρίζεται θεωρητικὰ στήν ξενόγλωσση διβλιογραφία γιὰ τίς περὶ σύγχρονης ἐλληνικῆς γλώσσας γενικές θέσεις του, ἂν καὶ στὸ ἑλληνόγλωσσο ποιητικὸ του ἔργο ἐξελίσσει τὰ Ξακυνθινὰ ἀκούσματα, τὰ δημῶδη διαβάσματα (κηρικὰ, κλέφτικα) καὶ τὴ γραφή του:

θέλει νά προμηθευτεί τήν ἔκδοση τοῦ 1814 γιά τήν ἑλληνική γλώσσα τοῦ γνωστοῦ ἀγγλου περιηγητῆ Λήκ (Leake, *Researches in Greece*).

Τά μέλη τοῦ ζακυνθινοῦ κύκλου, ὅταν δέν «πολεμᾶνε», συντονιζόμενα μέ τά πραγματικά πολεμικά γεγονότα καί τίς πολιτικές ἐξελίξεις σέ εὐρωπαϊκό, ἑλλαδικό καί ἰόνιο χῶρο, χαλαρώνουν στό σπιτί τοῦ Σολωμοῦ μέ τίς σάτιρες γιά τόν Ροῖδη – τό ζωντανό παράδειγμα τῆς γλωσσικῆς σύγχυσης τῆς ἰταλικῆς γλώσσας μέ τήν ἑλληνική, μέ ἀποτέλεσμα τό γκροτέσκο καί τήν ἀποτυχημένη ποιητική σύνθεση. Ὁ Ροῖδης εἶναι τό *alter ego* τοῦ Σολωμοῦ καί γιά αὐτό ἀπαραίτητος σέ αὐτόν καί πολύτιμος στή συντροφιά. Ἄλλωστε, τό καυστικό-σατιρικό στοιχεῖο, τό ἐπιθετικό καί γνώριμα βενετσιάνικο-ζακυνθινό, συνοδεύει τόν Σολωμό ἀκόμα καί στίς ἀπόπειρες τῶν μεγαλύτερῶν του ἑλληνόγλωσσων συνθέσεων, ἀλλά καί μέχρι τό τέλος του. Τόν κύκλο συναποτελοῦν ἐνεργοί πολῖτες, νομομαθεῖς (π.χ. Δέ Ρώσσης, Τερτσέτης), ἰατροφιλόσοφοι (π.χ. Ταγιαπιέρρας, Πελεκάσης), ρωμαιοκαθολικοί ἱερεῖς, ἰταλοθρεμμένοι καί γαλλοθρεμμένοι, ἄρα σέ ἄμεση ἐπαφή μέ τήν εὐρωπαϊκή πολιτική καί γλωσσική πραγματικότητα, ἀρκετοί ἐκ τῶν ὁποίων Φιλικοί, τέκτονες ἢ διωγμένοι γιά τά ἐθνικά-ἐπαναστατικά τους πιστεύω ἀπό τήν Ἰταλία, ἀκόμα καί ἄνηρωποι πού πολεμοῦν στό Μεσολόγγι (Διαμαντόπουλος). «Πρωτοπαλίκαρα» θά ἀναδειχθοῦν οἱ Τερτσέτης καί Πελεκάσης, μέ τίς μιμητικές προσπάθειες γιά ποιητική σύνθεση στά πρότυπα τῶν κλέφτικων καί δημοτικῶν τραγουδιῶν. Ὁ Σολωμός τραβαίει μπροστά ἔκλοντας τούς ὑπόλοιπους: «Εἶδαμε τά κλέφτικα τυπωμένα καί γνωρίζουμε καί ἄλλα ἀπ' αὐτά καί ἐπαρατηρήσαμε πῶς δέν ἔχουν μία λέξη πού νά μήν σώζεται στή Ζάκυνθο» (*Διάλογος*).

Αὐτό τό ζακυνθινό σύμπλεγμα εἶναι ὅ,τι πιο οὐσιαστικό ἔχει νά ἐπιδείξει λογοτεχνικά ἢ ἐποχή τοῦ Ἀγῶνα, γιατί ἀκριβῶς στάθηκε ἐκ τοῦ σύγγενος καί ὄχι ἐκ τοῦ μακρόθεν, συνδυάζοντας ὄργανικά τή δυτική διανόηση μέ τό λαϊκό πρόταγμα. Μέ τήν ἀποκροσολογία τοῦ νεοελληνικοῦ κράτους πάνω στή σοφολογία-τη-φαναριώτικη γραφειοκρατία καί ὕστερα πάνω στά αὐστηρά καί ἐλιτίστικα νεοκλασικά γλωσσικά-ἰδεολογικά διδάγματα τοῦ θανατοῦ Θεόριου (Τίερς) –μέ αὐτόν συντονίζονται οὐσιαστικά οἱ καθαρολόγοι ποιητές ἀδελφοί Σούτσοι–, γίνεται ἐκδηλῆ ἢ ἀπογοήτευση τοῦ Σολωμοῦ γύρω ἀπό τήν ἑλλαδική γλωσσική κατάσταση, ἀλλά ἐπανακάμπτει στήν ἐμπροσθοφυλακή, τό ἴδιο φλογερός καί μάχιμος ὅπως πρῖν. Σέ ἓνα γράμμα του ἀπό τή Ζάκυνθο στά 1833 πρὸς τόν ὑπηρετοῦντα πιά τό ἑλλαδικό κράτος Τερτσέτη, ὁ Σολωμός ἐκφράζει τήν ἐντονη ἐκπληξη καί λύπη του γιά τά καθαρολογημένα πεζά τοῦ παλαίου τοῦ ὁμόκυκλου, μιλᾶει γιά κακό πού ἔλαβε χώρα καί σημειώνει: (μτφρ.) «Μόνο μία σκέψη μέ παρηγοροῦσε: πῶς θά ἔγινες κι ἐσύ ἓνας ἀπό τή Συναγωγή, καί θά ῥίξες τό ἴδιο κουρέλι στους ἄμους, παραπατώντας καί ψάλλοντας τό ἴδιο ὅπως ἐκεῖνοι, γιά νά μπορέσεις ἀργότερα, ὅταν ἔρθει ἡ ὥρα, νά τούς συντρίψεις». Ἀμέσως μετά, μᾶς ἐμφανίζεται

μετανιωμένος γιά τούς ἐνδοιασμούς τοῦ παρελθόντος πού θά τόν εἴχαν ὀδηγήσει τελικά στήν μὴ ἐπίκαιρη δημοσίευση τοῦ *Διαλόγου* – κυρίως στή βολική ἀνάγκη νά παράξει ἱκανό ἑλληνόγλωσσο ποιητικό ἔργο: (μτφρ.) «Μιλώντας μέ τόν Ματεσάκη τοῦ εἶπα τήν ὑποψία μου αὐτήν, πού μοῦ γινόταν ὁλοένα καί πιο δυνατή, καθώς θυμόμουν πού κατηγοροῦσα μαζί σου μιά μέρα τόν ἑαυτό μου γιά τό πόσο ἀτόχαστα (*proca prudenza*) βάλθηκα νά περιγεῶ τή γλώσσα αὐτή τῆς Βαβέλ [δηλ. τῶν καθαρῶν] προτοῦ νά κάνει κάποια πρόοδο τούτη ἢ δική μας». Οὐσιαστικά, ὁ Σολωμός θέλει νά κατανοήσει τήν ἀδυναμία τοῦ Τερτσέτη ὡς παρενθετική, ἀκριβῶς ὅπως παρενθετικές ἦταν καί οἱ δικές του ὑπαναχωρήσεις καί αὐτοκατηγορίες (*proca prudenza*). Ταυτίζεται μέ τόν ὁμόκυκλο, ἀντλώντας καί δίνοντας δύναμη. Ἄλλωστε, στό φόντο, τούς συντονίζει τό χειρόγραφο τοῦ *Διαλόγου* πού ἔχει ὁ Τερτσέτης στήν κατοχή του καί οἱ κοινές «ἀγωνιστικές» μνημες ἐντός τῶν προαναφερθειῶν λειτουργιῶν τοῦ ζακυνθινοῦ κύκλου («τόσα πού εἶπαμε καί τόσο πού γελάσαμε καί τόσο πού ἀγανακτήσαμε»). Κακῶς γιά τήν «*proca prudenza*» αὐτῆς τῆς πολυμελετημένης ἐπιστολῆς πρὸς τόν Τερτσέτη ἔχει ἐκληφθεῖ ὁ Σολωμός ὡς ἀπλῶς μεταμελημένος ὅσον ἀφορᾶ τή γλωσσική διαμάχη. Ἡ χρήση τῶν διδλικῶν ὄρων (Συναγωγή, Βαβέλ) ἀπό τόν Σολωμό τόν ἐντάσσει σέ ἓνα χριστιανικό-μωσαϊκό σχῆμα πού ἔρχεται νά καταλύσει τό κατεστημένο.

Ὁ Σολωμός δέν καταθέτει τά ὄπλα οὔτε ἀπό τήν Κέρκυρα, κρατᾶ τόν τίτλο τοῦ ἐθνικοῦ ποιητῆ πού κατοχύρωσε μέ τόν Ἕμνο τροφοδοτώντας ἀπό ἓνα κερκυραϊκό σημεῖο καί μετά ἐν γνώσει του τόν ζωντανό μῦθο του μέ τή μοναχικότητα καί τό ἀδημοσίευτο τῶν ἔργων του. Ἡ ἐπιφυλακτική στάση του ἐντός τῶν ὑψηλῶν κύκλων τῆς ἀγγλικῆς προστασίας καί τῆς ἐντόπιας κοινωνίας προστατεύει τό ἕτερο μισό τῆς ὄντότητάς του: αὐτό τῆς παλαιοκαθεστωτικῆς κληρονομημένης περιουσίας καί θέσης. Τό ἀξιοσημείωτο εἶναι ὅτι ἐξελισσόμενος τήν ποιητική του σύνθεση παραμένει ἀμετάδβλητος στό γλωσσικό. Αὐτό τοῦ ἐξασφαλίζει τή διαχρονικότητα καί ἀποδεικνύει ὅτι τό γλωσσικό, ἄρα καί τό ἐθνικό, ἐξακολουθεῖ νά εἶναι γι' αὐτόν τό μείζονος σημασίας ζήτημα. Συνεχίζοντας νά λαμβάνει σταθερά ἰδεολογικά καί πολιτικά ἐρεθίσματα ἀπό τή Δύση, γράφει πάνω στά παρελθόντα πιά ἑλληνικά ἐπαναστατικά μοτίβα (*Ελευθεροὶ πολιορκιομένοι*), τά ὁποῖα ὁμως εἶναι τώρα δημοφιλῆ καί ἐπίκαιρα στήν ὑπό αὐστριακό ζυγὸ Ἰταλία. Γιά τόν Σολωμό ἡ ἐθνική συγκρότηση συνολικά, τόσο γιά τόν ἰταλικό, τόν ἰόνιο ὅσο καί γιά τόν ἑλλαδικό χῶρο, δέν ἔχει ἐπιτευχθεῖ. Καί, παράλληλα, ἡ ἀναβολή τῆς ἐπιτευχῆς τῆς εἶναι γιά τή συντηρητικὴ πλευρὰ του τό ἴδιο βολική. Κάτι πού θά τόν ὀδηγήσει στίς ἀφηρημένες ἐννοιες τοῦ εὐρωπαϊκοῦ ἰδεαλισμοῦ, στόν συνοδευτικό στήν ποίηση φιλοσοφικό στοχασμό καί πού θά διαιωνίσει τό ἀδημοσίευτο.

Στά 1837 στέλνει ἓνα ὑπόμνημα στόν πάλαι ποτέ ὁμόκυκλο Πήλικα, καθηγητῆ τῆς Νομικῆς πιά στήν Ἀθήνα, ἐπιχειρώντας μιά «τρομοκρατική» ἐνέργεια μέ

στόχο τὸ νεοσύστατο ἀθηναϊκὸ πανεπιστήμιο: τοῦ ζητᾶ νὰ μεσολαβήσει ὥστε νὰ κληθεῖ ἐπίσημα ἐκεῖ ὁ ἰταλὸς λόγιος Τομαζέο ἀπὸ τὸ Παρίσι ὅπου βρίσκεται, ζώντας μαζί με τὸν ὁμοϊδεάτη ἐκδότη τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν Φοριέλ («col nostro Fauriel»), ἐξόριστος ἀπὸ τοὺς Αὐστριακούς, ὥστε νὰ διδάξει στὴν Ἑλλάδα τὴν «ὕψηλὴ λογοτεχνία» («la grande letteratura»), δηλαδή τὴ γλῶσσα τοῦ Δάντη. Γιὰ τὴ «φτωχὴ Πατρίδα» («per la povera Patria») πρέπει κάτι ἐπιτέλους νὰ γίνει, καὶ αὐτὸ εἶναι μιὰ εὐσχημὴ ἀπαίτηση. Ὁ Τομαζέο δὲν γίνεται καθηγητὴς στὴν Ἀθήνα –ὄ,τι πιὸ εὐλόγο γιὰ τὸ καθαρολογικὸ περιβάλλον της, ἄλλωστε οὔτε ὁ ἴδιος γνώριζε τὸν Σολωμὸ τότε– ἀλλὰ ἐμεῖς ἀντιλαμβανόμεστε ἀπὸ αὐτὴ τὴν κίνηση τοῦ Σολωμοῦ πὼς τὸ σπουδαστικὸ ἰδεῶδες του γιὰ τὴν νέα Ἑλλάδα ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι αὐτὸ τὸ ἐξιδανικευμένο πού βίωσε ὁ ἴδιος νεαρὸς στὴν Ἰταλία διαμορφώνοντας τὴ γλωσσική-ἐθνική του ταυτότητα: «Εἶναι τώρα ἕνας στὴν Ἰταλία πού νὰ μὴν σπουδάξῃ, γιὰ νὰ μάθῃ τὴ γλῶσσα, τὸν Δάντη;» (Διάλογος). Τὸ σπουδαστικὸ ἰδεῶδες εἶναι συμβατὸ καὶ γιὰ τίς δύο χῶρες, ἀφοῦ κοινὴ εἶναι ἡ ἔθνοαπελευθερωτικὴ ἀξίωση πού στηρίζεται στὴ λαϊκὴ γλῶσσα. Ἡ κίνηση τοῦ Σολωμοῦ δὲν πρέπει νὰ φαντάζει σήμερα τόσο ἐξωπραγματικὴ ἀφοῦ καὶ γιὰ

τίς εἰκαστικὲς τέχνες (τίς ἐπίσης ἀνύπαρκτες) ζητεῖται τότε ἐπίσημα ἡ ἰδρυτικὴ συνδρομὴ τῆς «μητέρας» Ἰταλίας μετὰ τὴν ἀνάλογη ἀποτυχία: στὰ 1846 ὁ πρόεδρος Παπαδόπουλος, γιὰ λογαριασμὸ τοῦ Ὁθωνα, μετὰ γράμμα του στὴν Ἀκαδημία τοῦ Ἁγίου Λουκά προσφέρει στὸν πρόεδρό της ζωγράφου Μινάρντι τὴ διεύθυνση τῆς ὑπὸ σύσταση ἀθηναϊκῆς σχολῆς τῶν τεχνῶν καὶ ζητᾶ μοντέλα κεφαλῶν, χειρῶν καὶ ποδιῶν (Roma, Archivio di Stato, Fondo Ovidi, b. 3, int. 31, lettera di Papadopoli a Minardi del 1 Marzo 1846).

Ἡ πολιτικὴ πράξη παρασημοφόρησης τοῦ Σολωμοῦ ἀπὸ τὸν Ὁθωνα στὰ 1849 καὶ ἐπειτα ἀνακήρυξής του ὡς ἐθνικοῦ ποιητῆ ἀπὸ τὸν Γεώργιο δικαιολογεῖται ὡς κίνηση ἀναγκαῖα φιλελεύθερη (ὄρα ἐπαναστάσεις τοῦ 1848), προσάρτησης τοῦ ἰονίου χώρου καὶ ἀναγνώρισης τῆς ἀπήχησής («Ὑμνος») καὶ τῆς θέσης (πρωτίστως κοινωνικῆς), καὶ ὄχι τῆς φύσης τοῦ ποιητῆ. Αὐτὸς ὁ προσεταιρισμὸς ὅμως συνεπάγεται καὶ τὴν ἐνίσχυση τῆς δημοτικῆς γλώσσας στὸ νεοελληνικὸ κράτος, μετὰ τοῦ ἐν Ἀθήναις δημοτικιστῆς (Ζαλοκώστας, Ἀσώπιος) νὰ ἀναφέρονται στὸν Σολωμὸ ὡς πρότυπο τὴν ὥρα πού «κονταροχτυπιούνται» μετὰ τοὺς καθαρολόγους ἀδελφούς Σούτσους.

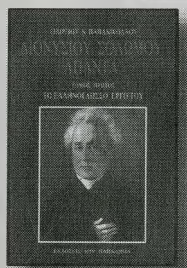
ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ν. ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ

Φιλολόγου - συγγραφέα

ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΣΟΛΩΜΟΥ ΑΠΑΝΤΑ (ΔΥΟ ΤΟΜΟΙ)

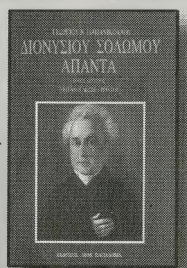
ΑΞΕΠΕΡΑΣΤΟ ΚΛΑΣΙΚΟ ΕΡΓΟ

ΤΟΜΟΣ Α'

ΤΟ ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ
Βιβλιογραφία - κείμενο - ερμηνεία
παραλλαγές - τυπικό - 198 εικόνες.
Σχ. 8ο, σελ. 787. Τρίτη έκδοση, δεμένο.

D. Solomòs

ΤΟΜΟΣ Β'

ΤΟ ΙΤΑΛΟΓΛΩΣΣΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ
Κείμενο - μετάφραση - σχόλια - επιστολές
- επιδράσεις - σχήματα λόγου - ιδιαίτερα
στοιχεία - μετρική - αντισολωμικές κριτικές
- κριτική ανθολογία - γενική κριτική
- ψήγματα στοχασμών - γλωσσάριο - βιβλιογραφία - ευρετήριο. Σχ. 8ο, σελ. 864.
Δεύτερη έκδοση, δεμένο.

Μερικές Κριτικές για το έργο

«Εἶναι ἔργο ἀξίον γιὰ κάθε ἔπαινο καὶ ἀποτελεῖ προϊόν εὐσυνείδητης ἐργασίας καὶ προσφορά σημαντικώτατη στὴ φιλολογία μας». Μ. Δ. Στασινόπουλος (Πρώην Πρόεδρος Ἑλλ. Δημοκρατίας).

«Ἄνευ του παραμικροῦ ἐνδοιασμοῦ προτείνω τὴν ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας βράβευσιν μιᾶς τόσοσιν πλήρους ἐργασίας, ἥτις προσλαμβάνει τὴν σημασίαν ἐθνικῆς προσφοράς». Παναγ. Παπατσώνης (Εἰσήγησι στὴν Ἀκαδημία).

«Εἶναι ἡ πρώτη φορὰ πού ὁ Σολωμός, ὄχι μόνο τῶν πρώτων ποιημάτων, ἀλλὰ καὶ ὁ πιο δύσκολος, μπορεῖ νὰ γίνει προσιτὸς σ' ἕνα ευρύτερο κοινὸ πού θὰ βρεῖ μέσα σ' αὐτὸ τὸ βιβλίον ὄ,τι χρειάζεται γιὰ μιὰ ἀληθινὴ προσέγγιση, γιὰ μιὰ μῆση». Γιάννης Χατζίνης.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
Δ. Ν. ΠΑΠΑΔΗΜΑ
Από το 1960

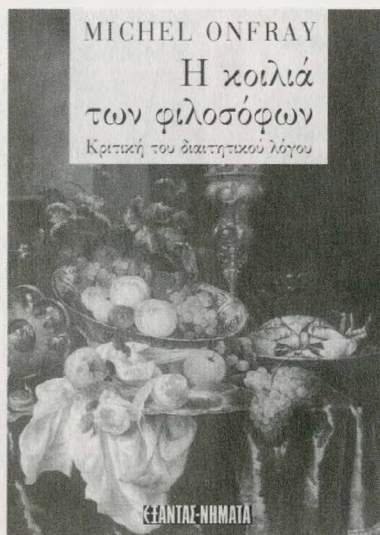
Προσφορά στον Πολιτισμό και στην Παιδεία
Ἴπποκράτους 8 Ἀθήνα. Τηλ.: 210.36.27.318
www.papadimasbooks.gr • papadimas@atp.gr

ΕΞΑΝΤΑΣ ΕΚΔΟΤΙΚΗ

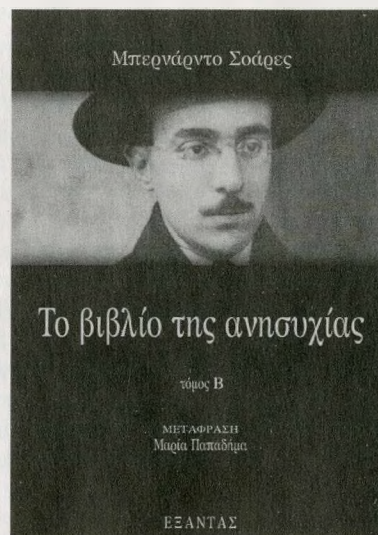
Βιβλία για τις γιορτές

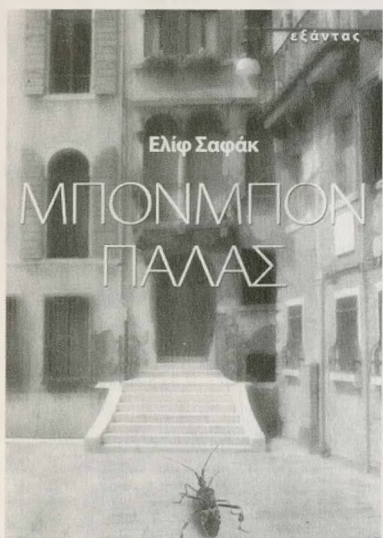
ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ
ΚΩΜΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ
Κωμικές ιστορίες

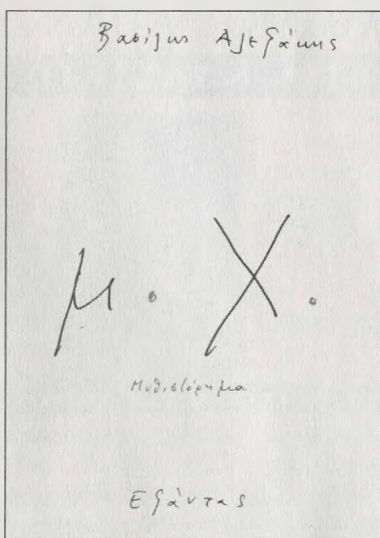
ΜΙΣΕΛ ΟΝΦΡΕ
Η κοιλιά των φιλοσόφων
Κριτική του διαιτητικού λόγου

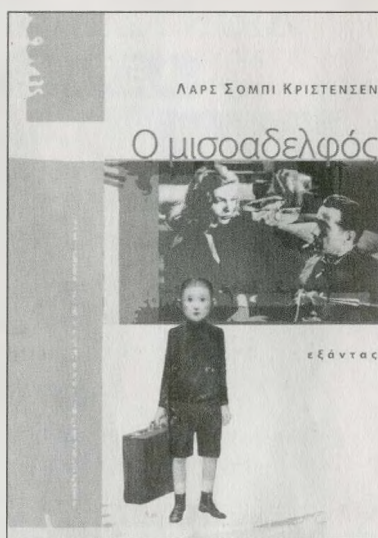
ΦΕΡΝΑΝΤΟ ΠΕΣΣΟΑ
Το βιβλίο της ανησυχίας
Β' τόμος

ΕΛΙΦ ΣΑΦΑΚ
Μπονμπόν Παλάς

ΒΑΣΙΛΗΣ ΑΛΕΞΑΚΗΣ
μ.Χ.

ΛΑΡΣ ΣΟΜΠΙ ΚΡΙΣΤΕΝΣΕΝ
Ο μισσαδελφός

ΕΞΑΝΤΑΣ ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΑΕ

ΔΙΔΟΤΟΥ 57, 106 81 ΑΘΗΝΑ, Τηλ. 210 3825780, Fax 210 3813065, <http://www.exandasbooks.gr>.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΜΕΛΑΝΙ

Ντέιβιντ Σεντάρις

ΓΥΜΝΟΣ

Ανυπόφορα λεπτολόγος, επικίνδυνα γοητευτικός, χαϊρέκακα ονομπ, εξωφρενικά πνευματώδης, ασεβής, μανιακός αλλά όχι καταθλιπτικός... Καλώς ήρθατε στον ξεκαρδιστικό κόσμο του Ντέιβιντ Σεντάρις.

Τζακι Κέι

ΤΡΟΜΠΕΤΑ

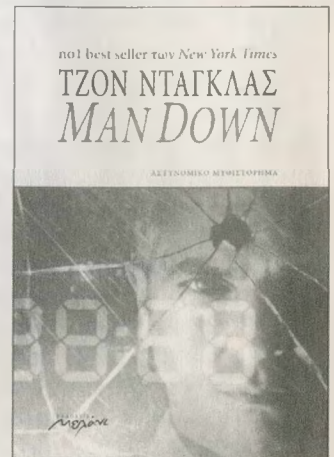
Μια συγκινητική ιστορία αγάπης που αποκαλύπτει την αλήθεια πίσω από κάθε φέμα και το φέμα που μόνο η αλήθεια μπορεί να πει.

Ελία Καζάν

Ο ΣΥΜΒΙΒΑΣΜΟΣ

Για να επιβιώσεις σε αυτό τον κόσμο, πρέπει να προσαρμοστείς, να κάνεις υποχωρήσεις – να κάνεις ένα συμβιβασμό. Αυτή είναι η εκπληκτική, αξέχαστη ιστορία ενός ανθρώπου που δραπετεύει από τον συμβιβασμό του.

Τζον Ντάγκλας

MAN DOWN

Η ομάδα *Σπασμένα φτερά*, που γνωρίσαμε στο ομώνυμο μυθιστόρημα του Τζον Ντάγκλας, συνεχίζει τις περιπέτειές της. Ο Τζον Ντάγκλας, ένας από τους πρωτοπόρους profilers του FBI, μας προσφέρει για ακόμα μία φορά, ένα συναρπαστικό αστυνομικό μυθιστόρημα.

Μιχάλης Γκανάς
Ζωγραφική: Γιάννης Αδαμάκης

ΜΗΤΡΙΑ ΠΑΤΡΙΔΑ

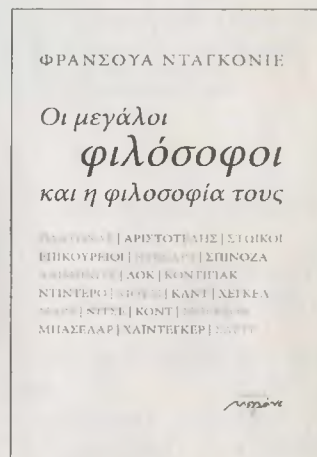
Ένα λιτό και ελλειπτικό αφήγημα. Περιγράφει το οδοιπορικό μιας οικογένειας από την Ήπειρο στις οσοισιαστικές χώρες, στο τέλος του Εμφυλίου, και την επιστροφή τους στην Ελλάδα το 1954.

Λάο Τσε

ΤΑΟ ΤΕ ΤΣΙΝΓΚ

Το βιβλίο που μας μαθαίνει τον τρόπο να γνωρίσουμε και να δεχτούμε τον εαυτό μας, να γίνουμε ένα με το σύμπαν, να μη φοβόμαστε τον θάνατο και να ζήσουμε ειρηνικά, απλά, ευτυχισμένα.

Φρανσουά Νταγκονιέ

ΟΙ ΜΕΓΑΛΟΙ ΦΙΛΟΣΟΦΟΙ
ΚΑΙ Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΟΥΣ

Μια συγκριτική προσέγγιση 20 κορυφαίων φιλοσόφων, από τον Πλάτωνα ως τον Ζαν-Πολ Σαρτρ, και ο πυρήνας της σκέψης τους.

Φρεντ Τσαρλς Ικλέ

ΟΛΟΙ ΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ
ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΤΕΛΕΙΩΝΟΥΝ

Γεμάτο αποκαλύψεις, το βιβλίο αυτό, εγείρει ερωτήματα σχετικά με την τυφλότητα στρατηγών και πολιτικών οι οποίοι στο παρελθόν βύθισαν τα κράτη τους στη δίνη του πολέμου χωρίς ποτέ να λογαριάσουν το αποτέλεσμα.

ΑΠΟ ΤΙΣ ΤΕΛΕΥΤΑΙΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

● ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ

Μερόπη Ἀναστασιάδου, Θεσσαλονίκη 1830-1912.

Μιά μητρόπολη τήν ἐποχή τῶν ὀθωμανικῶν μεταρρυθμίσεων, μτφρ. Βασίλης Πατσογιάννης, ἐκδ. Βιβ/λεῖον τῆς «Ἐστίας», Ἀθήνα 2008, σελ. 656.

Ἀλέξανδρος Δάγκας-Γιώργος Λεοντιάδης, Κομιντέρν καί Μακεδονικό Ζήτημα. Τό ἑλληνικό παρασκήνιο, 1924, πρόλογος: Ἐλένη Μπιμπίκου-Ἀντωνιάδη, ἐκδ. Ἐπίκεντρο, Θεσ/νίκη 2008, σελ. 294.

Στρατός Ν. Δορδανᾶς, Ἑλληνες ἐναντίον Ἑλλήνων. Ὁ κόσμος τῶν Ταγμάτων Ἀσφαλείας στήν κατοχική Θεσσαλονίκη 1941-1944, ἐκδ. Ἐπίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2008, σελ. 555.

Τζέιμς Γκρίν, Θάνατος στό Χέιμαρκετ. Ἡ ἐκρηξη τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος στό Σικάγο, πού κλόνησε τή «χρυσή ἐποχή» τῆς Ἀμερικής, ἐκδ. Καστανιώτη, μτφρ. Δημήτρης Φωτόπουλος, Ἀθήνα 2008, σελ. 414.

Βιτόρ Σέρζ, Ἀναμνήσεις ἐνός ἐπαναστάτη, μτφρ. Ρεβέκκα Πέσοαχ, ἐκδ. Scripta, Ἀθήνα 2008, σελ. 815.

Robert Mantran, Ἡ καθημερινή ζωή στήν Κωνσταντινούπολη τόν αἰῶνα τοῦ Σουλεϊμάν τοῦ Μεγαλοπρεποῦς, μτφρ. Γιάννης Ἀγγέλου, ἐκδ. Παπαδήμα, Ἀθήνα 2008, σελ. 360.

Ἰνγκριντ Μπετανκούρ, Μελανί καί Λορέντσο Ντελουαγιέ-Μπετανκούρ, Γράμματα στή μαμά πέρα ἀπό τήν κόλαση, ἐκδ. Ὠκεανίδα, Ἀθήνα 2008, σελ. 80.

● ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Κώστας Λογαράς, Ἐρημιά στό βλέμμα, ἐκδ. Μεταίχμιο, Ἀθήνα 2008, σελ. 285.

Patrick Modiano, Στό café τῆς χαμένης νότης, μτφρ. Ἀχιλλέας Κυριακίδης, ἐκδ. Πόλις, Ἀθήνα 2008, σελ. 151.

Μαριάννα Κορομηλά, Ἡ Μαρία τῶν Μογγόλων, ἐκδ. Πατάκη, Ἀθήνα 2008, σελ. 335.

Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης, Ἡ νοσταλγός, εἰσ.-σχόλ.-λεξιλόγιο: Κυριακή Δόλια-Γαβρᾶ, ἐκδ. Πατάκης, Ἀθήνα 2007, σελ. 80.

Georges Bataille, Ἡ μητέρα μου, πρόλ.-μτφρ. Ἀγγελική Πέτρα-Συρινώτη, ἐκδ. Ἄγρα, Ἀθήνα 2008, σελ. 170.

● ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Πλάτων, Μένων, εἰσ.-μτφρ.-ἐρμην. σχόλια: Ἰωάννης Πετράκης, ἐκδ. Πόλις, Ἀθήνα 2008, σελ. 392.

Χάνα Ἄρεντ, Ἡ πολιτική φιλοσοφία τοῦ Κάντ,

μτφρ. & ἐπίμετρο: Βασίλης Ρωμανός, ἐπιμέλεια: Γιώργος Σαγκριώτης, ἐκδ. νῆσος, Ἀθήνα 2008, σελ. 221.

Κικέρων, Ὁ τέλειος ρήτορας. De oratore, εἰσ.-μτφρ.-σχόλια: Γιώργος Κεντρωτής, ἐκδ. Πόλις, Ἀθήνα 2008, σελ. 558.

Βιτόλντ Γκόμπροβιτς, Μαθήματα φιλοσοφίας σέ ἔξι ὥρες καί ἓνα τέταρτο, πρόλ. Φραντσέσκο Μ. Καταλούτσιο, μτφρ. Κατερίνα Σχινᾶ, ἐκδ. Πατάκης, Ἀθήνα 2007, σελ. 180.

● ΔΟΚΙΜΙΑ

Ἀλεξάνδρα Δεληγιώργη, Καιρός. Σύγχρονοι προβληματισμοί γιά ἓναν καλύτερο κόσμο, ἐκδ. Ἀλεξάνδρεια, Ἀθήνα 2008, σελ. 262.

Νόρμαν Μείλερ & Μάικλ Λένον, Περί Θεοῦ. Μιά ἀσυνήθιστη συνομιλία, μτφρ. Πάειρα Διονυσιοπούλου, ἐκδ. Καστανιώτη, Ἀθήνα 2008, σελ. 247.

Ζάκ Ρανσιέρ, Ὁ ἀδαής δάσκαλος. Πέντε μαθήματα πνευματικῆς χειραφέτησης, μτφρ. Δάφνη Μπουνάου, ἐκδ. νῆσος, Ἀθήνα 2008, σελ. 130.

● ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Μ. Ἀγγελίδης-Δ. Γράβαρης-Δ. Σακκάς, Κοινωνική θεωρία καί πολιτική εὐθύνη. Συντροφικό ἀντιχάρισμα στόν Νίκο Πετραλιά, ἐκδ. Gutenberg, Ἀθήνα 2008, σελ. 772.

Κάρλ Πολάνυι, Ὁ μέγας μετασχηματισμός, μτφρ. Κώστας Γαγανάκης, ἐκδ. Νηρίδες, Θεσσαλονίκη 2007, σελ. 335.

Κώστας Σημίτης, Σκέψεις γιά μιά προοδευτική διακυβέρνηση, ἐκδ. Πόλις, Ἀθήνα 2008, σελ. 99.

● ΒΙΟΓΡΑΦΙΑ

Νταϊάν Μίντλμπρουκ, Sylvia Plath & Ted Hughes, Τέτ α τέτ, μτφρ.-ἐπίμετρο: Βασίλης Μανουσάκης, ἐκδ. Μεταίχμιο, Ἀθήνα 2008, σελ. 330.

● ΜΕΛΕΤΕΣ

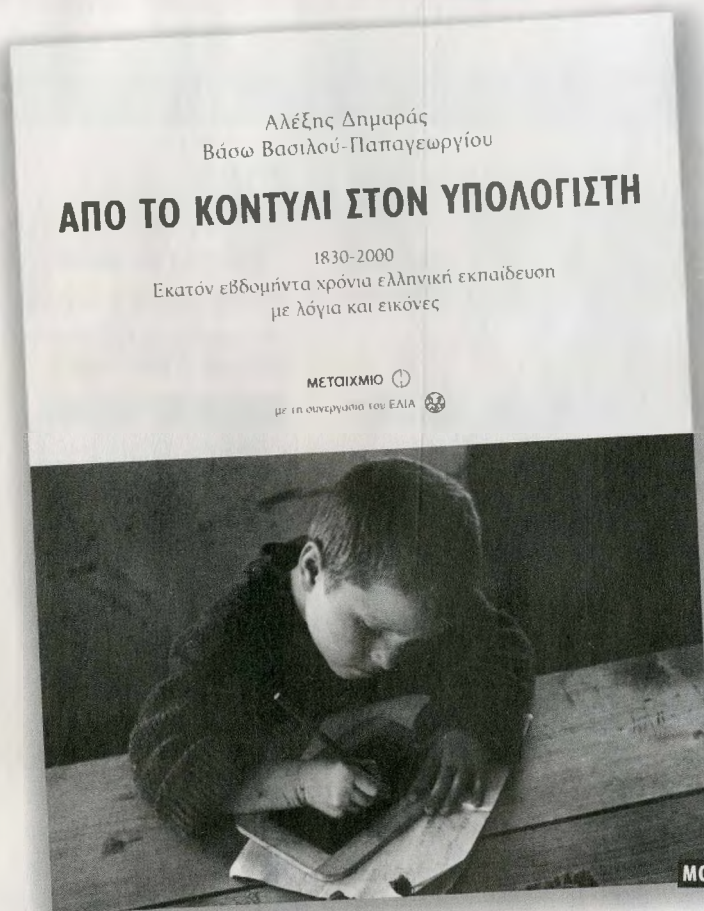
Αικατερίνη Δούκα-Καμπίτογλου, Ὁ Ἄμλετ τοῦ Γιώργου Χειμωνᾶ, ἐκδ. Ἐπίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2008, σελ. 95.

Δημήτρης Κουρέτας, Ἡ ἐπιλογή τῆς χρυσοῦς τομῆς. Κείμενα γιά τά «Μεταλλαγμένα», τή Βιοτεχνολογία καί τήν Κοινωνία, ἐκδ. Ἐπίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2008, σελ. 150.

Σάββας Γ. Ρομπόλης, Ἡμετανάστευση ἀπό καί πρός τήν Ἑλλάδα. Ἀπολογισμοί καί προοπτικές, ἐκδ. Ἐπίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2008, σελ. 160.

ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

www.metaxmio.gr

Τιμή: 38,00 € (πανόδετη έκδοση),
30,00 € (με μαλακά εώφυλλα)
Σελ.: 248

ΜΟΛΙΣ ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

Αλέξης Δημαράς, Βάσω Βασιλού-Παπαγεωργίου
Από το κοντύλι στον υπολογιστή
1830-2000: Εκατόν εβδομήντα χρόνια
ελληνική εκπαίδευση με λόγια και εικόνες

Ένα πανόραμα της ιστορίας της ελληνικής εκπαίδευσης με φωτογραφικό και αρχειακό υλικό από την ίδρυση του νεοελληνικού κράτους μέχρι το γύρισμα της χιλιετίας. Παρουσιάζονται με λόγια και εικόνες οι σημαντικότερες στιγμές αυτής της πορείας, προβάλλονται οι πρωταγωνιστές των εξελίξεων, καταγράφονται τα πρώτα βήματα της δημόσιας και ιδιωτικής εκπαίδευσης και αναδεικνύονται οι διάφοροι παράγοντες που καθόρισαν την πορεία τους.

ΣΕ ΟΛΑ ΤΑ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΡΗΤΗΣ

ΙΔΡΥΜΑ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑΣ

• ΛΟΔΙΑ: ΜΑΝΗΣ 5, 106 81, ΤΗΛ. 210 3849020, FAX. 210 3301583 • ΗΡΑΚΛΕΙΟ: Τ.Θ. 1527, 711 10, ΤΗΛ. 2810 391097, FAX. 2810 391085

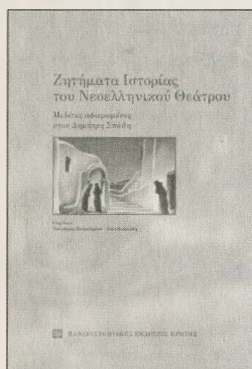
Ν Ε Ε Σ Ε Κ Δ Ο Σ Ε Ι Σ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ - ΘΕΑΤΡΟ - ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ - ΙΣΤΟΡΙΑ

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ ΕΦΗ
ΒΑΦΕΙΑΔΗ (επιμ.)

**Ζητήματα ιστορίας του
Νεοελληνικού Θεάτρου**

Μελέτες αφιερωμένες
στον Δημήτρη Σπάθη

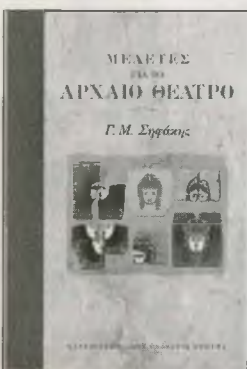

Σημναίνουσα μορφή της ελληνικής θεατρολογίας, ο Δημήτρης Σπάθης, με το πλούσιο ερευνητικό έργο του και τον ανήσυχο επιστημονικό στοχασμό του υπήρξε δάσκαλος για πολλούς νεότερους θεατρολόγους. Τα μελετήματα που συγκεντρώθηκαν στον τόμο αυτό σχετίζονται με περιοχές που καλλιέργησε ο ίδιος ο τιμώμενος: επανησιακό θέατρο, φαναριώτικη σάτιρα, ελληνικός διαφωτισμός, συγγραφείς και κείμενα του 19ου αιώνα, σκηνική δραστηριότητα στον 20ό αιώνα, τύχες της ξένης δραματουργίας στην ελληνική σκηνή, ζητήματα θεατρικής σκηνοθεσίας.

17 X 24 εκ. | σελ. 402
ISBN 978-960-524-239-8 | 32,00 €

Γ. Μ. ΣΗΦΑΚΗΣ

**Μελέτες
για το αρχαίο θέατρο**

Η παρούσα επιλογή άρθρων του Γρηγόρη Σηφάκη περιέχει εννέα κείμενα για το *αρχαίο θέατρο* και την από σκηνης διδασκαλία του στην αρχαιότητα, τα οποία πρωτοδημοσιεύθηκαν σε ξένα επιστημονικά περιοδικά ή σε δυσεύρετους συλλογικούς τόμους. Η επανέκδοση αυτή έδωσε την ευκαιρία αναθεώρησης και διόρθωσης των κειμένων, ενώ η έκδοση έχει εμπλουτισθεί με έγχρωμη εικονογράφηση.

16 X 24 εκ., σκληρόδετο | σελ. 270
ISBN 978-960-524-233-6 | 25,00 €

ΟΛΓΑ ΓΚΡΑΤΖΙΟΥ (επιμ.)

**Γλυπτική και λιθοξοϊκή
στη Λατινική Ανατολή
(13ος-17ος αιώνας)**

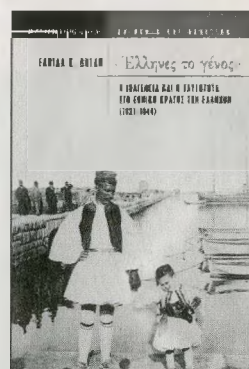

Μετά την Δ΄ Σταυροφορία, στην ευρύτερη περιοχή του Αιγαίου εγκαταστάθηκαν Φράγκοι, Ιωαννίτες ιππότες, Γενουάτες, Βενετοί κ.ά. οι οποίοι προσδιόρισαν σε μεγάλο βαθμό την οικοδομική και αρχιτεκτονική δραστηριότητα. Μέσα από τα άρθρα του τόμου γίνεται προσπάθεια να εντοπιστούν και να αξιολογηθούν τέτοια έργα, να προσδιοριστεί η προέλευσή τους, να μελετηθεί η σχέση τους με την τοπική αρχιτεκτονική, να εξηγηθούν οι τοπικές ιδιομορφίες στην καλλιτεχνική παράδοση της Ρόδου, της Χίου ή της Κρήτης, να αναδειχθεί η προηγμένη λιθοξοϊκή των τοπικών συνεργείων κ.λπ.

21 X 29 εκ. | σελ. 264 |
ISBN 978-960-524-242-8 | 30,00 €

ΕΛΠΙΔΑ ΒΟΓΛΗ

**«Έλληνες το γένος»
Η ιθαγένεια και η ταυτότητα
στο εθνικό κράτος των
Ελλήνων (1821-1844)**

Στο βιβλίο εξετάζεται η εμφάνιση και τα πρώτα κρίσιμα στάδια της εξέλιξης της εθνικής ιθαγένειας στο ελληνικό κράτος. Αν και τα κριτήρια που προσδιορίζουν τους Έλληνες το γένος σήμερα θεωρούνται αυτονόητα, ήδη από τα χρόνια της Επανάστασης ήταν κριτήρια που αναπόφευκτα ακολουθούσαν τον διαχωρισμό του έθνους σε δύο ή, ακριβέστερα, τρεις διακριτούς κόσμους: στους αυτόχθονες της επαναστατικής επικράτειας, στους Έλληνες που παρέμειναν διεσπαρμένοι στη λοιπή Οθωμανική Αυτοκρατορία αλλά και σε εκείνους που είχαν μεταναστεύσει πριν από το 1821 στην Ευρώπη και τον υπόλοιπο κόσμο.
17 X 24 εκ. | σελ. 404
ISBN 978-960-524-238-1 | 25,00 €

www.cup.gr

ΚΟΜΙΝΤΕΡΝ ΚΑΙ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ

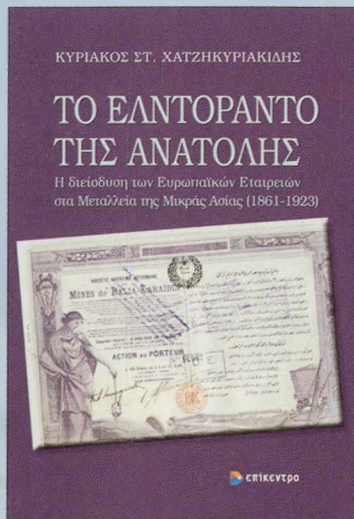
**ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΔΑΓΚΑΣ
ΓΙΩΡΓΟΣ ΛΕΟΝΤΙΑΔΗΣ**

Η ανάδειξη εκ μέρους των διεθνών οργάνων του παγκόσμιου κομμουνιστικού κινήματος, της θέσης για «ενιαία και ανεξάρτητη Μακεδονία και Θράκη».

**ΤΟ ΕΛΝΤΟΡΑΝΤΟ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ
ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΣΤ. ΧΑΤΖΗΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ**

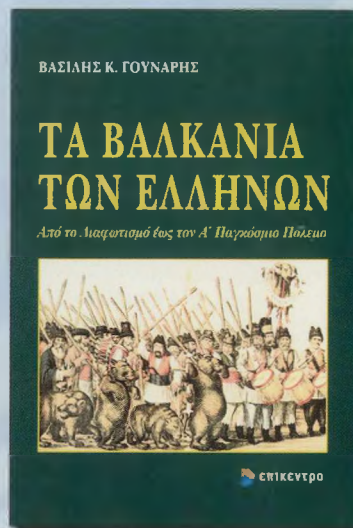
Τα μεταλλεία του μικρασιατικού χώρου και ο ρόλος των ευρωπαϊκών εταιρειών στην εκμετάλλευσή τους.

ΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΒΑΣΙΛΗΣ Κ. ΓΟΥΝΑΡΗΣ

Η διαμόρφωση της εικόνας των βαλκανικών λαών στην Ελλάδα. Πως οι Έλληνες βλέπουν τους βαλκάνιους γείτονες.

Σπυρίδων Σφέτας

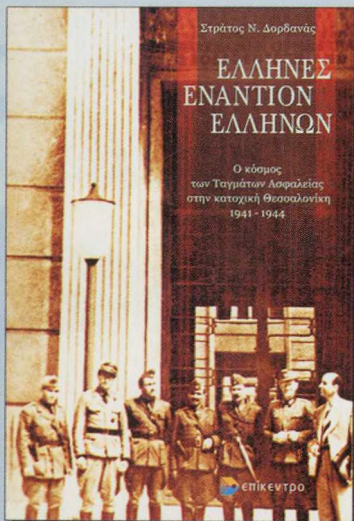
**Στη σκιά του
Μακεδονικού**

Η κρίση Αθήνας-Βελιγραδίου
στη δεκαετία του 1960

ΕΠΙΚΕΝΤΡΟ

**ΣΤΗ ΣΚΙΑ ΤΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΥ
ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΣΦΕΤΑΣ**

Διεθνείς ανακατατάξεις και βαλκανικές αντανακλάσεις. Ένα εξαιρετικά επίκαιρο βιβλίο.

Στρατός Ν. Δορδανός

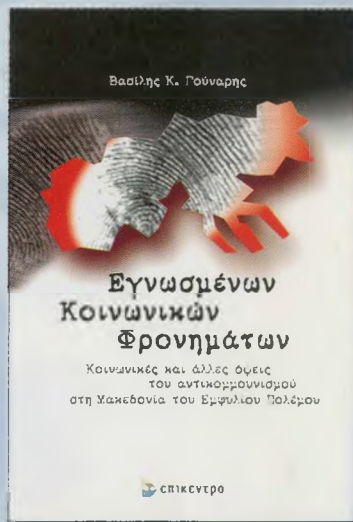
**ΕΛΛΗΝΕΣ
ΕΝΑΝΤΙΟΝ
ΕΛΛΗΝΩΝ**

Ο κόσμος
των Ταγμάτων Ασφαλείας
στην κατοχική Θεσσαλονίκη
1941 - 1944

ΕΠΙΚΕΝΤΡΟ

**ΕΛΛΗΝΕΣ ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΕΛΛΗΝΩΝ
ΣΤΡΑΤΟΣ ΔΟΡΔΑΝΑΣ**

Τα Τάγματα Ασφαλείας ως παράγοντας του κατοχικού δράματος. Ποιοι και γιατί τα συγκρότησαν.

Βασίλης Κ. Γούναρης

**Εγνωσμένων
Κοινωνικών
Φρονημάτων**

Κοινωνικές και άλλες όψεις του αντικομμουνισμού
στη Μακεδονία του Εμφυλίου Πολέμου

ΕΠΙΚΕΝΤΡΟ

ΕΓΝΩΣΜΕΝΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΦΡΟΝΗΜΑΤΩΝ

Κοινωνικές και άλλες όψεις του αντικομμουνισμού
στη Μακεδονία του Εμφυλίου Πολέμου.

ΒΑΣΙΛΗΣ Κ. ΓΟΥΝΑΡΗΣ

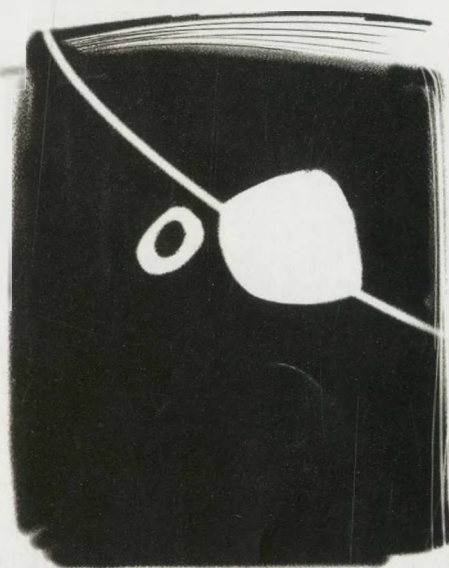
Το «εθνικό φρόνημα» ως αντικείμενο
πολιτικής εκμετάλλευσης και συναλλαγής.

Σ Ε Ο Λ Α Τ Α Ε Ν Η Μ Ε Ρ Ω Μ Ε Ν Α Β Ι Β Λ Ι Ο Π Ω Λ Ε Ι Α

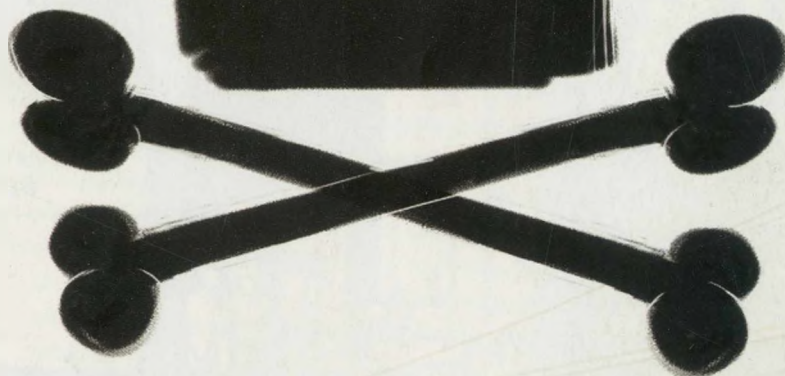
Αθήνα: Κιάφας 5, Τ.Κ. 106 78, Τηλ. 210 3811077, Fax: 210 3811086 www.epikentro.gr
Θεσσαλονίκη: Καμβουνίων 9, Τ.Κ. 546 21, Τηλ. 2310 256146, Fax: 2310 256148 e-mail: books@epikentro.gr

Η ΠΑΡΑΝΟΜΗ ΑΝΑΠΑΡΑΓΩΓΗ ΣΚΟΤΩΝΕΙ ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

Προστατεύουμε το βιβλίο
όταν δεν επιτρέπουμε
σε φωτοτυπικά καταστήματα,
σε Ιδρύματα Ανώτερης
και Ανώτατης εκπαίδευσης,
σε σχολεία, φροντιστήρια
και βιβλιοθήκες
να αναπαράγουν –χωρίς άδεια–
το περιεχόμενο των βιβλίων.

ΕΙΝΑΙ ΚΛΟΠΗ

ΦΩΤΟΤΥΠΗΣΗ-ΨΗΦΙΟΠΟΙΗΣΗ-ΑΠΟΘΗΚΕΥΣΗ
ΠΡΟΒΟΛΗ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ-ΕΚΤΥΠΩΣΗ
ΑΠΑΙΤΟΥΝ ΑΔΕΙΑ ΤΩΝ ΔΗΜΙΟΥΡΓΩΝ

ΟΙΔΕΛΑ
ΟΤΑΕΛ
ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΣΥΛΛΟΓΙΚΗΣ
ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΕΡΓΩΝ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΣΥΛΛΟΓΙΚΗΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΕΡΓΩΝ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

www.osdel.gr, info@osdel.gr, Τηλ.: 210 3626056